



NEMZETKÖZI STATISZTIKAI FIGYELŐ

2020/1-2.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA.....	5
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A világ népességének előreszámítása 2019. Fontosabb összefüggések</i>	6
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A 2021. évi németországi népszámlálás „Online First” vezérelve a hatékony közvetlen adatgyűjtésekhez</i>	10
<i>KÁLMÁN RITA: A bevándorlók állampolgársági helyzete: az egyéni jellemzők és a befogadó ország politikájának szerepe</i>	13
<i>RÓZSA GÁBOR: A dohányzás hatása a halandóságra Európában.....</i>	15
<i>HAJNAL BÉLA: A kínai népesség és 2004 és 2016 közötti halandósági trendjei és különbségei</i>	17
<i>RÓZSA GÁBOR: A házasság felbomlásának összefüggései a gyermek internalizációs magatartászavaraival</i>	20
<i>RÓZSA GÁBOR: A várható élettartam, valamint a korszecifikus halandóság trendjei Angliában és Walesben 1970 és 2016 között, összehasonlítva huszonkét másik, magas GDP-jű ország népmozgalmi statisztikai adataival.....</i>	22
<i>RÓZSA GÁBOR: A hőmérséklet minimális mortalitással járó emelkedésének területi elemzése a globális éghajlatváltozással összefüggésben.....</i>	25
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Közép- és kelet-európai országok nyugdíjrendszereinek empirikus megközelítése az emberek szabad mozgása, a munkaerőpiac és az egészségi állapot szempontjából</i>	27
<i>RÓZSA GÁBOR: A termékenységi szándékok kudarcának és változásainak tényezői a Cseh Köztársaságban</i>	29
<i>RÓZSA GÁBOR: A következő évtizedek demográfiai kihívásai Szlovákiában.....</i>	31
<i>RÓZSA GÁBOR: „Méhek és pillangók”. A lengyel bevándorlók társadalmi beágyazottsága, mobilitása és kockázatai a Brexit után</i>	33
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikai lépései a járványok halálesetei és holnapi kitörése, a klímaváltozás egészségi hatásainak leküzdésére</i>	35
<i>RÓZSA GÁBOR: Különleges-e Franciaország népességfejlődése az utóbbi évtizedek Európájában?</i>	37
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A munkaerőpiac és a demográfia a fókuszban: felerősödik a nyugdíjba vonulási hullám Svájcban.....</i>	40
TÁRSADALOM	43
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Tömeges események egészségügye: sokaságot vonzó vallási és sportesemények közegészségügyi vonatkozásai</i>	44
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Pillanatfelvétel a nyugdíjokról 2019 – az OECD és a G20 jelzőszámai.....</i>	46
<i>HAJNAL BÉLA: Az állampolgárok adatműveltségének értelmezése: gondolkodás, alkalmazás, részvétel.....</i>	48
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A jövedelmi szegénység kockázati arányának méréséről: az ekvivalenciaskála Európa országaiban</i>	50
<i>HAJNAL BÉLA: Szegénységet enyhítő stratégiák az informális szférában, Latin-Amerika országaiban</i>	53
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Társadalmi igazságosság az Európai Unió és az OECD országaiban.....</i>	55
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A kommunizmus alatti élet elhúzódó hatása a pénzügyi piacokkal szembeni magatartásra</i>	57

<i>HOLKA LÁSZLÓ: Térségi bérkülönbségek súrlódásos munkaerőpiacokon</i>	59
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A kultúra, a pénzhez való viszony és a gazdasági következmények.....</i>	61
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A bizalom meghatározó összetevői: adatok Dél-India vidéki térségeiből.....</i>	63
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A használt cikkek piaca: trendek és kihívások.....</i>	64
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A fenntartható fogyasztás kiépülése felé: a használt cikkek vásárlóinak motívumai</i>	66
GAZDASÁG	68
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Javaslat az 1960 és 2014 közötti időszak gazdaságtörténeti elemzésére. Kijutott-e az Amerikai Egyesült Államok és Európa a nagy recesszióból? Melyek a különbségeik?.....</i>	69
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A digitális kiadványok kihívásai az európai egységes könyvpiacra.....</i>	72
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: OECD: a foglalkoztatás kilátásai, a munka jövője. Kiemelt mondanivalók.....</i>	74
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A digitális piacok előnyei és kihívásai.....</i>	78
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az intézmények hatékonysága, a vállalkozás és a gazdaság fejlődésének előfeltételei a kelet-európai országokban</i>	81
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az egészségügy és ápolás költségvetési ráfordításai, az értékek alakulása a múltban, a jelenben és a jövőben.....</i>	84
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A bérek alakulásának fontosabb irányzatai és összefüggései</i>	86
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A digitális gazdaság újabb trendjei.....</i>	90
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A menekültek integrálása a munkaerőpiacra, a magas jövedelmű országokba bevándorlók esetei.....</i>	93
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A háztartások pénzügyei és fogyasztása (HFCS) felvétel pénzügyi eszköz és adósság adatsorainak heterogén alakulása az euróövezetben, Magyarországon és Lengyelországban</i>	96
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A tőkésített megtakarítások a társadalombiztosítás egyik tényezőjeként az európai országok nyugdíjrendszereiben.....</i>	99

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
VI. évfolyam 1–2. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

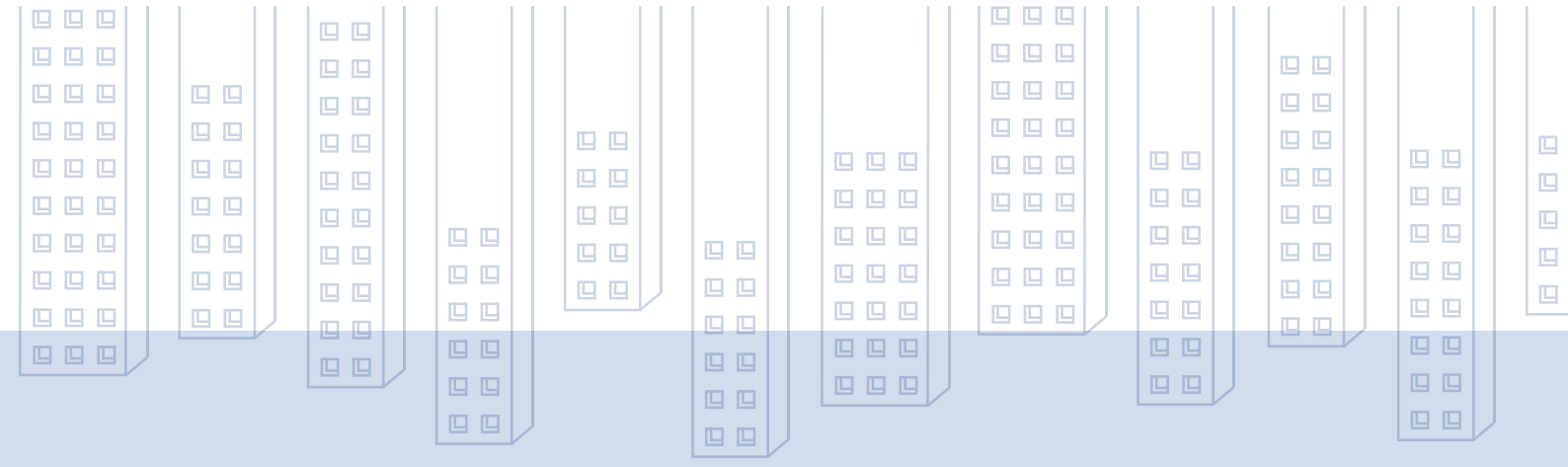
Felelős kiadó

Kálmán Rita

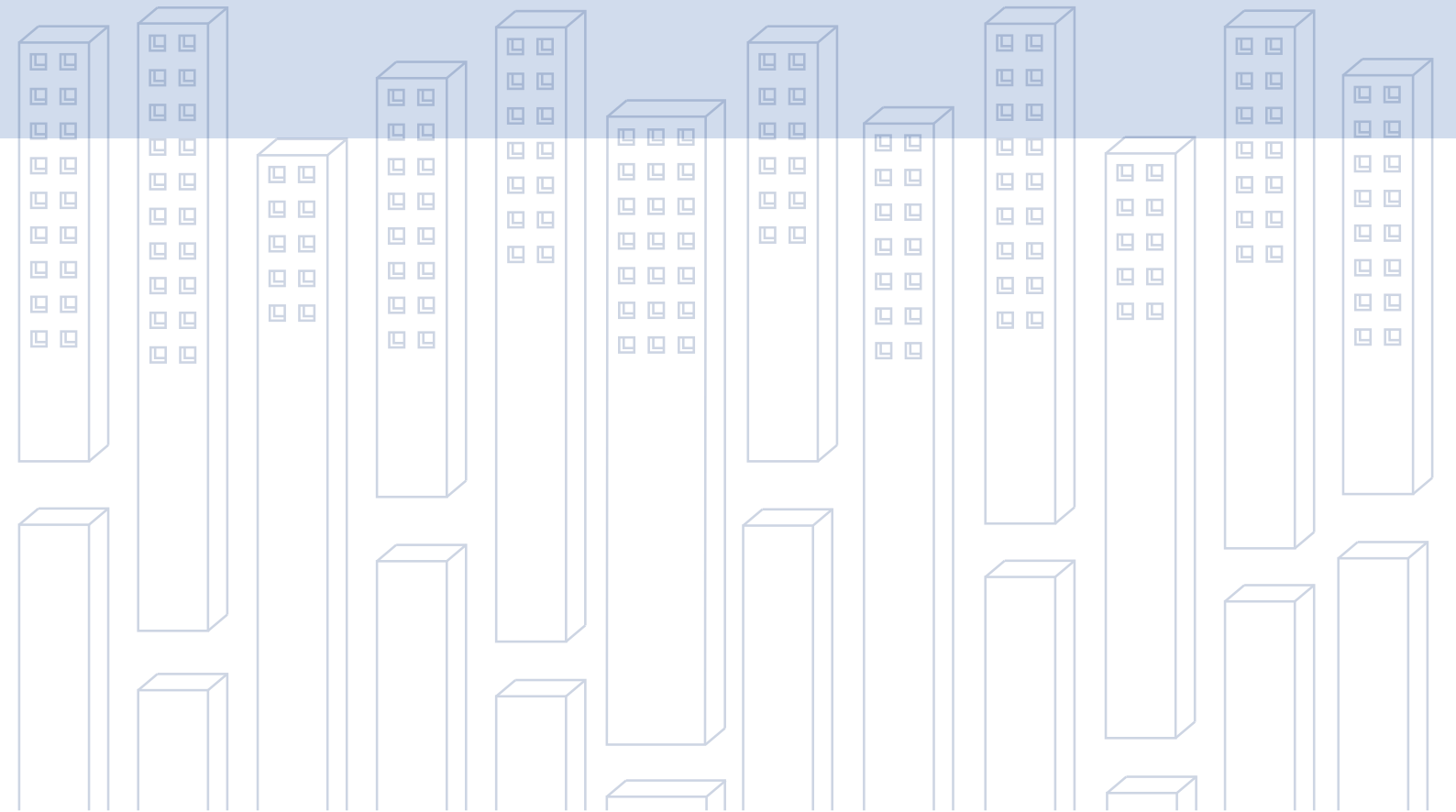
A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu





DEMOGRÁFIA



1/2020

A világ népességének előreszámítása 2019. Fontosabb összefüggések

World Population Prospects 2019. Highlights. New York, 2019, United Nations. 1–46. p.

URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf

A világ népességszáma 2015 és 2020 között átlagosan évente 1,2%-kal (1965 és 1970 között még évi 2,1%-kal) nőtt, és 2019. közepén elérte a 7,7 milliárd főt. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) népesség-előreszámítása közepes változatként 2030-ig 8,5, 2050-ig 9,7, 2100-ig 10,9 milliárd fős népességbecslést tartalmaz. A dokumentum módszertani jegyzete tartalmazza a változatok (scenáriók) feltételezéseit.

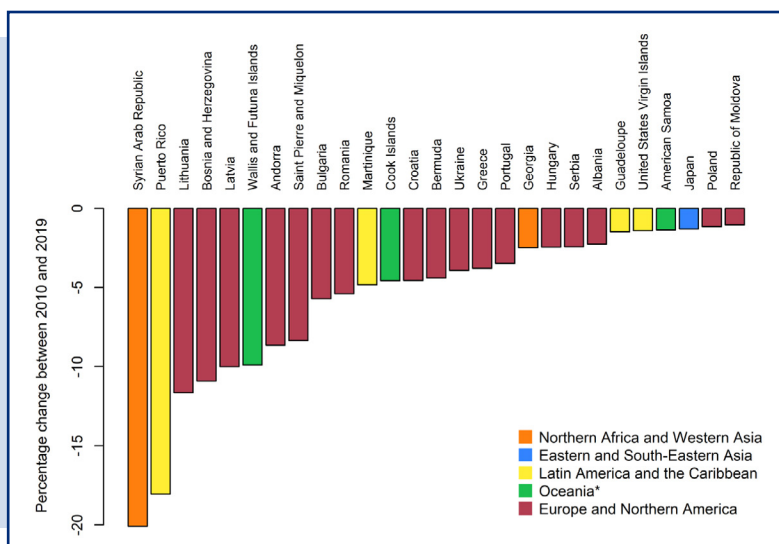
Az előreszámítások szerint a szubszaharai Afrika a 2019–2050-es időszakban a világ népességnövekedéséhez több mint 1 milliárd fővel fog hozzájárulni, és ott a növekedési trend folytatódik az évszázad végéig. Az összes többi régióban eközben a népességszámok el fogják érni a helyi maximumot, és e század vége előtt csökkenni kezdenek. A globális növekedés több mint felét egyébként kilenc ország fogja produkálni: a Kongói Demokratikus Köztársaság, Egyiptom, Etiópia, India, Indonézia, Nigéria, Pakisztán, Tanzánia és az Amerikai Egyesült Államok. Az ellentétes növekedési ráták át fogják rendezni a népességnagyság szerinti sorrendeket, például

India 2027 táján át fogja venni Kínától a világ legnépesebb országa címet.

2050-ig a globális népességnövekedés meghatározó tényezője a jelenlegi korstruktúra, és annak ellenére is folytatódna, ha az eddig magas termékenységű országokban a teljes termékenységi arány két gyermek/nőre zuhana, ugyanis a nagy létszámú gyermek és fiatal a következő évtizedekben fog belépni a reprodukív korba.

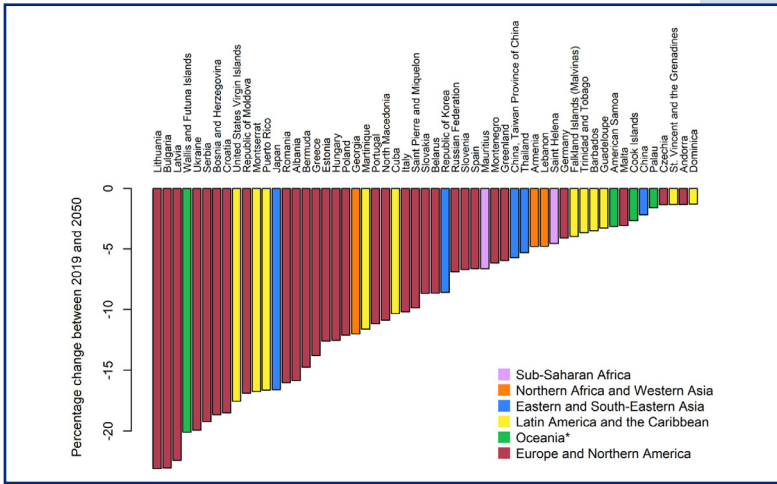
Az említett gyors népességnövekedés jelentős kihívást jelent az ENSZ fenntartható fejlődési programjaira. A leggyorsabb népességnövekedést produkáló országok között találjuk a negyvenhét legalacsonyabb fejlettségű országot, ami nagy terhet jelent az egyre korlátosabb források szempontjából, amit tovább nehezít számos ország sérülékenysége a klímaváltozás vagy például a tengerszintek emelkedése miatt.

A 2019 és 2050 közötti időszakban ötvenöt ország és terület népessége fog várhatóan legalább 1%-kal csökkenni a tartósan alacsony termékenység, továbbá egyes helyeken a magas elvándorlási arányok következtében. A népességfogyás arányai az évszázad



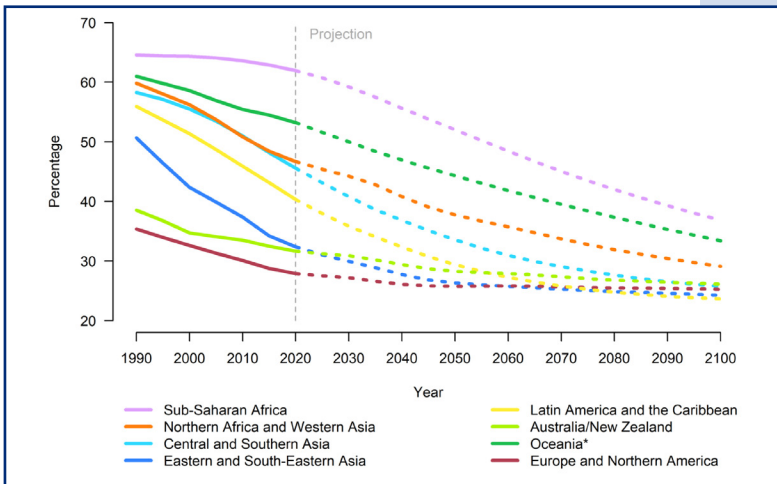
1. ábra: A népesség csökkenésének mértéke országok* szerint, 2010–2019, százalék (kezdet = 100)

*A nagy földrajzi térségek színjelzéssel: Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia; Kelet- és Délkelet-Ázsia; Latin-Amerika és Karib-térség; Óceánia (Ausztrália és Új-Zéland nélkül); Európa és Észak-Amerika. Országok angol megnevezéssel, az 1%-nál nagyobb csökkenés százalékos tényleges mértéke szerinti rangsorral.



2. ábra: A népesség csökkenésének mértéke országok* szerint, 2019–2050, százalék (kezdőév = 100)

*A nagy földrajzi térségek színjelzéssel: Szaharán túli Afrika; Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia; Kelet- és Délkelet-Ázsia; Latin-Amerika és Karib-térség; Óceánia (Ausztrália és Új-Zéland nélkül); Európa és Észak-Amerika.

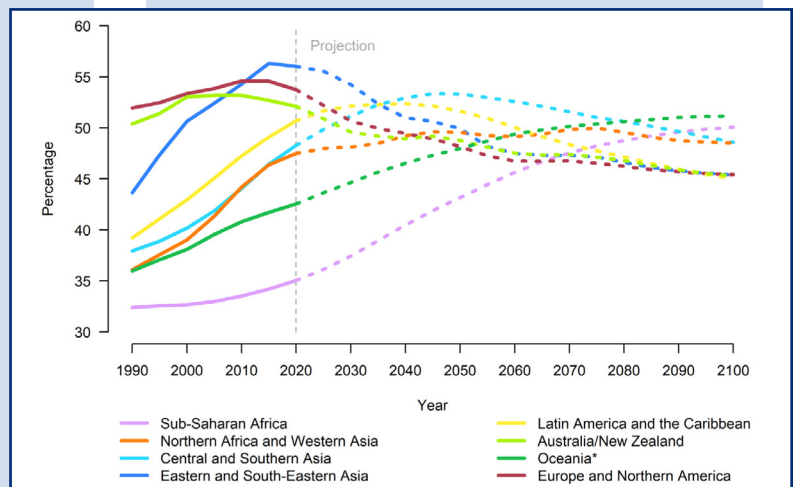


3. ábra: A legfeljebb 24 éves népesség számaránya térségek* szerint, 1990–2100, százalék (népesség összesen = 100)

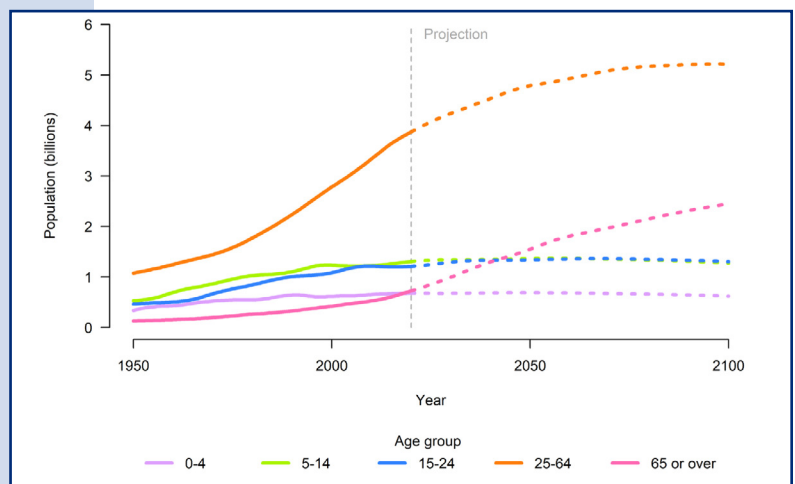
*A nagy földrajzi térségek színjelzéssel: Szaharán túli (szubszaharai) Afrika; Észak-Afrika és Nyugat-Ázsia; Közép- és Délkelet-Ázsia; Latin-Amerika és Karib-térség; Ausztrália és Új-Zéland, Óceánia többi országa; Európa és Észak-Amerika. Az előreszámítás eredményei szaggatott vonallal.

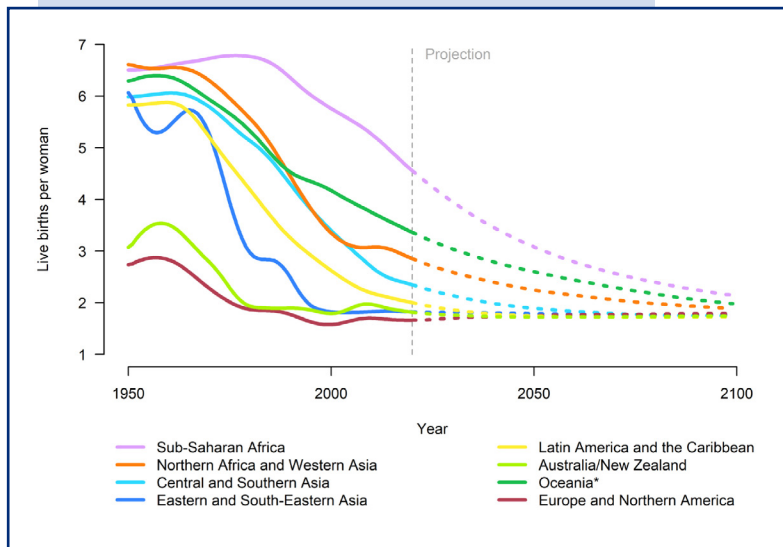
4. ábra: A 25–64 éves népesség számaránya térségek* szerint, 1990–2100, százalék (népesség összesen = 100)

*Megegyezően az előzővel.

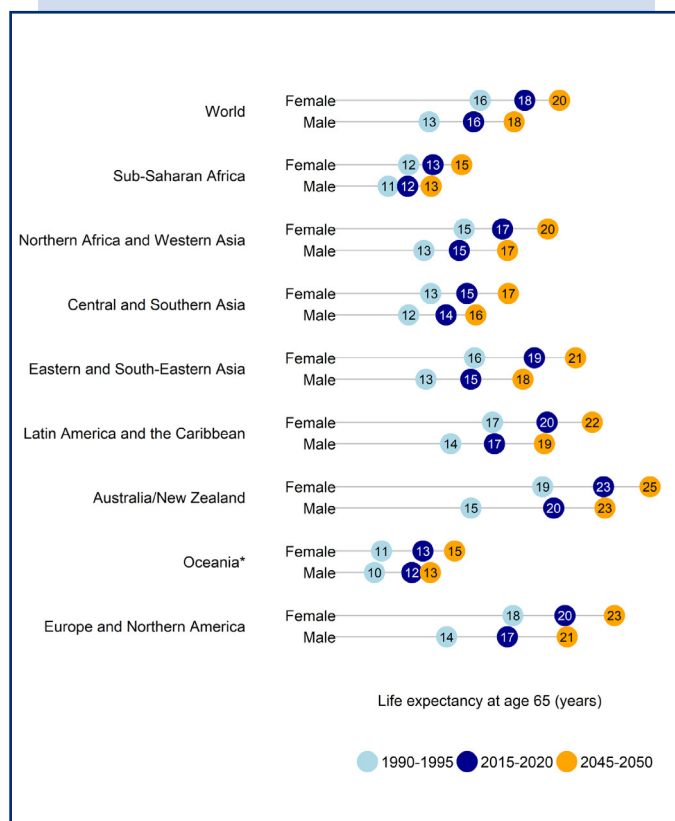


5. ábra: A világnépesség becült és várható alakulása korcsoportok szerint, 1950–2100, milliárd fő





6. ábra: A nők teljes termékenységi rátája térségek szerint, 1950–2100, élve született gyerekek száma egy nőre számítva; az előreszámítások eredményei szaggatott vonallal



7. ábra: A 65 évesek túlélésének átlagos időtartama nemek (nők, férfiak) és térségek szerint (legfelül a világ összesen), 1990–1995, 2015–2020, 2045–2050, életévtöbbslet

közepéig akár a 20%-ot is meghaladhatják Bulgáriában, Lettorszáiban, Litvániában, Ukrajnában, valamint a Wallis- és Futuna-szigeteken.

Az előreszámítás alapján készült másik rangsor összehasonlítja a 2019 és 2050 közötti három évtized mutatóit, ahol a népesség valószínű csökkenésének mértéke legalább egy százalék.

Míg a legfeljebb 24 éves népesség átlagos számaránya 1990 és 2100 között minden térségben csökken, a szubszaharai Afrika nagy részében, valamint Ázsia, Latin-Amerika és a Karib-térség egyes területein a termékenység csökkenése eredményeként a munkaképes korú népesség (25–64) nő leggyorsabban, ez az úgynevezett „demográfiai hozadék”, lehetőséget nyújtva a gazdasági növekedés gyorsulásának.

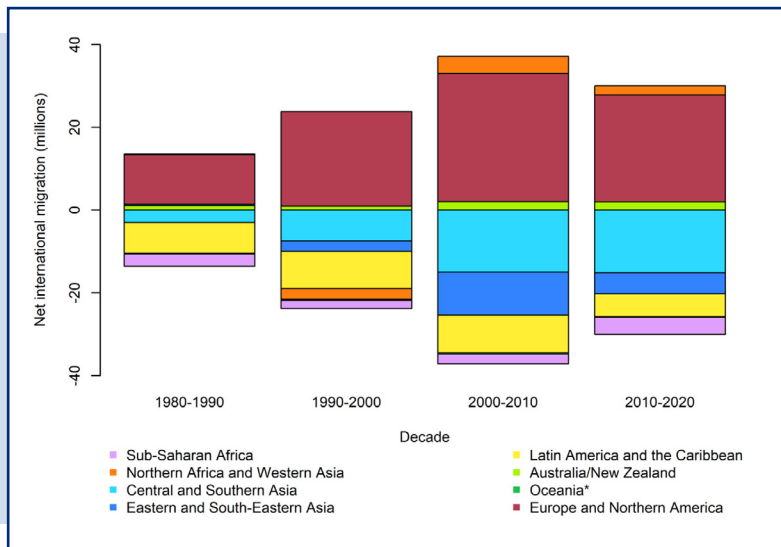
2018-ban a történelem során először fordult elő, hogy a 65 évesek és idősebbek száma a világon meghaladta az 5 év alatti gyermekekét. Az előrejelzések szerint 2050-re a 65 évesek és idősebbek száma már több mint kétszerese lesz az 5 év alattiakénak, és nagyobb lesz a 15–24 éves fiatalokénál is.

A 25–64 éves, aktív korú népesség átlagos számaránya Európában és Észak-Amerikában, valamint Kelet- és Délkelet-Ázsiában már napjainktól csökkenő tendenciájú.

A legfeljebb 24 évesek száma 2100-ig lényegében azonos maradhat a világ országaiban, a 25–64 és a 65+ éveseké növekvő tendenciájú az előreszámítások eredményei szerint.

Az előreszámítás egyik tényezője a nők teljes termékenységi rátája, amely feltételezhetően erősen közelít majd egymáshoz a későbbi évtizedekben.

A teljes termékenység az utóbbi évtizedekben számos országban jelentősen csökkent, és napjainkban a világnépesség közel fele olyan országokban él,



8. ábra: A nemzetközi vándorlás egyenlege térségek* szerint, 1980–1990, 1990–2000, 2000–2010, 2010–2020, millió fő

*A térségek színjelzéssel, mint a 3. ábra megjegyzésében.

amelyekben ez az arány kevesebb, mint 2,1 élve születés/nő, amely pedig nagyjából elegendő lenne az alacsony halandóságú országokban ahhoz, hogy hosszú távon ne fogyjon a népesség. 2019-ben a termékenység ennél magasabb szinten van a szubszaharai Afrikában (4,6 élve születés/nő), Óceániában Ausztráliát és Új-Zélandot figyelmen kívül hagyva (3,4), Észak-Afrikában és Nyugat-Ázsiában (2,9), valamint Közép- és Dél-Ázsiában (2,4).

Számos afrikai és latin-amerikai országban magas a serdülőkorú lányok termékenységi aránya, ennek összes egészségi és társadalmi kockázatával mind a fiatal anyák, mint a gyermekek szempontjából. A 2015 és 2020 közötti időszakra világméretben mintegy 62 millióra becsülhető a 15–19 éves anyák által világra hozott csecsemők száma.

A világ népességének átlagos születéskor várható élettartama 2019-ben elérte a 72,6 évet, ami több mint 8 éves javulást jelent 1990-hez képest. Ez 2050-ig tovább emelkedhet egy átlagos 77,1 éves várható élethosszra. Bár sokat csökkent az országok közötti különbség az élettartamokat illetően, az eltérés még mindig jelentős. A legkevésbé fejlett országokban a várható átlagos élettartam 7,4 évvel elmarad a világ-átlagtól, még mindig elsősorban a gyermek- és anyai halandóság szintje miatt, egyes országokban pedig az erőszakos események, konfliktusok és a HIV-járvány fennmaradása következtében.

A túlélés valószínű éveinek száma 2015 és 2020 között Európában és Észak-Amerikában a 65 éves férfiak csoportjában átlagosan 17 év, a 65 éves nőkben 20 év, majd ez a várható időszak 2045 és 2050 között átlagosan 21, illetve 23 évre nőhet.

A várható népességszám változik a megfigyelt térségek közötti vándorlás következtében is. A megfi-

gyelt időszakokban az jellemzi a népességszám alakulását, hogy az elvándorlás nagyrészt a kevésbé fejlett országokra jellemző. Az európai és észak-amerikai országok népességszámát növeli a bevándorlás.

A világ egyes részein a nemzetközi vándorlás a népesség változásainak egyik fő összetevőjévé vált. 2010 és 2020 között harminchat országban és területen várható több mint 200 000 fős nettó bevándorlási többlet, sőt közülük tizennégyben ez a többlet az 1 millió főt is meg fogja haladni az évtized során. A befogadó országok között Jordániában, Libanonban és Törökországban jelentősen megnőtt a bevándorlók száma, főként a szíriai menekülteké.

A becslések tíz olyan országgal számolnak, amelyek mindegyikéből több mint 1 millió a nettó elvándorlás 2010 és 2020 között. Vannak olyanok, amelyekben ennek oka az ideiglenes munkaerő-vándorlás, például Banglades (-4,2 milliós vándorlási egyenleg), Nepál (-1,8 millió) és a Fülöp-szigetek (-1,2 millió). Ugyanakkor Szíriában (-7,5 millió), Venezuelában (-3,7 millió) vagy Mianmarban (-1,3 millió) a létbiztonság hiánya és a súlyos konfliktusok okozzák a tömeges elvándorlást.

Azokban az országokban, amelyekben továbbra is magas lesz a termékenység, fel kell készülni a növekvő gyermekszám által keltett szükségletek kielégítésére. Azokban az országokban, amelyekben a termékenység csökkenése lehetőséget biztosít a „demográfiai hozadék” megvalósulására, fokozni kell a humán tőke támogatását, biztosítva az egészségügyhez és oktatáshoz való hozzájutást minden korcsoport számára a hatékony foglalkoztatás érdekében. Az öregedő népességű országokban megfelelő közprogramokat kell alkalmazni az egyre növekvő időskorú népesség érdekében. Végül minden országban intézkedéseket kell tenni a biztonsá-

gos, rendezett és szabályozott vándorlás érdekében, amely mindenki számára hasznot hoz.

A népességszámok becslésének és előreszámításának minősége a megbízható és aktuális népességi adatok gyűjtésén alapul, amelyekhez az anyakönyvi nyilvántartási rendszerek, népszámlálások, népességnyilvántartások és lakossági felvételek segítségével lehet jutni. A 2020 körüli népszámlálások fontos demográfia adatokat fognak szolgáltatni a fejlesztési ter-

vek kialakításához, és a Fenntartható Fejlesztési Célok megvalósulása terén elért eredmények értékeléséhez.

TÁRGYSZAVAK: népesség előreszámítása, ENSZ, fenntartható fejlesztési célok, várható élettartam, termékenységi ráta, korcsoportok, nemzetközi vándorlás, földrajzi térségek, 1950 és 2100 közötti időszakok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

2/2020

A 2021. évi németországi népszámlálás „Online First” vezérelve a hatékony közvetlen adagyűjtésekhez

Benjamin Freier – Juliane Mosel: Online First als Leitgedanke für effiziente Primärerhebungen beim Zensus 2021

Wirtschaft und Statistik, 2019. Sonderheft Zensus 2021. 46–58. p.

URL: https://www.destatis.de/DE/Methoden/WISTA-Wirtschaft-und-Statistik/2019/07/online-first-leitgedanke-zensus-2021-072019.pdf?__blob=publicationFile

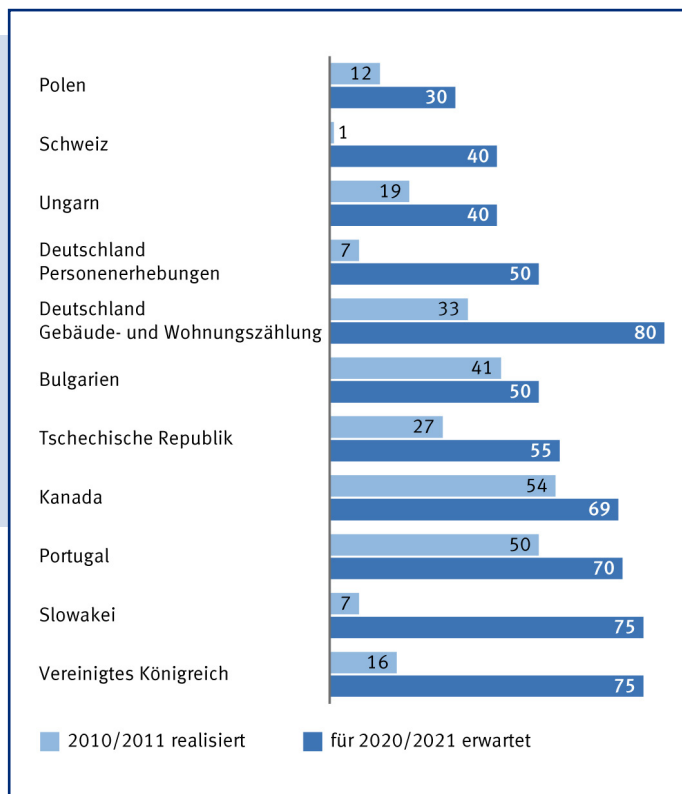
A 2011. évi németországi népszámlálás és lakásösszeírás felvételeinek tapasztalatai alapján készítik elő a 2021. évi népszámlálást, amelynek vezérelve az internetes technológiák elsődleges, a terheket csökkentő alkalmazása (First Online). A felvétel az adatszolgáltatók számára egyszerűbb és érthetőbb lesz, mint 10 évvel korábban, várhatóan gyorsabbak és jobb minőségűek lesznek a hivatalos statisztika feldolgozásai és adatközlései, továbbá a lehető legtöbb műveletet digitális technikával végzik. A digitális adminisztratív nyilvántartásokból átvehető személy- és akádatok mellett több elsődleges statisztikai felvétel is szükséges, ilyenek például:

- mintavételes háztartási felvételek;
- épület- és lakásszámlálás;
- közösségi szállások számlálása;
- szociális intézmények (menhelyek) számlálása.

A 2011-es németországi népszámlálás kiegészítő (társadalmi, demográfiai) ismérvei összes felvételének csak 21%-a történt kérdőívvel, a válaszok 79%-át személyes kikérdezéssel vették fel. Az önállóan kitöltött személyi kérdőívek mintegy 33%-a érkezett be az interneten. A válaszolók mintegy kétharmada papíron töltötte ki az épület- és lakásszámlálás 2011-es kérdőíveit, azokat a tartományi hivatalok postán küldték ki és gyűjtötték be.

A 2021-es népszámlálás személyes felvételeinek mintája közel 10 millió, és ebből becslések szerint 6,7 millióan az előírt kiegészítő (társadalmi, demográfiai) jellemzőikről is szolgáltatnak adatokat.¹ Lényeges új feltétel, hogy a tervek szerint az eszmei

¹ Forrás: *Management Handbuch Zensus 2021*. Version 1.2. Stand 11. Mai 2017. Elérhető: <https://docplayer.org/73454088-Management-handbuch-zensus-2021.html>.



1. ábra. A népszámlálások online adatgyűjtéseinek* rátája országok szerint, 2010–2011 (felül) és 2020–2021 (alul), százalék (válaszok összesen = 100)

*A grafikonon kiemelt országok felülről kezdve: Lengyelország, Svájc, Magyarország, Németország (személy), Németország (lakás és épület), Belgium, Csehország, Kanada, Portugália, Szlovákia, Egyesült Királyság; az adatok forrása az ENSZ Európai Gazdasági Bizottság (UNECE) tanulmánya. Az országok rangsora a 2020–2021. évi arányokat tükrözi. A németországi számarányok közül a felső kettő a személyi jellemzőkre, az alsó kettő az épület- és lakásszámlálás mintájára vonatkozik.

A hivatkozott németországi módszertani tanulmányok kifejtik az online cenzus projektjének fontosabb céljait, mint a pontosság, az időben kiadott aktuális tájékoztatás, a gazdaságosság, az alkalmazott rendszerek átláthatósága, az adatszolgáltatók terheinek csökkentése, a rendelkezésre álló korszerű eljárások alkalmazása. Az összeírások, adatgyűjtések online felvételi rendszere már a kérdőív kitöltése során ellenőrzi a hihetőséget és a teljességet. Ezzel szűrhetők a jellegzetes hibák, a program csak helyesen megadott adatokat engedi elküldeni. A nem német ajkúak az általuk ismert nyelvű kérdőíven adhatnak válaszokat a népszámlálás során, ez elősegíti a téves adatközlések megelőzését.

A cikk a papíralapú kérdőívekkel összehasonlítva elemzi az online összeírás előnyeit, köztük a papírtakarékosságot, a környezetbarát megoldásokat. Bajorország 2011-es felvételeiben például összesen 2,4 millió népszámlálási küldeményt adtak fel, majd fogadtak, a tömegük mintegy 80 tonna volt. Ha a 2011-es cenzus országos épület- és lakásösszeírása papírkérdőiveit egymásra helyeznék, a magassága több mint 8848 méter (vagyis a Mount Everestet is meghaladó) lenne. A 2021-es népszámlálás online válaszadásának időigénye is sokkal rövidebb lesz, mint a papírkérdőív postán küldött és gyűjtött adatai esetében volt 10 évvel korábban.

A cikk a digitális technológiák környezeti előnyeként kiemeli, hogy kisebb a szállítási igény, kevesebb nyomtatásra van szükség. Az online kérdőív csökkenti a hivatal postaköltségeit és kevesebb lesz a kézi műveletek ráfordítása, főként a beérkező kérdőívek statisztikai feldolgozási folyamataiban.

Az Online First stratégia a digitális technológiából vezeti le a 2021-es online kérdőíveket, ezzel várhatóan növelhető a válaszadási arány is. A 2011-es épület- és

időpont (2021. május 16.) után 18 hónappal hozzák nyilvánosságra a népszámlálás eredményeit.

A szerzők nemzetközi összehasonlítást közölnek a lakosság digitális ismereteire, internetes tapasztalataira és felhasznált számítógépes, mobil informatikai eszközeire vonatkozóan. A 2011-es online adatgyűjtés nagyobb része asztali számítógépre alapozott volt, 10 évvel később a németországi lakosság több mint 90%-ának van okostelefonja, a tabletet használók számaránya több mint 50% 2017-ben. A lakosság internetcsatlakozásainak országos arányai: 2011-ben 75%, 2018-ban mintegy 90%. Erre alapozva készült becslés a 2021. évi népszámlálás online gyűjtendő válaszainak számarányára.

A megfigyelt ötvenhat ország közül 2010–2011-ben tizenhét, 10 évvel később húsz végzi a felvételeket online kérdőívekkel. A cikk áttekinti a digitális technológia alkalmazásának fontosabb céljait. Az online kérdőívek révén növelni lehet a válaszolási hajlandóságot, javítható az adatok minősége, nagyobb a költség-hatékonyság, a felvétel jobban igazodik a lakosság növekvő digitális készségeihez stb. A szerzők megemlíti az online válaszolási arány növelésének brit,² kanadai és új-zélandi tapasztalatait és stratégiáját.

² Forrás: 2017 Census Test Report. Office for National Statistics (ONS). Elérhető: <https://www.ons.gov.uk/census/censustransformationprogramme/testingthecensus/2017test/2017censustestreport>.

The top screenshot shows a questionnaire with the following structure:

- Navigation tabs: Hinweise, Kontaktdaten, Allgemeine Angaben, Bemerkungen, Zwischenspeichern/Laden, Vorschau/Senden, Erläuterungen/Rechtsgrundlagen.
- Section: Fragen 1-2, Fragen 3-4.
- Text: "Alle Fragen in diesem Fragebogen beziehen sich auf diese Anschrift"
- Fields: Gebäude-ID, Objektschritt, Straße, Hausnummer, Postleitzahl, Ort, Ortsteil, Gebäudelage.
- Question 1: "Gibt es unter der Objektschritt mindestens ein Gebäude mit Wohnraum oder eine bewohnte Unterkunft?" (Yes/No radio buttons).
- Question 2: "Sind Sie für das/die Gebäude oder Wohnung-en unter der Objektschritt auskunftspflichtig, weil Sie z. B. dort Eigentümer/Eigentümersin sind?" (Yes/No radio buttons).
- Buttons: << Zurück, Weiter >>

The bottom screenshot shows the "zensus2021" interface for building and housing registration:

- Header: zensus2021 Gebäude- und Wohnungszählung.
- Section: Ihr Objekt: Gustav-Strösemann-Ring 11, 65189 Wiesbaden (Schierstein).
- Section: Wohnungsfragen: Wie wird die Wohnung am 4. Februar 2019 genutzt? (with a note about legal obligations).
- Radio button options:
 - vom Eigentümer bewohnt
 - Wohnung 2
 - Wohnung 3
 - Wohnung 4
 - Wohnung 5
 - Wohnung 6
 - Zu Wohnzwecken vermietet
 - Vom Eigentümer bewohnt
 - Leer stehend
 - Als Ferien- und Freizeitwohnung selbst genutzt
 - Gewerblich vermietete Ferienwohnung
 - Ausschließlich gewerblich genutzt
- Buttons: Zurück, Weiter.

2. ábra: Az épület- és lakásszámlálás online adatgyűjtési* kérdőíveinek részletei Németországban, 2011 (bal oldalon) és 2021 (jobb oldalon)

*A 2011-es képernyőképen ki kellett tölteni az épület azonosítóit, valamint a két kérdés válaszait. 2021-ben csökkenteni fogja a tévesztés veszélyét, hogy a kérdőív a regiszterek alapján tartalmazza az épület azonosítóit. Gyorsabb a kitöltés, ha a programmal vezérelt ugrások és a lapok közötti váltások a mobil informatikai eszközök kezelésének előnyeire igazodnak, felesleges a szöveges utasítások elolvasása, megértése az ugrásokhoz.

lakásszámlálás online rátája csak 33% volt, ami azzal is összefügg, hogy az online kitöltésű kérdőív felépítése nem tért el a papír kérdőívektől. A 2021. évi népszámlálás képernyőképe viszont már megfelel a korszerű informatikai eszközök lehetőségeinek.

A kitöltött online kérdőív programozott ellenőrzése jelzi az előfordult hibát, hiányosságot, csak hibátlan, teljes választ lehet beküldeni.³ A legfeljebb három kérdést és áttekinthető jelöléseket tartalmazó képernyőkép nem igényli az éppen megjelenő oldal fel-le görgetéseit a következő kérdéshez. Az online kérdőív minden jelzése, mezője interaktív, könnyen érthető, megfelel az érintős képernyőknek is, a kitöltés nem igényel billentyűzetet, mert „csempézett” az adatbeviteli felület.

A cikk ismerteti a kapcsolat koncepcióját a hivatal és a kiválasztott minta között, mind a személyi, társadalmi, demográfiai jellemzők, mind az épület- és lakásszámlálás 2021-es felvételeiben. A 2021-es népszámlálást követő évtizedek során Németországban várhatóan csak a regiszterekre alapozott felvételeket végeznek majd, ezeket kiegészítő mintavételes, primer szakstatisztikák kérdőívei nélkül lehet majd megvalósítani.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, lakásszámlálás, nyilvántartási adatok, kiegészítő elsődleges felvétel, nemzetközi összehasonlítás, kérdőív minta, online felvétel, Egyesült Királyság, Kanada, Németország, 2011, 2021

NÁDUDVARI ZOLTÁN

³ A hivatalos statisztikai szolgálat a 2021-es épület- és lakásszámlálás online kérdőíveinek tesztelésére internetes platformot alakított ki. A szakértők (Pretestlabor des Statistischen Bundesamtes) mintegy száz kísérleti online kitöltés tapasztalatait értékelték a 2021-es kérdőívekre, önkéntes résztvevőkkel. A platform: *Fragebogentest zur Gebäude- und Wohnungszählung*. Elérhető: https://www.zensus2021.de/DE/Home/_inhalt.html.

A bevándorlók állampolgársági helyzete: az egyéni jellemzők és a befogadó ország politikájának szerepe

Angela Paparusso: Immigrant citizenship status in Europe: the role of individual characteristics and national policies

Genus, 2019. április 15. (online)

DOI: [10.1186/s41118-019-0059-9](https://doi.org/10.1186/s41118-019-0059-9)

Egy bevándorló számára az állampolgárság megszerzése több tényezőtől függ: befolyással van rá mind az anyaország, mind a befogadó ország társadalmi berendezkedése, intézményi tényezői, a politikai környezet, ezen belül is az éppen aktuális bevándorlási politika, és természetesen hatnak rá a bevándorló személyes tulajdonságai.

Annak ellenére, hogy az összes európai ország „puhított” integrációs politikáján, a kontinensen még mindig sok korlátja van az állampolgárság megszerzésének. A honosítási feltételek országonként is nagyon eltérőek, attól függően, hogy az adott ország például mennyire toleráns a bevándorlási jelenséggel szemben és milyen a hozzáállása a más országokból érkezőkhöz.

Az ismertetett tanulmány célja éppen az, hogy megvizsgálja, melyek azok az intézményi, politikai és individuális tényezők, amelyek hatással vannak az állampolgárság megszerzésére.

A szerző kutatása során hat európai ország (Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) bevándorlással kapcsolatos felméréseinek adatait használta fel. A felmérést 2011 októberétől 2012 januárjáig végezték, amelynek során 7468 bevándorlót vizsgáltak meg a következő országokban és városokban: Belgium (Antwerpen, Brüsszel és Liège), Franciaország (Lyon és Párizs), Németország (Berlin és Stuttgart), Magyarország (Budapest), Olaszország (Milánó és Nápoly), Portugália (Faro, Lisszabon és Setubal) és Spanyolország (Barcelona és Madrid). A szerző későbbi elemzése során azonban Magyarországot kihagyta a mintából, mivel nem volt beilleszthető a vizsgálat

fókuszában álló négy hagyományos nemzeti bevándorlási és integrációs modell egyikébe sem, így az adatállomány 6255 főre csökkent. Az említett modelleket a tanulmány részletesen bemutatja. A mintába olyan 15 évesnél idősebb egyének kerültek be, akik nem a tartózkodási országban születtek, nem európai uniós állampolgárok, több mint egy éve élnek a befogadó országban és törvényes bevándorlói státussal rendelkeznek.

A kutatás mindenekelőtt rámutatott arra, hogy az egyéni jellemzőknek jelentős befolyása van az állampolgársági helyzet alakulására. A stabil családi és pénzügyi háttér, az iskolai végzettség komoly előnyt jelent az állampolgárság megszerzésében.

A fentiek mellett ugyanakkor a politikai tényezők, az intézményi környezet hatása is fontos. A tanulmány szerint a francia integrációs modellt alkalmazó országokban a legnagyobb a honosítási arány, befogadóbb a környezet, kevésbé szigorúak az állampolgárság megszerzésének feltételei, például rövidebb az előírt tartózkodási idő is, ezzel együtt nagyobb az állampolgárságot szerettek aránya a bevándorlók között. A francia integrációs modell alapja a 2003-ban néhány megyében tesztelt, de csak 2007 elejétől kötelező érvényű befogadási és integrációs szerződés (Contrat d'accueil et d'intégration), amely alapján véve egyfajta kölcsönösségen alapul. A szerződés értelmében a honosításért folyamodó külföldiek kötelezettséget vállalnak arra, hogy szokásaik egy részét elhagyva alkalmazkodnak a befogadó ország társadalmi, gazdasági, kulturális szokásaihoz, ezért cserébe megkapják az állampolgárságot a vele járó jogokkal együtt, ideértve az állami segítséget a francia

Ország	Az állampolgárság elnyeréséhez szükséges tartózkodás éveinek száma a befogadó országban	Kettős állampolgárság engedélyezése (1 = igen; 0 = nem)	Az állampolgárságot nyert befogadott összes külföldi aránya (%)	Az állampolgárságot nyert csak nem EU-s külföldi aránya (%)	Összes külföldi állampolgár aránya (%)	Csak nem EU-s külföldi állampolgárok aránya (%)
Belgium	5	1	2,56	5,52	11,04	3,7
Franciaország	5	1	2,96	4,06	6,04	3,8
Németország	8	0	1,52	2,37	9,05	4,8
Olaszország	10	1	1,45	1,77	6,82	4,9
Portugália	6	1	5,22	6,58	4,14	2,8
Spanyolország	10	1	2,16	3,46	11,18	7,0

1. táblázat: Az állampolgársággal kapcsolatos adatok a hat kiválasztott országban, 2011-ben

Forrás: a szerzők számításai.

nyelv tanulásához.¹ Hasonló jellegű a Belgiumban hatályos integrációs szerződés és állampolgársági politika is. E modellek szerint végső soron a bevándorlók nem csupán azzal kezdenek hasonlítani az őslakos állampolgárokhoz, hogy hasonló társadalmi, gazdasági és kulturális viselkedést alkalmaznak, hanem ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel is rendelkeznek. Ebben a tekintetben az állampolgársági státus hozzájárul a külföldi és az őslakos állampolgárok közötti különbségek csökkentéséhez, ami az integrációs paradigma része.

Ezzel szemben a dél-európai bevándorlás szabályozása inkább alárendelő integrációs modellként jellemezhető. Az integráció elsősorban a munkaerőpiac azon szegmenseire korlátozódik, ahol nagyobb szükség van a képzetlen, ideiglenes munkaerőre. Olaszországot tekintve ez a fajta megközelítés még problematikusabb. Az ország szabályrendszere ugyanis előírja, hogy a menedékkérelmek benyújtásával egy

időben az érintett bevándorlónak olasz nyelvtanfolyamot kell végeznie. Az olasz nyelvtudás az egyik feltétele annak, hogy a kérelmező megkapja a menekültstátust, ezen kívül a menedékkérőknek meg kell ismernie az olasz törvényeket és szokásokat, az olasz kultúra és történelem alapjait, s a megszerzett tudásáról számot is kell adnia. A dél-európai modell másik sajátossága, hogy a bevándorlók a munkaerőpiacon és a szociális juttatások terén is háttérbe szorulnak az őslakosokkal szemben.

Annak ellenére, hogy a tanulmány meglehetősen nagy mintán dolgozott, a levont következtetések nem általános érvényűek – jegyzi meg a szerző. Először is, a vizsgálat nem terjedt ki a skandináv országokra, amelyek köztudottan befogadóbb társadalmak, így az integráció folyamata sokkal gyorsabban lezajlik, mint Európa más országaiban. Másodsorban, tekintve, hogy a kutatáshoz felhasznált mintába nagyvárosban élő egyének kerültek, így a minta csak rájuk nézve reprezentatív. Az empirikus eredmények értelmezésekor ezt a tényt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hisz a városi, nagyvárosi környezetben az integráció, a beilleszkedés és az állampolgárság megszerzésének lehetősége, folyamata egyszerűbb és gyorsabb a vidéki környezethez viszonyítva. Ezen túlmenően – ahogyan a tanulmány elején olvasható volt – a mintába csak a 15 évnél idősebb, törvényes bevándorló státussal rendelkező, nem európai uniós állampolgárok kerültek, ami azt jelenti, hogy a vizsgálat nem terjedt ki az Európában élő összes bevándorlóra. A szerző felhívja a figyelmet, hogy a fentiek tükrében a vizsgálat eredményei csak részleges következtetések levonására alkalmasak.

¹ Az általános részt egy személyre szabott melléklet egészíti ki, amelyben az érintett szükség szerint vállalja a francia nyelv és/vagy a franciaországi életvitel megismeréséhez szükséges képzésben való részvételt. Az egykori gyarmatokról érkező bevándorlók esetében a nyelvismeret problémája többnyire nem áll fenn. Az utóbbi megállapítás a többi befogadó ország korábbi gyarmati területeiről érkezőkre is vonatkozik. (R.G. megjegyzése)

A fenti szűkítés ellenére a szerző úgy véli, hogy kutatása átfogó jellemzést ad az integráció individuális komponenséről, a befogadó országok bevándorláspolitikájáról, és segítséget adhat egy egységes európai migrációs politika kialakításához.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, állampolgárság, integrációs modellek, multikulturalizmus, európai országok, bevándorlási politikák, munkaerőpiac, nemzetközi összehasonlítás, bevándorolt állampolgárokra vonatkozó felvétel (Immigrant Citizens Survey)

KÁLMÁN RITA

4/2020

A dohányzás hatása a halandóságra Európában

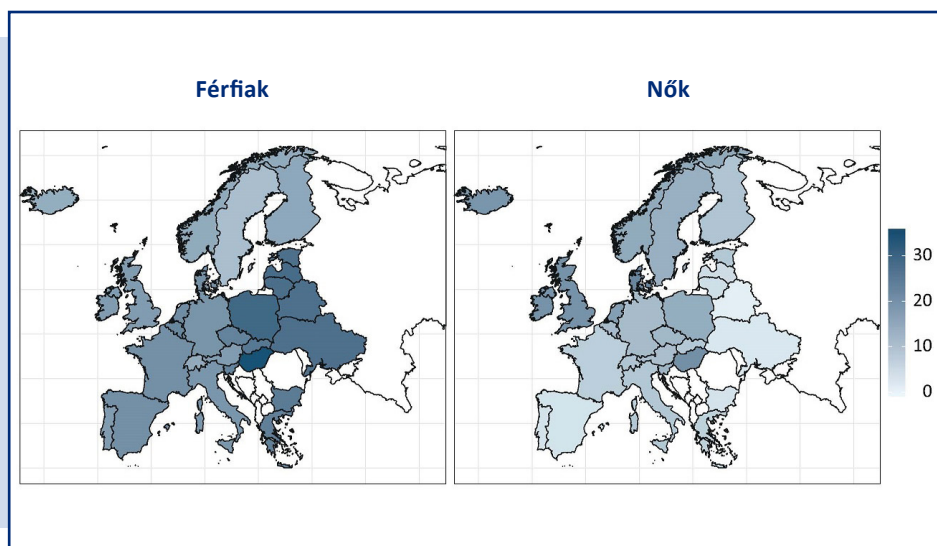
Fanny Janssen: L'influence du tabac sur la mortalité en Europe
Population & Sociétés, 2019. 571. sz. 1–4. p.

URL: <https://www.cairn.info/revue-population-et-societes-2019-10-page-1.htm>

2016-ban a dohányosok száma világszinten több mint egymilliárd volt, a Föld 15 éves és idősebb népességének 22%-a. A legfejlettebb országokban a dohányosok halandósága két-háromszorosa a nemdohányzókéknak, életük hossza pedig 6-10 évvel rövidebb. Halandósági többletük a 30–69 évesek között a legmagasabb. A Globális Betegségteher vizsgálat legutóbbi becslései szerint a dohányfogyasztás 2015-ben 6,4 millió személy haláláért volt felelős, a halálozások 11%-áért.

Ugyanakkor a dohányzás mértéke és ezzel együtt a halandóságra gyakorolt hatása országok, nemek és

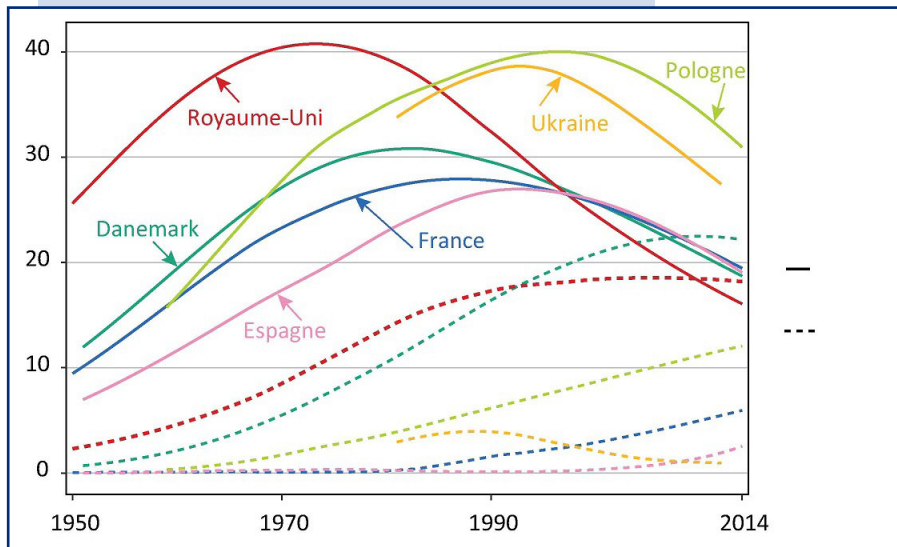
időszakok szerint is rendkívül eltérő. A különbségek elemzésére olyan modellt használtak, amely tartalmazza a dohányzás növekedésének, majd csökkenésének, végül 30 éves eltéréssel a dohányzás által okozott halálozásoknak a leírását. A dohányzás járvány-szerű elterjedése a férfiaknál kezdődött az angolszász és az északnyugat-európai országokban, majd áterjedt a többi európai országra, azután Kínára, Japánra, Délkelet-Ázsiára, Latin-Amerikára, Észak-Afrikára, végül a szubszaharai Afrikára. A nők esetében ez a járvány több évtizeddel később következett be, és alacsonyabb szintet ért el.



1. ábra: A dohányzás okozta halálozások aránya (%) Európában, 2014-ben

A megfigyelés köre: huszonkilenc európai ország, amelyről hosszabb idősorok állnak rendelkezésre; Bulgária adata 2010-re, Görögorszáé 2013-ra, Ukrajnáé 2012-re vonatkozik.

Forrás: Fanny Janssen, *Population & Sociétés* n° 571, INED, novembre 2019.



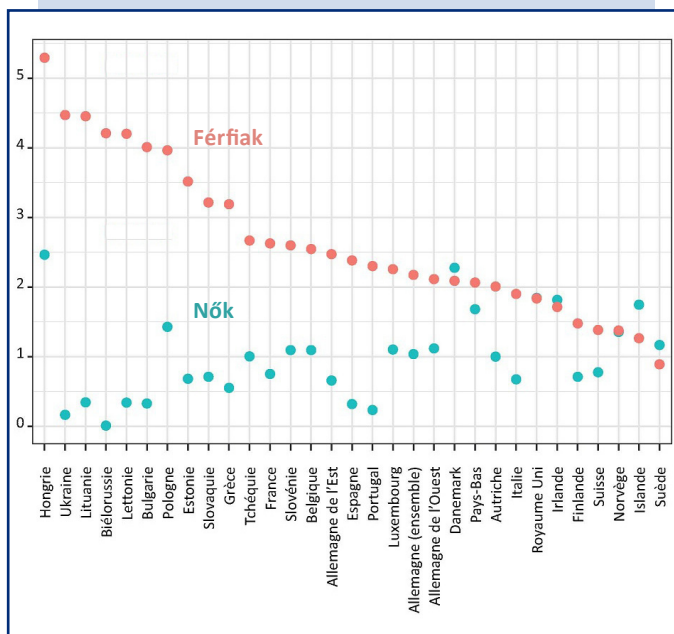
2. ábra: A dohányzásnak tulajdonítható halálozás alakulása néhány európai országban, 1950–2014

Forrás: Fanny Janssen, Population & Sociétés n° 571, INED, novembre 2019.

Napjaink Európájában a dohányzás a legerősebb kockázati tényező az elkerülhető halálozást illetően. A felnőtt népesség körében mért 29%-kal Európa vezet a dohányosok arányát tekintve a világ más régióival szemben. A 30 éven felüliek körében a dohányzás által bekövetkező halálozási arány itt 16%, szemben a 11%-os világtalaggal.

2014-ben a vizsgálatba bevont huszonkilenc európai ország dohányzás okozta átlagos halálozási aránya a férfiaknál 20% volt, a skála a svédországi 9%-tól a magyarországi 35%-ig terjedt. A nőknél az arányok jóval alacsonyabbak, 8% az átlag, a minimumot 0,1%-kal Fehéroroszország, a maximumot 22%-kal Dánia képviselte. A férfiaknál az arányok általában Kelet-Európa, a nőknél pedig inkább Északnyugat-Európa országaiiban magasabbak. Ez utóbbiakban a dohányzással összefüggő halandóság a fétfiaknál csökkenő, a nőknél emelkedő tendenciát mutatott a vizsgálat időszakában. A dohányzási szokások korai kialakulását az északnyugati országokban elősegítette az automatizált cigarettagyártás és a lakosság magas jövedelmi szintje.

A dohányzás okozta halálozások magas aránya erősen befolyásolja a várható élettartamokat, illetve azok országokénti és nemek szerinti különbségeit Európában. A dohányzás következményei nélkül számítva a születéskor várható élettartam potenciális nyeresége a férfiaknál átlag 2,7 év lenne, a svédországi 0,9 évtől a magyarországi 5,3-ig, míg a nők esetében az átlag 1 év lenne, a belarusz 0,01-től a magyarországi 2,5-ig tartó intervallummal. Franciaországban az élettartam-nyereség 2,7 év lenne a férfiak, 0,7 a nők esetében. A huszonkilenc ország átlagában a várható élettartam nemek közötti különbsége 6 év, aminek mintegy 28%-a (1,7 év) köszönhető a dohányzásnak.



3. ábra: A dohányzás hatása nélküli, potenciális várható élettartam-nyereség alakulása 2014-ben huszonkilenc európai országban – kivéve Bulgáriát (2010), Görögországot (2013) és Ukrajnát (2012)

A megfigyelés köre: huszonkilenc európai ország, amelyről hosszabb idősorok állnak rendelkezésre.

Forrás: Fanny Janssen, Population & Sociétés n° 571, INED, novembre 2019.

Az országok 2014. évi sorrendje a várható élettartam-nyereséget illetően a férfiak esetében nagyon hasonló az általános élettartam szerinti sorrendhez. A férfiaknál a várható élettartam különbsége a magyarországi (72,3 év) és a svédországi (80,4 év) között 8,1 év, ami 3,7 évvel alacsonyabb lenne a dohányzás hatásai nélkül. A nőknél ezzel ellentétes séma figyelhető meg, ugyanis velük együtt a dohányzás káros hatása kisebb különbségeket eredményez az országok között, mivel itt a dohányzással összefüggő halandóság jelenleg nagyobb arányú Nyugat-, mint Kelet-Európában. A nők várható élettartama Nyugat-Európában 3,8 évvel több, mint Kelet-Európában, de a különbség 0,3 évvel még nagyobb lenne a dohányzás hatásai nélkül.

A 2014. évi adatok a dohányzás ártalmainak akkori szintjét mutatják a különböző országok férfi és női népességét illetően. A dohányzási járvány azonban hullámokban zajlik, először a dohányzás által okozott halálozás növekedésével, majd visszahúzóódásával. Ami a férfiakat illeti, a dánoknál és hollandoknál a dohányzással összefüggő várható élettartam-nyereség 1980 táján érte el csúcspontját 4,2, illetve 5,2 évvel, a franciáknál ez a maximum 1987-ben következett be 4 évvel, a spanyolok, magyarok és ukránok esetében pedig az 1990-es évek során, a két utóbbi országban több mint 6 év felső értékkel. A dohányzási szokás járványa Európa Északnyugati része felől terjedt át előbb a kontinens déli, majd keleti országaira. A nők esetében a potenciális élettartam-

nyereség növekedése előbb Északnyugat-Európában kezdődött, újabban pedig ez érvényesül a földrész többi részében is, bár elég kis értékekkel. Ugyanakkor Skandinávia több országában és Írországban a nők potenciális élettartam-nyeresége már meghaladta a férfiakét, míg Hollandiában és más északnyugat-európai országokban ez rövidesen bekövetkezhet.

A dohányzás várható élettartamra gyakorolt hatása országonként és időszakonként is változott. Hollandiában, Dániában és más északi országokban a várható élettartam az 1950-es évtizedben stagnált, de a dohányzás miatti halandóságot elvéve inkább enyhe lassulásról beszélhetnénk. A dán és holland nők esetében az 1980–1990-es időszakban tapasztalt stagnálás el is tűnik, ha csak a nem dohányzással összefüggő halandóságot vesszük tekintetbe. Más európai országokban a férfiaknál és több északnyugat-, illetve kelet-európai országban a nőknél a dohányzás nélkül még jelentősebben emelkedett volna a várható élettartam. Amennyiben csak a dohányzással nem összefüggő halálozásokat vesszük figyelembe, a férfiak várható élettartam növekedésének mértéke jobban megközelíti a nőkéét.

TÁRGYSZAVAK: dohányzás, halálozás, nemzetközi összehasonlítás, nemek közti különbségek, Európa

RÓZSA GÁBOR

5/2020

A kínai népesség és 2004 és 2016 közötti halandósági trendjei és különbségei

JicunZhu – Lingling Cui – Kehui Wang – Chen Xie – Nan Sun – Fei Xu – Qixin Tang – Changqing Sun: Mortality pattern trends and disparities among Chinese from 2004 to 2016

BMC Public Health, 2019. 19. sz. 1–7. p.

DOI: [10.1186/s12889-019-7163-9](https://doi.org/10.1186/s12889-019-7163-9)

A várható élettartam és a halálokok a legjobb mérőszámok a lakosság egészségi állapotának, segítséget nyújtanak a betegségmegelőzés és az ellenőrzés haté-

konyságának értékeléséhez, és meghatározzák a közegészségügyi feladatok következő lépéseit. Az 1979 óta tartó gyors gazdasági növekedéssel egyidejűleg a

csecsemőhalandóságból és a fertőző betegségekből eredő halálozási arányok meredeken csökkentek, és a kínaiak egészségi állapota is alapvetően megváltozott. Az emberi fejlettségi index (Human Development Index – HDI) fontos mutató, amely a jólét komponenseit tartalmazza, beleértve az egészségügyet, az oktatást és a jövedelmet.¹ Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) szerint Kínában 2015-ben a születéskor várható élettartam elérte a 76 évet, a HDI értéke pedig a 0,74-et. A környezet változása, az orvosi módszerek, a népesség szerkezete, a nemzeti egészségpolitikák és a betegségspecifikus halálozási ráták nagy változásokat eredményeztek Kínában.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2016-ban kiadott kutatási jelentése szerint a világon évente 40 millió fő hal meg nem fertőző betegségekből, ami az összes halálozás 70%-át jelenti. E halálozások mintegy 80%-a az alacsony és közepes jövedelmű országokra esik. A kínai halandósági viszonyok ismerete hozzájárulhat a közegészségügyi kezdeményezések világméretű elterjedéséhez, a születéskor várható élettartam növeléséhez és az életmód fejlesztéséhez.

A halandósági adatok Kína halálozási adatbázisából származnak (2004–2016), amely az Egészségügyi Minisztérium és a Családtervezési Bizottság felügyelete alatt működik. Ez az adatbázis részletes, magas minőségű információkkal szolgál a halandósági viszonyokról. Kiépítése 1978-ban kezdődött el, mindössze két helyen, ami 1990-re 145 földrajzi egységre (harmincegy tartományban) bővült, Hongkongot, Macaót és Tajvant kivéve, elérve mintegy 10 millió fő megfigyelését. 2003-ig tartó bővülésével 161 helyen 77 millió fő figyelemmel kísérésére került sor. 2013-ra a 605 megfigyelő állomás működése már a népesség 24,3%-ára (kb. 330 millió fő) terjedt ki. A reprezentativitás biztosítását iteratív módszer felhasználásával, többlépcsős rétegezéssel és a társadalmi-demográfiai jellemzőkfigyelembe vételével oldották meg. A halálokok kategorizálását a Globális Betegségteher Projekt, a kódolást pedig a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO) szerint végezték el, amelyeknek a szigorú minőségi követelményei biztosítják a hiteles és megbízható adatokat.

A férfiakra és nőkre vonatkozó kor szerint standardizált halandósági arányokat a WHO adatbázisát felhasználva számították ki. A szerzők log-lineáris modellt alkalmaztak a statisztikai szignifikancia ellenőrzésére,

mind a nyers, mind a korstandardizált halandósági rátákra. Az adatelemzésekhez és az ábrák készítéséhez az R szoftver 3.4.1. verzióját alkalmazták.

Az éves nyers és korszpecifikus halálozási arányok a férfiak körében magasabbak voltak a nőknél. Ez utóbbi ráta 13 év alatt a férfiaknál évente átlagosan 1,98%-kal csökkent, míg a nőknél a mérséklődés mértéke 2,45%-ot tett ki. A krónikus nem fertőző halálozási arányok ebben az időszakban mind a férfiaknál, mind a nőknél emelkedtek, az előbbieknél 5,58, az utóbbiaknál 5,11%-kal. A fertőző betegségekből elhunytak aránya a férfiaknál 1,63, a nőknél 2,13%-kal csökkent a vizsgált 13 évben.

Kínában a nyers halandósági arány 2016-ban 100 ezer főre vetítve 658,50 fő volt. A korszpecifikus halandósági ráta értéke ugyanebben az évben 490,28-at tett ki, a férfiaknál 607,47, a nőknél 379,96 főt. A halálozások 58,03%-a a férfiak körében következett be. A leggyakoribb öt halál oka (rosszindulatú daganat, agyérbetegségek, szívbetegségek, krónikus tüdőbetegségek, balesetből eredő halálozások) a férfiaknál 81,24, a nőknél 78,50%-át adják az összhála-lozásnak. A szívbetegségben meghaltak gyakorisága a nőknél, a másik négy betegségből eredő halálozás a férfiaknál nagyobb arányú. A férfiak mortalitása minden korcsoportban meghaladja a nőkéét. A két nem között a legkisebb eltérést a 0–14 évesek korcsoportjában lehet mérni, náluk a balesetek, a perinatális és veleszületett betegségekből adódó halálozások fordulnak elő leggyakrabban. A 15–44 évesek korcsoportjában a balesetektől származó halálozás 4,19-szer volt gyakoribb a férfiaknál, mint a nőknél. A 45–64 évesek körében a tíz vezető halál okot tekintve a férfiak halandósága 2,16-szor haladja meg a nőkéét, a cirrózisban meghaltaké viszont 5,69-szer gyakoribb. A magas vérnyomás betegségben, a diabetes mellitusban és az Alzheimer-kórban meghaltak aránya a 65 évesek és idősebbek korcsoportjában a nőknél volt magasabb értékű.

Történetileg a halálozás és a fogyatékos-ság fő okai a fejlődő országokban a fertőző betegsége-k és a csecsemőhalandóság voltak. Kína nagy erőfeszítéset tett e kedvezőtlen tendenciák visszaszorítására. A perinatális halandóságban és a veleszületett betegsége-k kezelésében elért eredmények után közegészségügyi prioritássá a 45 éven felüliek körében gyakori rosszindulatú daganatos betegsége-k és a szív- és agyérbetegsége-k megelőzése vált.

A kínai rákstatistikai adatok szerint a férfiaknál sorrendben a tüdő, a gyomor, a máj, a nyelőcső és a

¹ A HDI (emberi fejlettségi mutató) maximális értéke 1 lehet.

végbél rosszindulatú daganata a leggyakoribb, míg a nőknél az első három típus megegyezik a férfiakéval, de negyedikként az emlő, ötödikként a nyelőcső daganata sorakozik fel. Számos tanulmány kimutatta, hogy a tüdődaganat és a krónikus tüdőbetegség fő oka a dohányzás és a légszennyezés. A kínai férfiak 52,1, míg a nők mindössze 2,7%-a dohányzik. A tüdődaganat halálozási gyakoriságában a két nem között jelentős eltérés van (férfiaknál 100 ezer lakosra vetítve 61,25 fő, míg a nőknél 27,69). A legtöbb kínai nő naponta főz, de a konyhák széntüzelésű tűzhelyeinek füstjét, gázát, páráját csak ritkán szellőztetik, ami károsítja az emberek tüdejét. A nemdohányzók ki vannak téve a dohányzó családtagok füstjének, ami szintén súlyos károkat okoz a tüdőben. Hatékony környezetvédelmi rendszer létrehozása és a dohányzás visszaszorítása a feltétele a tüdődaganatok mérséklésének.

Az agyér- és a szívbetegségek halandósága a XXI. században jelentős mértékben megemelkedett. A 65 éves és idősebb népességben 2016-ban Kínában az agyérbetegségben meghaltak gyakorisága mindkét nemnél meghaladta a rosszindulatú daganatban elhalálozottakét. A halálozások fő felelőse a magas vérnyomás. Az egészséges táplálkozással és az életmódváltozással, a fizikai aktivitás fokozásával e téren is jelentős eredményeket lehet elérni.

Kínában már 2016-ban a diabetes mellitus vált a hetedik leggyakoribb halálórá, pedig a WHO ennek bekövetkezését csak 2030-ra várta. Sürgető igény, hogy Kínában is tegyenek meg mindent e betegség megelőzéséért vagy késleltetéséért. A magas kockázatú személyeket demográfiai, antropometriai és klinikai adatok felhasználásával (laboratóriumi eredmények nélkül) ki lehet szűrni, beleértve a 2-es típusú diabéteszt is.

Az Alzheimer-kór a tizedik és kilencedik vezető halálórá a 65 éves és idősebb férfiak és nők körében. A kínai népesség öregedése miatt e betegség

egyre súlyosabb családi és társadalmi gondot jelent. Jelenleg nincs hatékony terápia sem a megelőzésére, sem a kezelésére.

2003-ig Kínában nem fordítottak kellő figyelmet a balesetek csökkentésére. Az akkor indított kísérleti nemzeti program igen sikeres, a balesetek száma csökkenő tendenciájú. A gépkocsik számának gyors növekedése ellenére a szigorúbb rendőri intézkedések, az ittas vezetők kiszűrése, a biztonsági öv és motorosoknál a védősisak kiterjedt használata meghozta a várt eredményeket. A tornagyakorlatok, a rehabilitáció, a gyógykezelés, a D-vitamin szedése voltak a leghatékonyabb megelőzési formái az esésekből adódó halálozásoknak. A szándékos sérülések és a személyek közötti fizikai erőszak társadalmi meghatározottságában szerepe van az oktatásnak, a szegénységnek és a gazdasági egyenlőtlenségnek. Az erőszak áldozataira is sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani, hogy csökkentsék pszichológiai traumájukat.

Kínának még sokat kell tanulnia más országoktól, hogy átvegyék e jelenség kutatási módszereit. A globalizáció fejlődésével minden országnak együtt kell működnie egymással, hogy közösen harcoljanak a fertőző és nem fertőző betegségekkel szemben. A megelőzés a kulcsszó a betegségterhek csökkentésében és az egészségügy lökészerű fejlődésében.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, halálórá halandóság, egészségügy, emberi fejlettségi mutató (HDI), születéskor várható élettartam, UNDP, WHO, log-lineáris modell, R-szoftver, Kína

HAJNAL BÉLA

A házasság felbomlásának összefüggései a gyermek internalizációs magatartászavaraival¹

Jordyn T. Wallenborn – Gregory Chambers – Elizabeth Lowery – Saba W. Masho: Marital Status Disruptions and Internalizing Disorders of Children

Psychiatry Journal, 2019. június 9. (online)

DOI: [10.1155/2019/4634967](https://doi.org/10.1155/2019/4634967)

Az Amerikai Egyesült Államokban a válási arányok az 1950-es évektől az 1970-es évtizeden át folyamatosan nőttek, 1981-ben érve el a legmagasabb szintet. Bár azóta csökkenés figyelhető meg, a házasságok megszűnése jelenleg is csaknem a házasságban élők felét érinti. A váláson kívül, még a házasság felbontását megelőzően sok házaspár esetében fordulnak elő romboló konfliktusok, amelyek a családban élő gyermekekre súlyos hatással vannak. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a házasság felbomlása negatív hatással van a kisgyermek és a serdülők egészségi állapotára. A szakirodalom számos jelentést tartalmaz arról, hogy a házasság konfliktusa vagy felbomlása gyakran együtt jár a nem szándékos sérülések és betegségek növekvő számával, valamint a romló fizikai egészségi állapot több tünetével. A válásban érintett vagy súlyos konfliktusban lévő családokban a gyermekeknél gyakrabban fordulnak elő különféle fájdalmak, keringési problémák és mentális zavarok. Más vizsgálatok viszont arról számolnak be, hogy a szülők válása nincs összefüggésben a serdülő- és fiatal felnőttkori depresszióval. A szétartó megállapítások és eltérő eredmények szükségessé tették a további vizsgálatokat a házasságok felbomlásának a gyermekek egészségi állapotára gyakorolt hatásaira vonatkozóan.

A jelen vizsgálat eredményei szerint a szülők családi állapota a nagymértékű internalizáción keresztül 3 éves korig befolyással van a gyermek magatartására, de ez a hatás a gyermek növekedésével megszűnik. A gyermek korának előrehaladtával a Gyermekviselkedés kérdőív (nemzetközileg használt angol rövi-

dítése CBCL)¹ összpontszáma mind a házas, mind a nem házas csoportok² esetében csökken. Korábbi vizsgálatok viselkedési problémákkal találkoztak az olyan gyermekeknél, akik nem a két biológiai szülőjükkel éltek együtt. Jelen tanulmány szerzői árnyaltabb képről adnak számot, ugyanis megállapításuk szerint a szülők családi állapota és a gyermek(ek) magatartása között létezik összefüggés, de csak egyes időpontokban, míg a többiben nincs ilyen.

A CBCL-pontszámok családi állapotok szerinti kezdeti különbsége többféleképpen magyarázható. Először is az egyszülős háztartások nagy többségében az anya él egyedül gyermekével. A házastárs nélkül élő anyák gyakran több nehézséggel és kevesebb társadalmi támogatottsággal találkoznak, mint a házasságban élők. Korábbi vizsgálatok kimutatták, hogy a csecsemők magatartása összefügg az anyai érzésekkel és viselkedésekkel. Így előfordulhat, hogy a nem házas anyák gyermekei utánozzák vagy más módon tükrözik anyjuk megváltozott viselkedését. A gyermekgondozás gyakorlásában fellépő különbségek következhetnek a családi állapot eltéréseiből is, mivel az egyedül élő anya mellett esetleg nincs senki, aki segítene a gyermek ellátásában.

Az is lehetséges, hogy a CBCL magasabb pontszámai a nem házas szülővel élő gyermekek esetében azzal magyarázhatók, hogy a házas és nem házas szülők másképpen érzékelik és jelzik gyermekük magatartását. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a szülők válaszeit gyermekük internalizációs magatartását illetően szülői tényezők, például az anya pszi-

¹ Ezek közé tartoznak a szorongások és a hangulati zavarok különböző válfajai és tünetei (például pánikok, fóbiák, stressz, szelektív mutizmus, illetve depresszió, mániás tünetek). (R.G. megjegyzése)

² A gyermekkori viselkedészavarok mérésére és pontszámok alapján történő kiértékelésére használt kérdőív (Child Behavior Checklist – CBCL). (R.G. megjegyzése)

chológiai tünetei is befolyásolhatják. Elsősorban az egyedülálló anyák depressziójának és a krónikus stresszes állapot kockázatainak való nagyobb kitettsége vezethetett az internalizációs magatartások jelentősebb számban történő jelzéséhez. Ugyanakkor ez nem ad magyarázatot arra, hogy a CBCL-pontszámok miért csak a 3 éveseknél voltak eltérők. Számos tényező befolyásolhatja a gyermek gondozójának beszámolóját az internalizációs zavarokról, és ezeket a lehetséges bizonytalansági tényezőket nehéz ellenőrizni, illetve az elemzés során találgatni megletükről és hatásokról.

A családi állapot és a gyermek egészsége közötti összefüggés egyik tényezője lehet a házasság felbontását, illetve a válást megelőző otthoni helyzet. A serdülők egészségére vonatkozó országos longitudinális felmérés (National Longitudinal Study on Adolescent Health) alapján készült tanulmány szerzői kimutatták, hogy a házasság felbontását követően a serdülők-nél fellépő negatív következményekre csaknem teljes egészében a már a válást megelőzően tapasztalt otthoni konfliktusok mértéke adhat magyarázatot. A kisebb konfliktusokkal kísért házasságok esetében a gyermekeknél gyakrabban fordultak elő a befelé fordulás tünetei a válás után, míg a súlyos konfliktusokkal terhelt házasságok megszűnése a serdülők-nél inkább csökkentette a magatartási problémákat.

Jelen tanulmány erényei között említik a szerzők, hogy a CBCL széles körben alkalmazott kísérletek során tesztelt eljárás a gyermekek és serdülők magatartási problémáinak mérésére, továbbá az itt használt minta elegendően nagy volt, hogy kimutathatók legyenek a jelentősebb különbségek. A sérülékeny családokra vonatkozó longitudinális felvétel (Fragile Families Survey) lehetővé tette a családi állapot és az internalizációs zavarok ismétlődő felméréseit. Van azonban a vizsgálatnak több hiányossága is. Korábban már szó volt arról, hogy nem volt lehetőség a gyermekek magatartásának differenciáltsá-

gát figyelembe venni a házas és nem házas családok esetében. Nem állt rendelkezésre a longitudinális súlyozás lehetősége, ezért az eredmények nem reprezentálják az eredeti mintát, és így nem általánosíthatók a teljes népességre. A pontszámok különböző időpontokra történő összehasonlítását megzavarhatja a CBCL módszertana, amely szerint mind a szóhasználatot, mind a kérdések számát tekintve eltérő kérdőívet használnak 2–5 éves, illetve a 6–18 éves gyermekek esetében. Ezen a problémán a szerzők úgy igyekeztek túljutni, hogy az összpontszám helyett standardizált pontszámokkal dolgoztak. Azt azonban nem tudták megoldani, hogy figyelembe vegyék a családi együttélés házasságon kívüli formáit, a csecsemő és szülei közötti kapcsolatot, illetve a gyermek életében előforduló egyéb szülői kapcsolati formákat.

A szülők családi állapotától függően a gyermek 3 éves koráig mérhető emelkedett internalizációs magatartászavart jelző CBCL-pontszám, ez azonban később eltűnik. Meg kell vizsgálni, hogy ez a kezdeti növekedés előrejelzi-e a későbbi serdülőkor vagy még későbbi magatartási problémákat. A nem házas szülővel élő gyermekeknél magasabb a magatartási rendellenességek kockázata, ez az összefüggés azonban csak a gyermekkor egyes fejlődési szakaszaiban áll fenn. További kutatások szükségesek tehát annak kimutatására, hogy a gyermek- és serdülőkorban mért magasabb CBCL-pontszámok milyen következményekkel járnak a további fiatal évek során.

TÁRGYSZAVAK: családi állapot, házassági konfliktus, válás, csecsemő-, gyermek- és serdülőkor, gyermekek egészségi állapota, gyermekgondozás, internalizációs magatartászavarok, gyermekviselkedési kérdőív, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

7/2020

A várható élettartam, valamint a korszpecifikus halandóság trendjei Angliában és Walesben 1970 és 2016 között, összehasonlítva huszonkét másik, magas GDP-jű ország népmozgalmi statisztikai adataival

David A. Leon – Dmitry A. Jdanov – Vladimir M. Shkolnikov: Trends in life expectancy and age-specific mortality in England and Wales, 1970–2016, in comparison with a set of 22 high-income countries: an analysis of vital statistics data

The Lancet Public Health, 2019. november. 575–582. p.

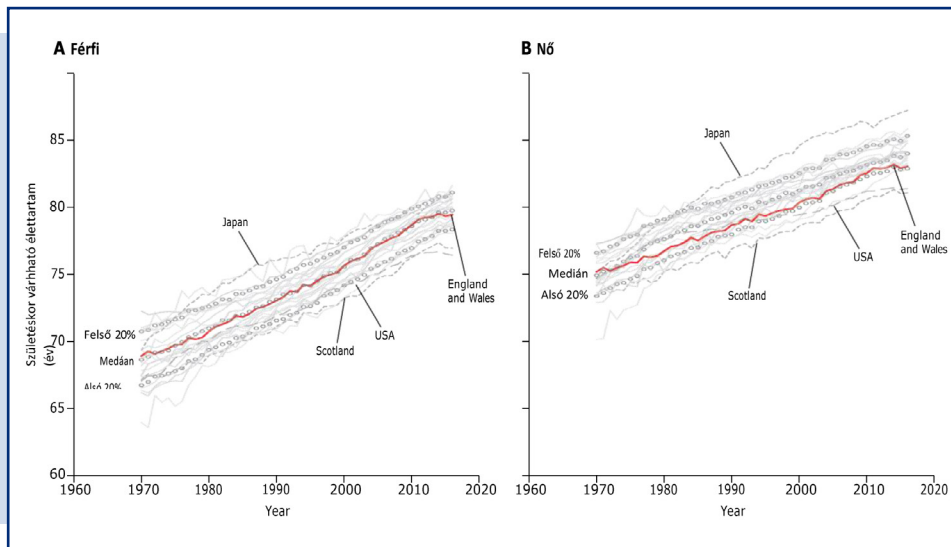
URL: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2468-2667%2819%2930177-X>

A szerzők vizsgálatai számos fontos és korábban figyelmen kívül hagyott szempontot fedeztek fel, amikor Anglia és Wales várható élettartamtrendjeit összehasonlították egy huszonkét tagú országcsoporthoz hasonló adataival.¹ Először is az 1970-es évektől kezdve a férfiak várható élettartama Angliában és Walesben hasonló volt az összehasonlító országcsoporthoz hasonló tendenciájához, a nőké viszont az 1970-es évek közepétől alacsonyabb volt, mint az országcsoporthoz hasonló nagy részében. Másodszor, az utóbbi évtizedet illetően a várható élettartamok növekedésének lassulása figyelhető meg számos országban. 2011 és 2016 között ez a lassulás markánsabban jelentkezett Angliában és Walesben, mint több más országban. Harmadszor és meglepő módon a 2000-es évek közepe óta új, aggasztó jelenséggé mutatható ki a 25–50 éves angol és walesi férfiak és nők magasabb halálozási aránya a többi országhoz képest, bár a nők várható élettartamának abszolút értékei közötti eltérés az 1990-es évek közepétől 2011-ig csökkent Anglia és Wales, valamint a huszonkét ország mediánja között.

Az Angliában és Walesben, illetve a huszonkét országban a várható élettartamok hosszú távú alakulását magyarázó tényezők teljes elemzése meghaladta volna e tanulmány kereteit. Elvileg ugyan lehetett volna olyan összehasonlítható adatok alakulását figyelembe venni, mint a dohányzás, diéta, mozgás, elhízás, alkoholfogyasztás, illetve az egészségügyi ellátórendszer hatékonysága, ezek azonban csak a vizsgált országok kisebb részében álltak rendelkezésre.

Az eredmények szerint 1970-et követően a korán kezdődött és nagymértékű dohányzás állhat a nők Angliában és Walesben hosszú távon tapasztalt, viszonylag alacsony ütemű élettartam-növekedése és a huszonkét ország mediánjától való fokozódó eltérése hátterében. Az Egyesült Királyság egyébként világszinten is élen járt a dohányzás járványszerű elterjedésében. Több időpontra és különböző országokra vonatkozó, közvetett becslések utalnak a dohányzás szerepére a teljes halálozási arányok alakulásában. Ugyanakkor a dohányzás a vizsgált időszakban kisebb mértékben nyújt magyarázatot a férfi halandóság alakulására Angliában és Walesben, mivel a férfiaknál a korai dohányzás elterjedésének halálra gyakorolt hatása az 1970-es évekre már túl volt a maximumán. Meglepő eredmény, hogy 1970 és a 1990-es évek közepe között a 45 év alatti férfiak halandósága kitaróan alatta maradt

¹ Az összehasonlításba bevont országok: Ausztrália, Ausztria, Belgium, Kanada, Dánia, Anglia és Wales, Finnország, Franciaország, Németország, Izland, Írország, Olaszország, Japán, Luxemburg, Hollandia, Új-Zéland, Norvégia, Portugália, Skócia, Spanyolország, Svédország, Svájc és az Amerikai Egyesült Államok.



1. ábra: Születéskor várható élettartam huszonhárom magas GDP-jű országban és régióban, illetve ezek medánja, valamint az összehasonlításban szereplő huszonkét országban a medián alsó és felső kvintilise, 1970–2016

A medián valamint a felső és alsó kvintilis értékeit a grafikonon karikák jelzik. Az ábra alapjául szolgáló adatokat a cikk mellékletében közlik.

a huszonkét ország mediánjának, és ez kisebb mértékben a nőkre is igaz, ami részben a külső halálokok viszonylag alacsony szintjével magyarázható az Egyesült Királyságban. A WHO Egészséget Mindenkinél adatbázisa szerint az említett időszakban a külső okok – sérülés, mérgezés és erőszak – miatt bekövetkezett, kor szerint standardizált halálozási arányok a 65 évesnél fiatalabbak körében 30–35%-kal voltak alacsonyabbak, mint az Európai Unió akkori tizenöt tagjának (EU15) átlaga. 2001-től azonban ez az előny ugyanebben az összevetésben fogyni kezdett, és 2015-ig 1%-ra olvadt.

A vizsgálatban szereplő országok között több olyan található, amelyben a világon a legmagasabbak a várható élettartamok. Ezekben a nők várható élettartamának növekedése lassúbb, mint a férfiaké, mivel egyre nehezebb az idős- és nagyon időskori halandóság leküzdése, miközben alig marad lehetőség a fiatalabbak halandóságának csökkentésére is. A szerzők elemzése egybevág a korábbi megfigyelésekkel, hogy Angliában és Walesben a várható élettartamok a 2011 és 2016 közötti időszakban tetőztek, és egyre erősebb eltérést mutattak a többi országhoz képest.

A 2011–2016-os időszak alacsony javulási ütemét megelőzően 2006–2011-ben mindkét nem esetében az éves legmagasabb növekedési arányok valósultak meg Angliában és Walesben, amelyek sokkal magasabbak voltak, mint a huszonkét ország mediánja, főleg a 65 évesnél idősebbeknek köszönhetően. Ez a szokatlanul alacsony időskori halandóságot hozó időszak azonban azzal is járt, hogy sok gyengébb egészségű személy halála a következő néhány évre toódott át, nem utolsósorban a 2014–2015-ös téli influenzajárvány következtében. Ezért is a születéskor várható élettartam lemar-

dása a huszonkét ország mediánjától 2016-ban nagyobb volt, mint 15, 10 vagy 5 évvel korábban. Ugyanakkor a 2000-es évek közepétől a 25–50 éves férfiak és nők halandósága erőteljesen meghaladta a huszonkét ország mediánját. Hasonló jelenséget figyeltek meg 2010-ig a skóciai halandóságot illetően az Egyesült Királyság és Nyugat-Európa többi részével összehasonlítva a 15–40 évesek körében. Ennek hátterére halálóki elemzésekkel lehetne magyarázatot találni, de sajnos nem állnak rendelkezésre a teljesen összehasonlítható adatok a huszonhárom országra. Azt viszont meg lehetett állapítani, hogy 2010 óta az Egyesült Királyság a külső halálokok terén élvezett előnyét elveszítette az EU15-höz tartozó országokkal szemben.

Anglia északi és déli régiói között jelentős eltérések mutathatók ki az 1990-es évektől kezdve a 25–44 évesek körében a kardiovaszkuláris betegségek, a túlzott alkoholfogyasztás és a kábítószerhasználat miatti halálozások gyors növekedése következtében. Más kimutatások szerint a 2000-es évek vége és 2016 között a 30–34 és 40–49 évesek körében Angliában az összes halálokok, az Egyesült Királyság egészében pedig a 35–54 éveseknél a külső okok miatti halálozások aránya emelkedett meg. A huszonkét országra vonatkozó összehasonlító adatok hiányában azonban nem tudhatjuk biztonsággal megindokolni az egyre növekvő eltérést a többiektől ebben a korcsoportban. Azt viszont egy 2013. évi ország-összehasonlító kutatásból tudjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államokban az 50 év alatti korcsoportokban a magas halandóság kétharmad részben a férfiak, kétötöd részben a nők várható élettartamának számlájára írható, főleg a társadalmi-gazdasági depriváció, valamint

	Férfi		Nő	
	Anglia és Wales	22 ország mediánja	Anglia és Wales	22 ország mediánja
1971–1976	0,10	0,21	0,07	0,26
1976–1981	0,27	0,32	0,24	0,27
1981–1986	0,19	0,22	0,15	0,20
1986–1991	0,25	0,21	0,19	0,15
1991–1996	0,24	0,23	0,16	0,16
1996–2001	0,30	0,31	0,20	0,21
2001–2006	0,29	0,30	0,22	0,21
2006–2011	0,33	0,31	0,25	0,14
2011–2016	0,07	0,18	0,02	0,13

	Férfi				Nő			
	2001	2006	2011	2016	2001	2006	2011	2016
Anglia és Wales	75,95	77,38	79,04	79,40	80,58	81,66	82,91	83,02
22 ország mediánja	75,97	77,61	78,79	79,74	81,52	82,52	83,32	84,03
Várható élettartam különbsége (év)	-0,02	-0,23	-0,25	-0,34	-0,94	-0,86	-0,41	-1,00

1. táblázat: A születéskor várható élettartam időszakonkénti változása Angliában és Walesben és a huszonkét ország mediánja, nemenként, 1971–2016

2. táblázat: A születéskor várható élettartam (évek) különbsége Anglia és Wales és az összehasonlításban szereplő huszonkét ország mediánja között néhány kijelölt évben

az orvosi opioidok helytelen használata eredményeként. Angliában és Walesben a halálozások droghasználattal összefüggő növekedése kisebb mértékű.

Az Egyesült Királyságban élénk viták folynak a kormány megszorító politikájának szerepéről a várható élettartamok stagnálásában. Az Országos Egészségügyi Szolgálat és a szociális gondozás időskorúakra és sérülékeny személyekre szánható forrásai növekvő nyomás alatt álltak az utóbbi évtizedben, de ez más országokban is előfordult. Az eredmények szerint a kedvezőtlen relatív tendenciák éppúgy vonatkoznak a munkaképes korúakra, mint az idősebbek problémáira. A kormány politikája ráadásul sok felnőtt, gyermek és család esetében jelentősen fokozta a nehézségeket és a szegénységet. Több példa igazolja a halandóság és a várható élettartam terén tapasztalható, egyre növekvő különbségek társadalmi-gazdasági determináltságát, például a leginkább és a legkevésbé hátrányos helyzetű térségek lakossága között.

Az eredmények azt mutatják, hogy a várható élettartamok Angliában és Walesben előforduló csökkenésének különböző okai egyenlőtlenül hatnak a népesség különböző rétegeire. Angliának és Walesnek

a többi fejlett országhoz viszonyított helyzetét befolyásolhatja a dohányzási járvány halálozási hatásainak időbelisége a többi országban, mivel az Egyesült Királyság már túl van ennek csúcán és így ez a hatás már nem tudja számottevően rontani az életkilátások javulását. Általánosságban elmondható, hogy a népesség öregedésével a várható élettartamok fejlődése egyre nehezebbé válik, mivel a javulás növekvő mértékben az időskori mortalitás függvénye lesz.

2011 és 2016 között az élettartamkilátások trendjei nem lassultak le Olaszországban, Japánban, Új-Zélandon, Norvégiában és Svájcban. Ezekben az országokban a várható élettartamok 2011-ben magasabbak voltak, mint Angliában és Walesben. A várható élettartamok leginkább a magasan képzett társadalmi csoportokban nőttek tovább. Kijelenthető, hogy ezeknél a vezető helyzetben lévő csoportoknál mind az Egyesült Királyságban, mind a többi fejlett országban bőven van még növekedési tartalék, hogy elérjék az élethossz biológiai felső határát. Végül azért megjegyzendő, hogy ez a meglehetősen optimista előrejelzés feltételezi a várható élettartamok fejlődését lehetővé tevő, a XX. század közepétől érvényesült gazdasági és társadalmi folyamatok

továbbélését. Ezek állandósága ugyanis nem feltétel nélküli adottság, hiszen a világ számos jelentős kihívással néz szembe, kezdve a klímaváltozástól a nemzetközi együttműködés régóta működő tényezőinek megszűnéséig, amelyek pedig fontosak az emberi egészség alakulása szempontjából.

TÁRGYSZAVAK: várható élettartam, korszpecifikus halandóság, halálloki halandóság, népmozgalmi statisztika, Anglia és Wales, fejlett országok, nemzetközi összehasonlítás, 1970–2016

RÓZSA GÁBOR

8/2020

A hőmérséklet minimális mortalitással járó emelkedésének területi elemzése a globális éghajlatváltozással összefüggésben

Qian Yin – Jinfeng Wang – Zhoupeng Ren – Jie Li – Yuming Guo: Mapping the increased minimum mortality temperatures in the context of global climate change

Nature Communications, 2019. október 11. 1–8. p.

DOI: [10.1038/s41467-019-12663-y](https://doi.org/10.1038/s41467-019-12663-y)

A minimális mortalitással járó hőmérséklet (amelynél a hővel kapcsolatos halálesetek száma a legalacsonyabb; nemzetközileg használt rövidítéssel: MMT) a hőmérséklet és halandóság összefüggésének fontos mutatója, amely a helyi klímához való emberi alkalmazkodóképességet tükrözi. Általában az MMT-re vonatkozó becslések adatokban bővelkedő régiók esettanulmányaiból származtak, míg kevés információ jutott a kevésbé fejlettekhez és így a globális szintű megállapításokra is. Így nem ismeretesek az MMT fő meghatározó tényezői, illetve az, hogy az MMT hogyan változhat a globális klímaváltozással. A szerzők e hiány pótlására most hat kontinens (figyelmen kívül hagyva az Antarktiszt) négyzázhusz helyén az MMT-t elemelve azt találták, hogy bár az a földrajzi helytől függően változó, minden vizsgált évben és mindenütt nagyon közel volt az adott időszak helyileg leggyakrabban előforduló hőmérsékletéhez (MFT). Ennek az összefüggésnek – az MMT-nek az MFT-vel történő helyettesíthetőségének – az alapján első ízben sikerült becslést és térképi ábrázolást készíteni az MMT globális alakulására a 2010-es évektől a 2050-es évtizedig.

Más hasonló mutatókkal összevetve az MFT bizonyult a legjobbnak az MMT megközelítésére. Ezt megerősíti, hogy a két mutató összefüggése és a modell érvényessége nem változik az egy főre jutó GDP, a földrajzi szélesség és a vizsgált éve szerinti kiigazítás esetén. A négyzázhusz helységekből származó adatokon végzett elemzés is ezt a megállapítást erősíti meg, a klimatikus viszonyok, valamint a különböző demográfiai, társadalmi-gazdasági és infrastrukturális jellemzőkű népeiségek széles skáláján. A kutatás eredményei jelentős hozzájárulást nyújtanak a klíma és az emberi egészség kutatásához. Az ember különféle módokon alkalmazkodik az éghajlathoz, köztük fiziológiai, magartási és technológiai eszközökkel. A szerzők először is kimutatják, hogy az MFT megfelelően tükrözi az ember környezeti hőmérsékletéhez való fiziológiai alkalmazkodásának egy fontos szempontját.

A darwini fejlődélmélet szerint a fajok lényegében véve a természetes szelekció útján fejlődtek, létformáik pedig úgy alakultak, hogy minél jobban megfeleljenek a környezetük követelményeinek. Ugyanez vonatkozik az ember biológiai fejlődési folyamatára is.

Egy adott év napi középhőmérsékleteinek hisztogramjában az MFT az az érték, amelynek az ott élő emberek leggyakrabban ki vannak téve és amelyhez fiziológiailag leginkább akklimatizálódnak. Ez hőmérsékleti szempontból önérdékük érvényesítésének maximálását jelenti. A fiziológiai akklimatizáció mellett a társadalmi-gazdasági feltételek is befolyással lehetnek az emberek környezeti hőmérsékletéhez történő magatartásbeli és technológiai alkalmazkodására.

A szerzők elsőként tettek kísérletet az MMT globális eloszlásának kvantitatív becslésére. Mivel az MFT kiszámítása egyszerű, így az MMT is bármely földrajzi helyre és időszakra vonatkozóan megbecsülhető. A szerzők az MMT és az MFT aktuális összefüggése alapján, valamint e kapcsolat jövőbeni érvényességének megállapítása érdekében áttekintették a meglévő szakirodalmat, és több korábbi vizsgálatot találtak, amelyek összesen nyolc ország hatvankét településének MMT-értékeit állapították meg különböző évekre vonatkozóan, majd elvégezték ugyanezen időszakokra az MFT-k kiszámítását. Ennek alapján megállapították, hogy: (1) a legtöbb helységben az MMT és az MFT időbeli trendjei hasonlóak; (2) az MMT és az MFT értékei a vizsgált országok helységeinek nagy részében emelkedtek; (3) bár egyes helységeken az MMT nem változott vagy esetleg csökkent, az MFT többnyire ugyanígy viselkedett ezeken a helyeken. Egy kanadai klímakutató például kimutatta, hogy 1972 és 1997 között az MMT 3,6 °C-kal emelkedett Észak-Karolinában, 2,7 °C-kal Délkelet-Angliában és 1,3 °C-kal Finnország déli részén, míg az MFT növekedése ugyanebben az időszakban, ugyanezen a helyeken 3 °C, 2 °C, illetve 1 °C volt. Hasonló eredményekről számoltak be más országok, például Japán, Szingapúr és Spanyolország esetében is. Japánban 1972-től 2012-ig az MMT 4,8 °C-kal, az MFT pedig 5 °C-kal nőtt. A barcelonai népesség- és klímaügyi kutatóprogram egyik munkatársa szerint 1980 és 2016 között az MMT Japánban 19,5 °C-ról 20,3 °C-ra, ugyanakkor az MFT 19,5 °C-ról 20,5 °C-ra emelkedett. A fenti észlelések alapján meg lehet becsülni az MMT globális jövőbeni eloszlását.

A globális felmelegedéssel összhangban az MMT emelkedhet a jövőben. Az a feltételezés, hogy a globális felmelegedés a hőséggel összefüggő halandóság emelkedését és a hideg okozta halálozások csökkenését fogja előidézni az MMT változatlanságára épül, és meglehetősen kétes. A változatlan MMT feltételezése helyett inkább arra kellene alapozni, hogy a jövő MMT-je, amelyet a jövőbeli MFT jelez előre, pontosabb becslést tud szolgáltatni a környezeti hőmérsék-

lettel összefüggő halálozási kockázatokra. A különböző klimatikus régiókban eltérőek a klimatikus viszonyok és a hőmérsékleteloszlások, amelyek ugyancsak különböző mintákhoz vezetnek az MMT-t illetően is. A szerzők három főbb éghajlati zónára (trópusi, szubtrópusi és mérsékelt régiókra) végezték el az MFT, a 78. percentilis hőmérséklet, az éves középhőmérséklet és az MMT összefüggéseire vonatkozó összehasonlításokat. Az eredmények azt mutatták, hogy az MFT minden éghajlati régióban, különösen a trópusi és a mérsékelt klímájú területeken a legjobb mutatója az MMT-nek.

A tanulmánynak vannak bizonyos korlátai. Az első, hogy más globális elemzésekhez hasonlóan nem álltak rendelkezésre adatok az összes országból. A vizsgálat nem tért ki a trópusi sivatagokra, magashegyi fennsíkokra és hideg éghajlatú régiókra. Ugyanakkor, mivel ezek a kihagyott területek nagyon csekély lakónépességgel rendelkeznek, a kutatás megfelelő referenciát képvisel a világ népességének túlnyomó többsége szempontjából. A második, hogy a négyszázhusz helységre vonatkozó MMT-értékek különböző tanulmányokból származnak, amelyek modelljeiben a figyelembe vett tényezők és paraméter meghatározások nem voltak egységesek, így bizonytalanságokat okozhattak. Az eredmények érvényességének ellenőrzése azonban azt igazolta, hogy az eltérések nem voltak túl jelentősek. A harmadik probléma, hogy az MMT és az MFT közötti jelenlegi kapcsolat és az MMT időbeli változó trendje alapján az MMT-k jövőbeli értékeire adnak becslést a szerzők. Ugyanakkor az, hogy az MFT a jövőben is reprezentálni fogja-e az MMT-t attól függ, hogy az MMT milyen gyorsasággal tudja nyomon követni a változó MFT-t. Vannak tehát bizonytalanságok arra vonatkozóan, hogy az ember a jövőben milyen gyorsan fog tudni alkalmazkodni a hőmérséklethez.

Természetesen ilyen korlátok minden jövőre vonatkozó kutatásban léteznek, mivel nem tudhatjuk, hogy mi fog történni a jövőben. A tanulmányban ismertetett módszer csupán egyfajta scenáriót mutat be, amely segíthet a hőmérséklet és a halálozás összefüggéseinek előrejelzésében.

TÁRGYSZAVAK: minimális mortalitási hőmérséklet (MMT), leggyakrabban előforduló hőmérséklet (MFT), emberi alkalmazkodóképesség, halálozás, előreszámítás, globális klímaváltozás, többszörös lineáris regresszió, nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

9/2020

Közép- és kelet-európai országok nyugdíjrendszereinek empirikus megközelítése az emberek szabad mozgása, a munkaerőpiac és az egészségi állapot szempontjából

Ștefania Amalia Jimon – Nicolae Balteș – Cornel Dumiter: Empirical approaches upon pension systems in Central and Eastern European countries. Triangle assessment: free movement of people, labor market and population health features

Studia Universitatis „Vasile Goldis” Arad – Economics Series, 2020. 1. sz. 1–21. p.

DOI: [10.2478/sues-2020-0001](https://doi.org/10.2478/sues-2020-0001)

A nyugdíjrendszerek nemzetközi összehasonlítása az utóbbi 4-5 évtized népmozgalmi mutatósorozatán alapul, ezen belül a cseh, a lengyel, a magyar, a román és a szlovák demográfiai indikátorokkal.

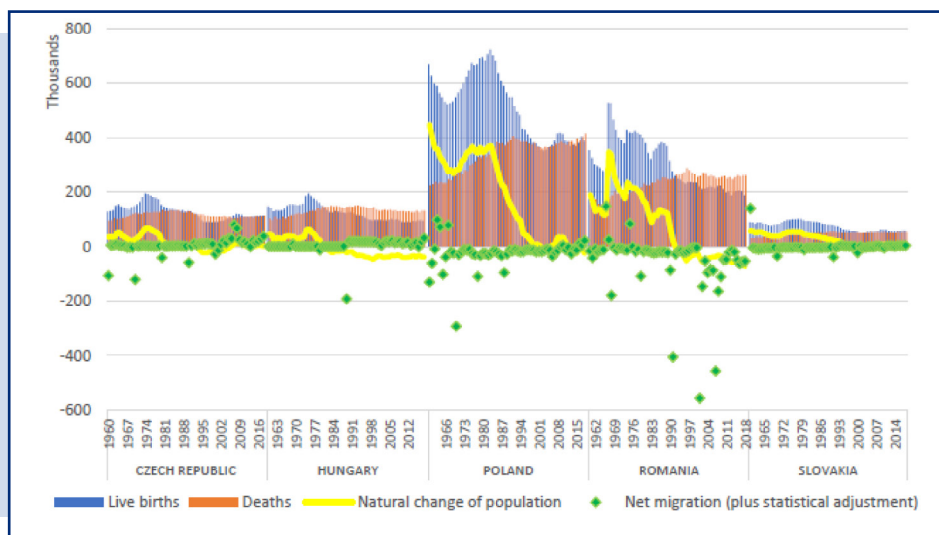
Az 1960. és a 2018. évi születésszámot összehasonlítva a csökkenés Romániában 47%, Lengyelországban 42%, Magyarországon 36%. A születésszám csökkenése a korábbi csehszlovák mutatósorozat szerint a Cseh Köztársaság jelenlegi területén 12%, a szlovák régiókban átlagosan 35%.

A népességszám csökkenő tendenciáját okozza továbbá a mortalitási ráta növekedése. Ez Lengyelországban a legnagyobb (+85%), de számottevő a szlovák (+72%), illetve a román (+64%) ráta növekedése is 1960 és 2018 között.

A legfeljebb 14 évesek korcsoportjának számaránya Szlovákiában és Lengyelországban 12%-kal, Romániában 10%-kal, Magyarországon 7%-kal, a Cseh Köztársaságban 6%-kal csökkent ezekben az évtizedekben. Ebből is eredően növekedett a 65+ éves (a nyugdíjkorhatárt betöltött) korcsoportba tartozók számaránya a népességben.

A nyugdíjrendszer elemzésének alapvető tényezője a foglalkoztatottak, vagyis a nyugdíjalap járulékfizetőinek száma a tárgyévben. További tényező a munkanélküliek, valamint az időskori nyugdíjjáradékra jogosultak tárgyévi száma.

Az aktív korú (15–64 éves) népesség számaránya 1999-től nagyobb 65%-nál mind az öt országban, a foglalkoztatási ráta 2008 és 2018 között növekedett.



1. ábra: Élve születések, halálozások, természetes népességszám-változás és vándorlási egyenleg a Cseh Köztársaságban, Magyarországon, Lengyelországban, Romániában és Szlovákiában 1960 és 2018 között, 1000 fő

vő tendenciájú. A nyugdíjasok száma 2006 és 2017 között csökkent Romániában (-10%) és Lengyelországban (-4%), ugyanakkor nőtt a Cseh Köztársaságban (+8%) és Szlovákiában (+14%). A változások egyik magyarázata a törvényes nyugdíjkorhatár növekedése. A kötelező társadalombiztosítás nyugdíjasainak 2017. évi száma Magyarországon mintegy 21%-kal kisebb a 2006. évinél, ezt a nagyobb változást a csökkent munkaképességűek nyugdíjjogosultságának 2011. évi jogszabályváltozása magyarázza.

A szerzők a korrelációs elemzés eredményeit összefoglaló táblázatok alapján részletezik a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának kilátásait a fontosabb demográfiai mutatók alakulásával összefüggésben. Kedvezőtlen, hogy az időskori függőségi ráta például Romániában 15%-kal, Lengyelországban 13%-kal nőtt 1960 és 2018 között. A munkában, majd a nyugdíjas korban töltött évek száma összefügg a férfiak és a nők egészségesen várható élettartamával is.

A kötelező társadalombiztosítás felosztó-kirovó nyugdíjalapja jelenleg is meghatározó pillére az öt vizsgált közép-kelet-európai ország történelmileg kialakult nyugdíjrendszerének. Az ilyen rendszer nyugdíjalapja az aktív foglalkoztatottak és a munkáltatójuk járulékfizetéseiből képződik. A nemzedékek közötti szolidaritásra alapozott finanszírozás nem fenntartható ezért, ahol csökkenő tendenciájú a járulékfizető foglalkoztatottak számaránya a népességben. Ugyanakkor a várható élettartam növekvő tendenciájú, így évente többen és a korábbi évtizedekkel összehasonlítva átlagosan hosszabb ideig jogosultak nyugdíjjáradékra.

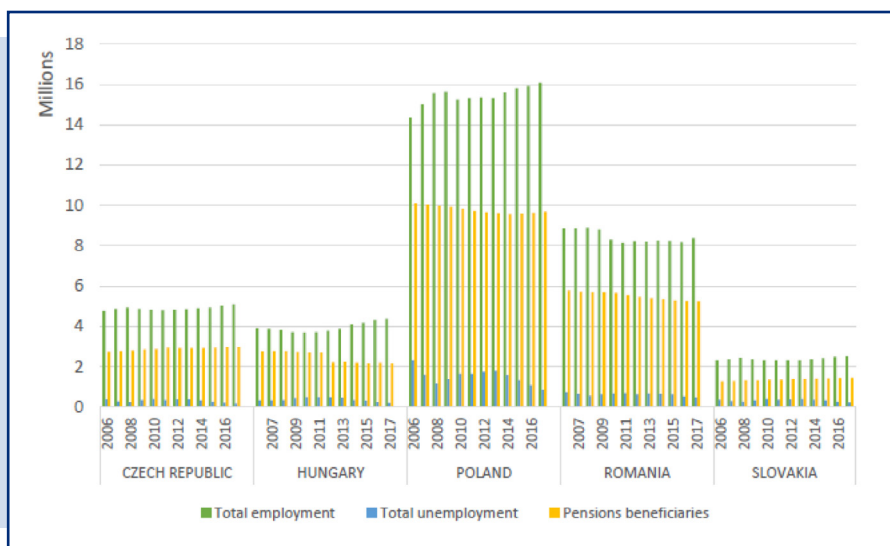
A munkaerő szabad áramlása az Európai Unió tagállamai között a nyugdíjrendszerek alapképze-

sére is hatással van. Az aktív korú a megfigyelt országokból kivándorolva kedvezőbb külföldi munkahelyet is választhat, vagyis egy másik ország kötelező társadalombiztosítási rendszerében fizet nyugdíjjáradékot. Az Európai Unió korábbi tagállamaiban munkát vállaló román aktív korúak kivándorlása például átlagosan évi 58 ezer fő 2008 és 2018 között. Az aktív korú járulékfizetők száma hosszabb távon úgy lenne stabilizálható a vizsgált demográfiai tendenciák mellett is, ha csökkentik a külföldön munkát vállaló aktív korúak számát.

A nyugdíjrendszer fenntarthatósági vizsgálatának lényeges tényezője az élve születések várható száma. A gyerekszám növelését elősegítheti például a fiatalok családalapításának, gyerekvállalásának hatékony gazdasági ösztönzése és többféle szociális program. A távlatilag fenntartható nyugdíjrendszer feltétele, hogy legalább közelítsenek a népességszám reprodukálásához a családok növekvő átlagos gyerekszámával.

A nyugdíjrendszer alapképzése összefügg a munkában egészségesen töltött időtartammal, valamint a munkanélküliségi ráta alakulásával. Afenntarthatóságérdekében növelni kellene a nyugdíjjáradék-fizetés éveinek számát figyelembe véve az ország népességének várható korösszetételét. A szakpolitika ösztönözheti továbbá, hogy az időskori nyugdíjra jogosultak továbbra is maradjanak foglalkoztatottak, amihez megfelelő egészségügyi állapotban kellene megtartani az idős férfiakat és nőket.

A térség országaiban a 65. életévet elérő férfiak várható további élettartama 14–16 év, a nőké 18–20 év, és esélyük van arra, hogy annak több mint a fele egészségesen telik el. A munkahelyek



2. ábra: A foglalkoztatottak, a munkanélküliek és a nyugdíjban részesülők száma a Cseh Köztársaságban, Magyarországon, Lengyelországban, Romániában és Szlovákiában, 2006–2016, millió fő

követelményei – a technológiai változások hatására is – átalakulnak, ezért igény van az idősek munkába állását elősegítő szakmai felkészítésre, a képzések megszervezésére, költségvetési támogatására.

TÁRGYSZAVAK: állami nyugdíjrendszer, demográfiai mutatók, egészségesen várható élettartam, munkaerőpiac, nemzetközi vándorlás, Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, 1960–2018

NÁDUDVARI ZOLTÁN

10/2020

A termékenységi szándékok kudarcának és változásainak tényezői a Cseh Köztársaságban

Hana Hašková – Kristýna Pospíšilová: Factors contributing to unfulfilment of and changes in fertility intentions in Czechia

ARS – Anthropological Researches and Studies, 2019. 9. sz. 15–34. p.

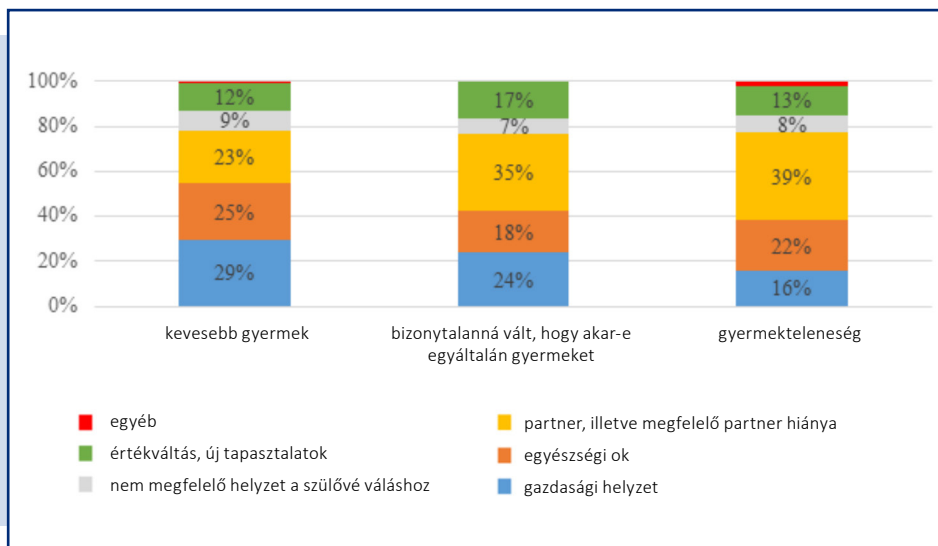
DOI: <http://doi.org/10.26758/9.1.2>

A tanulmány azokat az egyéni jellemzőket tárja fel, amelyek Csehországban a rövid távú termékenységi szándékok teljesülésének elmaradását, illetve a teljes életpályára vonatkozó gyermekvállalási tervek megváltozását okozzák, vagyis az eredetileg tervezett gyermekszámok módosulásához vezetnek. Ebben a szerzők korábbi vizsgálatokra támaszkodhattak, amelyek a megkérdezett személyek termékenységi szándékait mérték fel, és elemezték a szándékok nem teljesülését előidéző tényezőket. További vizsgálatok foglalkoztak a termékenységi szándékok életpályá során történő változásainak mikéntjével is. Jelen tanulmány az ilyen vizsgálatokat terjeszti ki napjainkig.

A korábbi szakirodalommal összhangban a jelenlegi kutatás eredményei megerősítik, hogy a korábbi gyermekvállalási szándék elbizonytalanodásának, sőt a gyermekvállalásról való végleges lemondásnak is a partner, pontosabban a megfelelő partner hiánya a fő oka az érintettek nyilatkozata szerint. Tény, hogy az 1990-es évek óta Csehországban a fiatalok jelentős része hosszabb ideig él állandó társ nélkül, és sok esetben még a szüleiknél laknak. Ez arra utal, hogy a társ hiánya egy személy reprodukív életszakaszában

továbbra is jelentős tényezője maradhat a tervezett gyermekszám akár nullára csökkenésének is. Ugyanakkor a tervezettnél kevesebb gyermek vállalására módosító megkérdezettek 30%-a a gazdasági tényezőket említette a változtatás fő okaként, és ugyanerre hivatkozott a gyermekvállalást illetően bizonytalanává váltak negyede, valamint a teljes gyermektelenségre változtatók hatoda is. Mindez azt mutatja, hogy a szubjektív gazdasági helyzet fontos szerepet játszhat a gyermekvállalási kedv csökkenésében. Fontos megjegyezni, hogy a termékenységi tervek lefelé módosításáról nyilatkozó adatszolgáltatók mintegy 20–25%-a egészségi problémáját említette a változtatás fő indokául. Amennyiben politikai kérdésként tekintünk az egyszerű reprodukciós szint (2,1 gyermek per nő) alatti termékenységre és a tervezett, illetve megvalósult termékenység különbségére, a felsorolt adatok hozzájárulhatnak a megfelelő politikai ajánlások kialakításához.

A vizsgálat olyan személyeket is talált, akik a tervezetthez képes időben előbbre hozták gyermekvállalásukat, illetve korábbi szándékukat a gyermekszámot illetően felfelé módosították, bár ez



1. ábra A tervezett gyermekszám lefelé módosításának leggyakoribb okai

Magyarázat: Kevesebb gyermeket vállal, mint tervezte (N = 488); bizonytalanná vált a gyermekvállalást illetően (N = 134); terveitől eltérően a gyermektelenség mellett döntött (N = 107).

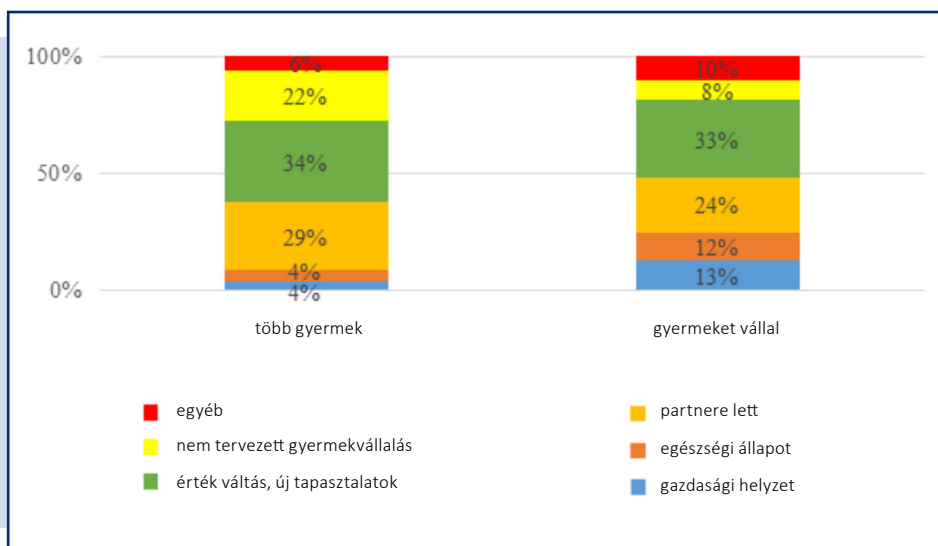
Forrás: 2010. évi életpályafelvétel.

jóval ritkábban fordult elő, mint a lefelé változtatás. A nagyobb gyermekszám vállalása mögött legtöbbször értékváltás vagy új tapasztalatok megélése, illetve a partner hatása állhat. Az emberek attitűdjei életpályájuk során változhatnak a mások megfigyelése alapján kapott információk, saját tapasztalataik, új körülmények és saját személyiségük önvizsgálata alapján. A szerzők elemzésének egyik eredménye, hogy amikor az értékváltást vagy az új tapasztalatok szerzését felnőttkori eseményként deklarálják a válaszadók termékenységi szándékuk módosításának fő okaként, akkor ez a változtatás inkább felfelé történik. Ez a „belső körülmény” ellentétes hatású az inkább külsőknek számító körülményekhez (partner hiánya, egészségi problémák, gazdasági kényszerek) képest, amelyek főleg a lefelé irányuló változtatások mögött állnak. A nem tervezett szülővé válás csekély részesedése a szülői szerep vállalására vonatkozó döntésben azt jelzi, hogy erőteljesen megnőtt a korszerű fogamzásgátlók alkalmazása a szülővé

válás tervezése szempontjából, miközben egyúttal fontos magyarázó tényezője az elvárt gyermekszám növekedésének is.

Bár a kvantitatív vizsgálat hatékony eszköz a termékenységi szándékokban történt változások okainak feltárásában, a kvalitatív kutatási módszerek is hasznos kiegészítő információkkal szolgálhatnak. Így például segíthetnek maguktól az érintettektől kapott válaszok alapján akár a rövid távú termékenységi szándékok be- vagy be nem teljesülésének, akár az egész életre szóló ilyen tervek változásainak megértésében. A folyamatok hátterét kutató kvalitatív vizsgálatok segítségével azokra a társadalmi mechanizmusokra is fény derülhet, amelyek a termékenységi szándékok kudarcához és változásához vezetnek.

A szerzők elemzése ezen kívül megállapítja, hogy a partner hiánya hozzájárul a rövid távú termékenységi szándékok teljesülésének elmaradásához, az egészségi állapot és a gazdasági helyzet problémái, valamint ismét a megfelelő partner hiánya az életre szóló termékeny-



2. ábra A tervezett gyermekszám felfelé módosításának leggyakoribb okai

Magyarázat: Több gyermeket szeretne (N = 228); gyermekvállalásra változtatta döntését (N = 161). Forrás: 2010. évi életpályafelvétel.

ségi szándékok lefelé történő módosítását idézik elő. A kisgyermekes családok Csehországban a jövedelmi szegénység kockázatának leginkább kitett csoportok közé számítanak, miközben Csehország Kelet- és Dél-Európa azon országai közé tartozik, amelyekben a fiatalok hosszabb ideig élnek szüleik háztartásában, mint észak- és nyugat-európai kortársaik. Következésképpen e vizsgálat politikai tanulsága szerint szükséges lenne olyan intézkedések bevezetése (például a lakás-helyzet és a foglalkoztatás ügyében), amelyek javítanák a fiatalok lehetőségeit saját önálló háztartásuk létrehozásában, illetve gazdasági helyzetükben és a munkacsalád egyensúly kialakításában.

Európai összehasonlítás szerint Csehországban kevés a gyermekellátási szolgáltatás, jelentős a különbség a gyermekes és gyermek nélküli anyák foglalkoztatása között (az OECD 2018. évi családi adatbázisa szerint), kevés a részmunkaidős munkavállalási lehetőség, továbbá magas a dolgozni kívánó kismamák szülési szabadság utáni munkanélküliségi aránya. Ugyanakkor viszonylag sok megkérdéztet hivatkozott

egészségi problémára mint a termékenységi szándékok lefelé módosításának egyik okára, ami arra utal, hogy – egy 2017. évi kutatással összhangban – az egészséggel összefüggő problémáknak jelentős szerepük lehet a gyermekvállalás elhalasztásában, illetve a termékenységi szándékok megváltozásában.

Kvalitatív vizsgálatok is előmozdíthatják azoknak a célzott intézkedéseknek a meghatározását, amelyekkel a legkülönbébb társadalmi helyzetekben élő népességcsoportokat (ideértve az országos szintű reprezentatív vizsgálatokba alig bevonható, marginalizált helyzetű csoportokat is) segíteni lehet az általuk kívánt gyermekszám megvalósításában.

TÁRGYSZAVAK: termékenységi szándékok és változásuk, alacsony termékenység, posztszocialista időszak, bináris logisztikus regresszió, Csehország

RÓZSA GÁBOR

11/2020

A következő évtizedek demográfiai kihívásai Szlovákiában

Boris Vaň: Demografické výzvy na Slovensku na nablížšie desaťročia
Slovenská Štatistika a Demografia, 2019. 2. sz. 5–13. p.

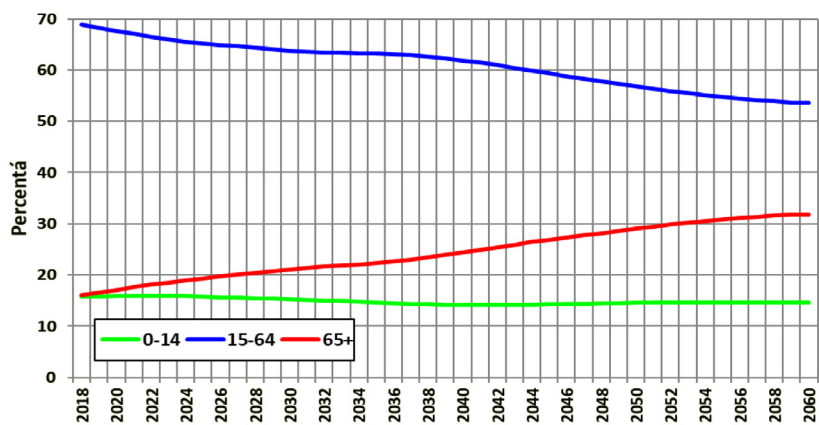
URL: https://ssad.statistics.sk/SSaD/wp-content/files/2_2019/2_2019_clanok_2_Vano.pdf

Szlovákia népességének alakulása a következő évtizedek során jelentős változásokat fog hozni mind a népesség nagyságát, mind a kor szerinti struktúráját tekintve. Szlovákiában a népesség fogyása és intenzív öregedése várható. A változások elsősorban a munkaképes korú és az annál idősebb népességet fogják érinteni, miközben a munkaképes kornál fiatalabbak száma és népességen belüli aránya nem fog lényegesen megváltozni.

2060-ig a 20 és 64 év közötti népesség száma megközelítően 960 000 fővel fog csökkenni. Ugyan-

ebben az időszakban az időskorú állampolgárok száma 760 000-rel fog nőni, vagyis nagyjából a jelenlegi szám kétszeresére.

A népesség számában és elsősorban a korösszetételben várható alapvető változások számos komoly társadalmi kihívást fognak magukkal hozni. Ezek a változások jelentős mértékben és hosszú távon fogják befolyásolni a társadalom működését. Elsősorban azoknak a területeknek az érintettsége várható, amelyek közvetlen összefüggésben vannak a népességgel, gondoljunk például a munkaerőpiacra,

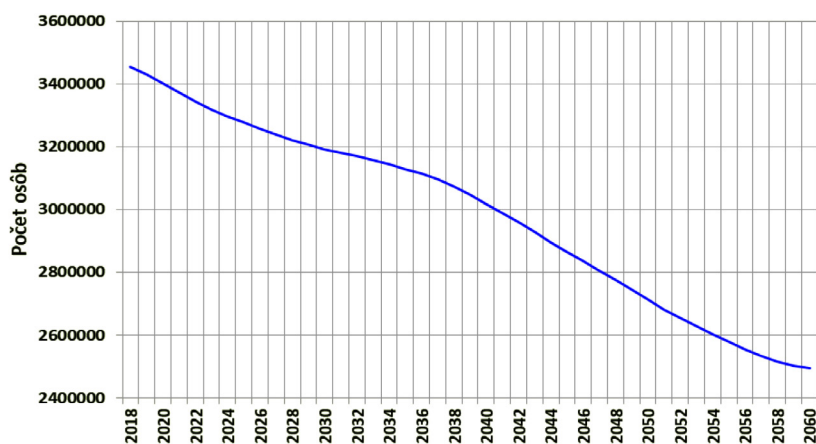
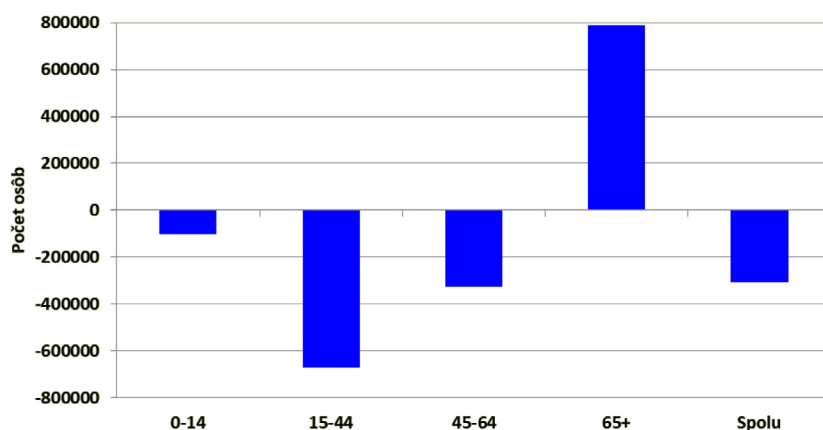


1. ábra: A fő korcsoportok arányának (%) alakulása a teljes népességben 2060-ig

Forrás: A Szlovák Köztársaság népesség-előreszámítása 2060-ig.

2. ábra: A fő korcsoportok és a teljes népesség számainak változása 2017 és 2060 között

Forrás: A Szlovák Köztársaság népesség-előreszámítása 2060-ig.

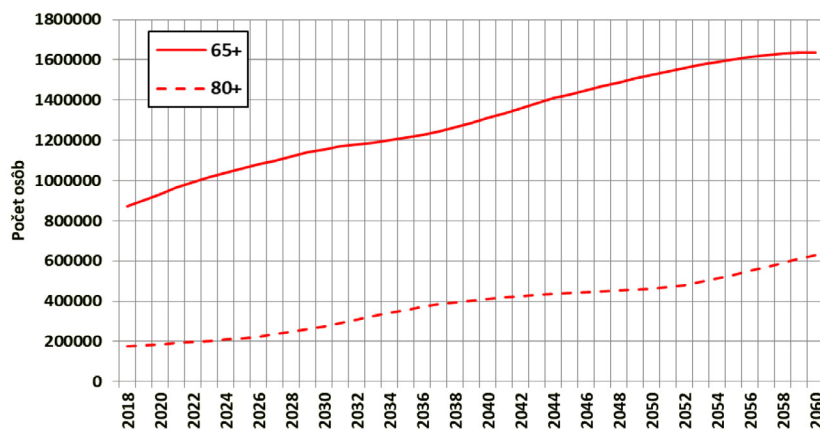


3. ábra: A 20–64 éves népesség számának alakulása 2060-ig

Forrás: A Szlovák Köztársaság népesség-előreszámítása 2060-ig.

4. ábra: A munkavégzési kor feletti népesség számának alakulása 2060-ig

Forrás: A Szlovák Köztársaság népesség-előreszámítása 2060-ig.



a társadalombiztosításra, az egészséggondozásra és a társadalmi szolgáltatásokra, de általánosabban a társadalmi klíma is meg fog változni. A társadalomnak csak korlátozott lehetőségei vannak a népesség reprodukív és családi magatartásának befolyásolására, tehát minden lehetséges eszközt maximálisan jól kell felhasználni. Amit nem lehet befolyásolni, azt reformok és intézkedések útján kell kompenzálni, hogy a várható demográfiai változások hatása ne okozzon elviselhetetlen terhet a társadalom számára.

Összefoglalva kijelenthető, hogy a társadalomnak feltétlenül adekvát módon és megfelelő időben kell választ adnia a demográfiai kihívásokra, ugyanis ezek megoldása átfogó és hosszú távon fennmaradó intézkedések rendszerét követeli meg.

TÁRGYSZAVAK: népességfogyás, népesség örege-
dése, társadalmi hatások, intézkedések

RÓZSA GÁBOR

12/2020

„Méhek és pillangók”. A lengyel bevándorlók társadalmi beágyazottsága, mobilitása és kockázatai a Brexit után

Agnieszka Trąbka – Paula Pustulka: Bees & butterflies: Polish migrants' social anchoring, mobility and risks post-Brexit

Journal of Ethnic and Migration Studies, 2020. január 20. (online)





DOI: [10.1080/1369183X.2020.1711721](https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1711721)

A tanulmány a lengyel bevándorlók útkeresési lehetőségeivel foglalkozik a Brexit utáni bizonytalanságokkal és kockázatokkal összefüggésben, figyelembe véve társadalmi beágyazottságuk és az időbeliség dimenzióit. Az uniós csatlakozást követő időszakban bevándorolt lengyelek eltérő vándorlási stratégiáinak és ezek időbeli változásainak elemzésével a Brexitről döntő népszavazást követően, 2018-ban és 2019-ben végzett két vizsgálat adatai alapján sikerült olyan dinamikus tipológiát kidolgozni, amely alkalmas mind a vándorlási minták fajtáinak, mind trendjeinek és tendenciáinak megállapítására.

A szerzők metaforikus szóhasználata szerinti „méhek” szélesebb családja viszonylag jól beágyazódik a befogadó országban, és nem mutatja jelét távozási szándékának. A „poszméhek” (dongók) már sokkal előrébb tartanak a társadalmi beágyazódással, mivel felnőttkoruk jelentékeny részét töltötték

külföldön, összegyűjtve az új lakóhelyükhöz való kötöttséget jelentő gazdasági, társadalmi és kulturális erőforrásokat. A „mézgyűjtő méhek” általában fiatalabbak, kevesebb külföldön töltött idővel és gyengébb kötelekkel, viszont elszántak az Egyesült Királyságban maradási illetően. Ezért igyekeznek olyan stratégiákat kialakítani, amelyek jogi, anyagi, szakmai és családi szempontból elősegíthetik, hogy tartósan megvethessék lábukat Nagy-Britanniában. A tartózkodás hosszának köszönhetően a mézgyűjtő méhek inkább hajlamosak a változásokra további, újabb kötelek kialakítását illetően, míg a poszméhek inkább kihasználják a korábban kumulált erőforrásaikat az elért helyzet fenntartása érdekében.

Az időbeliséget tekintve megállapítható, hogy a mézgyűjtő méhekből valószínűleg poszméhek lesznek, hacsak valamilyen nem várt (akár makro-, akár mikroszintű) esemény következtében nem „bábo-

	Beágyazottság	
	Sok és erős kötelék	Kevesebb és gyengébb kötelék
Vándorlási szándék valószínűsége		
Alacsony	<p>Poszméhek</p> 	<p>Mézgvűitő</p> 
Magas	<p>Bebábozódva</p> 	<p>Pillangók</p> 

1. ábra: A bevándoroltak Brexit után maradási szándékának dinamikus tipológiája

zódnak be”. Megjegyzendő, hogy a bábok szenvednek leginkább a Brexit gondolatától, elsősorban a fokozott stressz és aggodalom formájában. Míg a méhek mindkét fajtája biztos abban, hogy minden joga megvan az Egyesült Királyságban maradásra, a bebábozódott személyek kétségesnek tartják jövőjüket az országban. Sokan közülük a szándékoltan bizonytalanságot vállaló évjáratokkal érkeztek, most pedig a szándékukkal ellentétes bizonytalanság helyzetében vannak, a vendéglátó országban meglévő kötelékeik ellenére. Amennyiben sikerül könnyíteniük a Brexittel kapcsolatos pszichológiai nyomáson, valószínűleg átalakulhatnak poszméhekké, ha viszont nem, akkor felszámolhatják itteni kötelékeiket, és továbbállhatnak más országba. Míg a méhek aktívan keresik a strukturálisnak érzett kockázatok csökkentésének módját, a bábok lebénulnak és pszichológiailag sérültek.

Végül beszélhetünk a „pillangókról”, amelyek kötelékei az Egyesült Királyságban nem számottevőek, könnyen eloldhatóak. Határokon könnyedén átvihető tőkájuknek, kozmopolita beállítottságuknak és mozgékonyáguknak köszönhetően nem érzik különösebben a Brexit súlyát. Valójában talán már meg is

van a tervük a továbbállásra, meggyőződéssel, hogy bárhol másutt is ugyanolyan sikeresek lehetnek, mint az Egyesült Királyságban. A trendeket figyelve azonban feltételezhető, hogy saját vagy családjuk élete valamely szakaszában az addigi pillangók is erősebben beágyazódnak valahol, kevesebb mozgékony-sággal, és valószínűleg átalakulnak (posz)méhekké.

Bár a tipológia az Egyesült Királyság lengyel bevándoroltjaira készült, más esetekre is ki lehet terjeszteni, mégpedig három fő kutatási irányban. Elsőként, az Egyesült Királyságnál maradván ki lehetne próbálni más bevándorlók Brexittel összefüggő stratégiáira vonatkozóan (például a litvánokra a második vizsgálatnál). Másodsor, érdemes lenne a kutatóknak megnézni, hogy hasonló időbeli orientációk nem állnak-e fenn a honos brit népességnél is, amelyet ugyancsak befolyásolhatnak a Brexit által felvetett változások és kockázatok. Végül pedig meg lehetne vizsgálni egy egészen más jellegű esemény következményét, például a tanulmányban leírt tipológia előfordulását a krími konfliktus után Lengyelországba érkezett ukránok esetében.

TÁRGYSZAVAK: Brexit, lengyel bevándorlók, nemzetközi vándorlás, mobilitás, kockázatok, társadalmi beágyazottság, tipológia

RÓZSA GÁBOR

13/2020

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikai lépései a járványok halálesetei és holtági kitörése, a klímaváltozás egészségi hatásainak leküzdésére

Matthew M. Kavanagh – Harsha Thirumurthy – Rebecca Katz – Kristie L. Ebi – Chris Beyrer – Jamila Headley – Charles B. Holmes – Chris Collins – Lawrence O. Gostin: Ending Pandemics: US Foreign Policy to Mitigate Today's Major Killers, Tomorrow's Outbreaks, and the Health Impacts of Climate Change

Journal of International Affairs, 2020. március 1. 49–68. p.

URL: <https://jia.sipa.columbia.edu/online-articles/ending-pandemics-us-foreign-policy-mitigate-todays-major-killers-tomorrows-outbreaks>

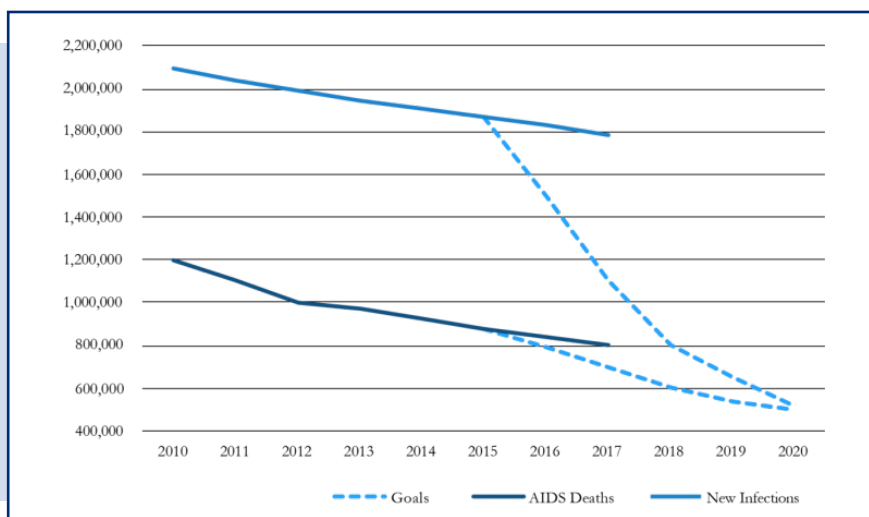
Az emberi immunhiány vírusa (Human Immunodeficiency Virus – HIV) új fertőzéseinek globális száma 2010-ben több mint kétfélmillió, az ebből eredő halálesetek száma mintegy 1,2 millió volt. A nemzetközi járványellenes programok célja, hogy 2020-ban a HIV globális halálzási eseteinek éves száma a tíz évvel korábbi fele, az új HIV-fertőzéseké kevesebb, mint 600 ezer legyen.

A fertőzéseket a szúnyogok is terjesztik, főként a délkelet-ázsiai térségek éghajlati viszonyai között. Súlyos járvány a vérzéses és egyéb dengue-láz (dengue fever) és az ilyen eredetű halálzási rátája növekvő tendenciájú.

Az Amerikai Egyesült Államok évi több mint 8000 milliárd USD-t fizet be a járványellenes globális progra-

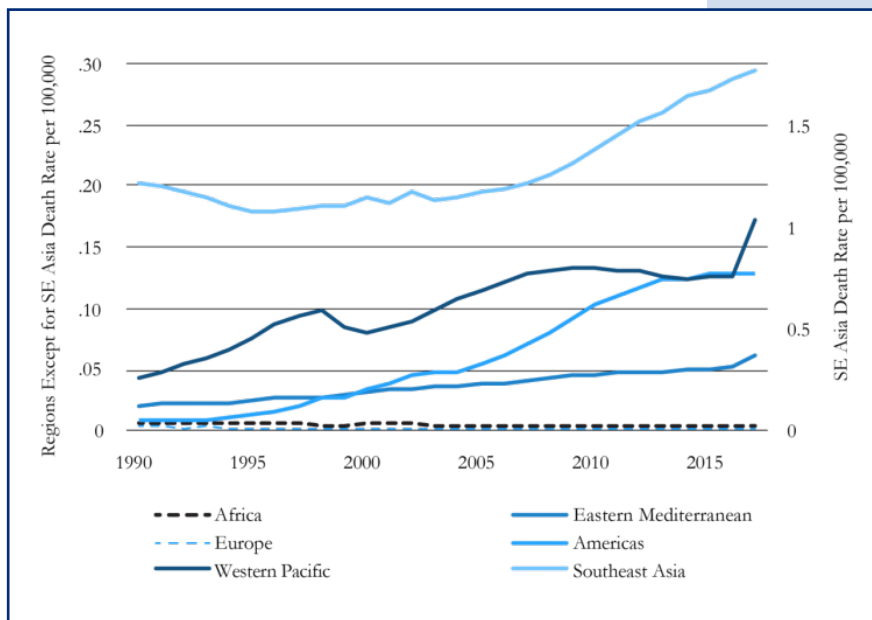
mok pénzügyi alapjaiba, ez a szövetségi költségvetés mintegy 0,19%-ának megfelelő összeg. A befizetésekben viszonylag nagy a HIV és az egyéb vírus elleni küzdelem ráfordításainak értékaránya.

A járványügy globális programjai a tbc-halálzástól összesen mintegy 54 millió embert mentettek meg, és a maláriaesetek száma 20 millióval csökkent 2000 és 2019 között. A járványok megelőzése, illetve ismételt kitörésének magakadályozása a további években is nagy költségvetésű globális programokkal, sürgős és összehangolt akciókkal valósítható meg. Az újabb globális fenyegetés forrása, hogy kialakulhatnak olyan rezisztens kórokozók például a tbc és a malária mutánsaival, amelyekre hatástalan a korábbi védőoltás és gyógyszer.



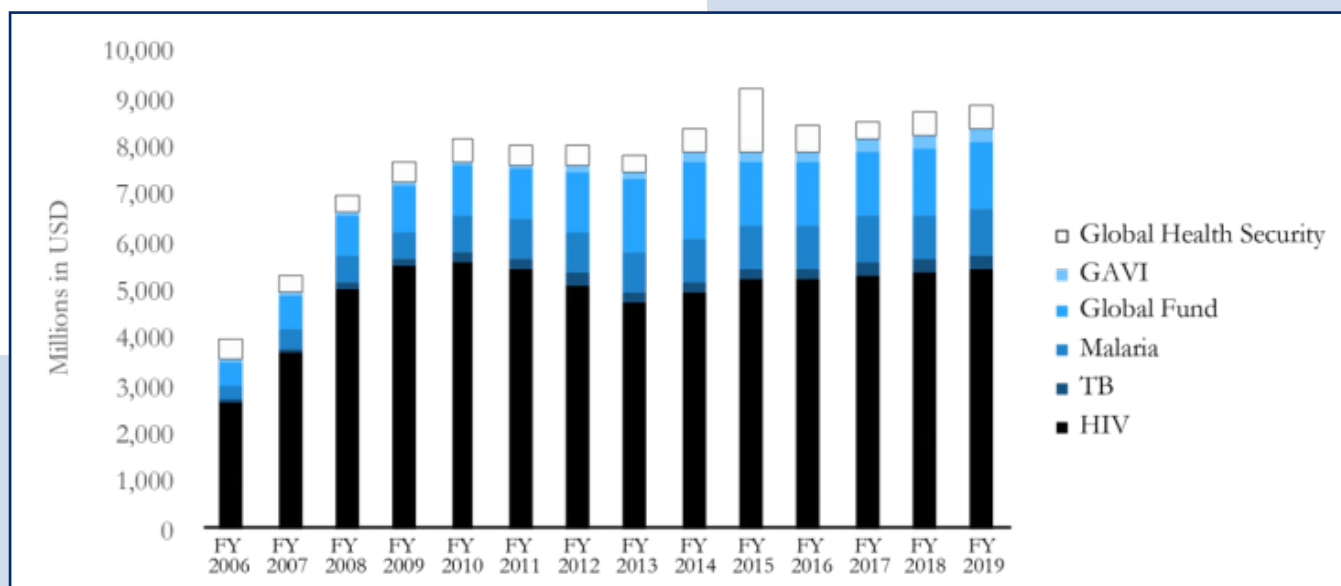
1. ábra: Az emberi immunhiány vírusa (HIV) új fertőzéseinek száma* és a haláleseteinek száma* és a HIV-járvány elleni globális programok célja a világ országaiban összesen, 2010–2020

*Az új fertőzés (felső) és a haláleset (alsó grafikon) felmért mutatói folytonos, a programcél a 2015 és 2020 közötti évekre szaggatott vonallal.



2. ábra: A dengue-láz mortalitási rátái térségek* szerint, 1990–2018, halál-eset/100 000 lakos

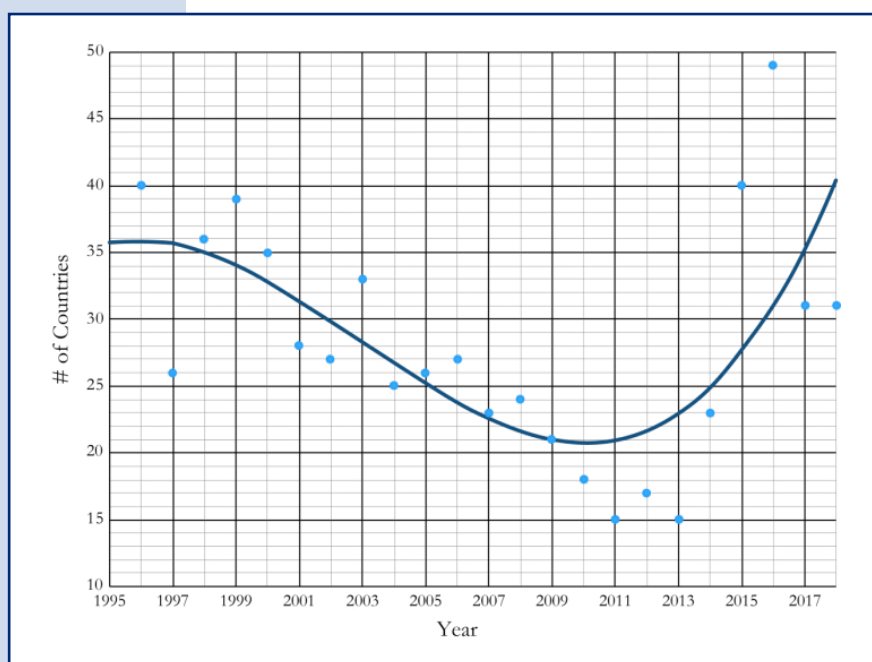
*A délkelet-ázsiai országok („SE”, felső grafikon, jobb oldali skála) továbbá (bal oldali skálán, „SE” kivételével) a Csendes-óceán nyugati térsége, Amerika, a Földközi-tenger keleti térsége, Afrika, Európa.



3. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok befizetései a járványellenes globális programok pénzalapjaiba rendeltetés* szerint, 2006–2019 (millió USD, a pénzügyi éveken)

*A pénzalapok jele (alulról felfelé): HIV, TBC, malária, egyéb globális program, vírusjárványok (GAVI), globális egészségügyi biztonság.

4. ábra: A járványos megbetegedés kitörését jelentő országok száma 1995–2018 (millió USD)



A globális fertőzés veszélyeit leküzdő intézkedések révén mérsékelni lehet a világ országainak – mintegy 1700 milliárd USD-nyi – becsült gazdasági veszteségeit. A veszteségek egyik fő oka az alacsony és közepes jövedelmű országokból induló járványok terjedése.

A világjárvány következtében bekövetkezett halálzásból adódó becsült veszteség a globális gazdaság jövedelme mintegy 0,6%-ának megfelelő, legalább évi 500 milliárd USD. A járványellenes programok pénzügyi támogatásainak célterületei a világ földrajzi térségeinek jövedelmi, fejlettségi egyenlőtlenségeihez igazodnak.

A járvány kitörését jelentő országok száma az Egészségügyi Világszervezet (WHO) járványügyi mutatósorozatai szerint csökkent az 1990-es évek közepétől 2010-ig, azóta ez a szám növekvő tendenciájú.

A legszegényebb országok továbbra is fokozottan kitétek a fertőző betegségeknek, például a kolerajárványnak, ahol nincsen egészséges víz. Az éghajlatváltozás növeli az extrém nagy csapadéknak, az árvizeknek és a tengerszint emelkedésének kártételeit. A klímaváltozás, annak környezeti, élelmezési, tájromboló és más súlyos következményei 400 millió embert érinthetnek egy 2060-ig kitekintő becslés szerint, növelve a globális járvány kitörésének kockázatát. A nemzetközi szervezetek klímavédelmi pénzalapjából (mintegy 1500 millió USD) a globális egészségmegőrzési programok eddig több mint 9 millió USD támogatást kaptak, főként a várható járványveszély mérséklésére.

Modellszámítások készültek a globális járvány leküzdését célzó ráfordítások gazdasági hatásaira. Az emberélet várható veszteségeinek (Disability-Adjusted Life Years – DALY) értékelése nélkül a fertőző betegségek csökkentésének 1 USD befektetése a világ országainak átlagában 17 és 20 USD közötti veszteség megelőzését teszi lehetővé. A halálozások számának mérséklését (value of lives) is figyelembe véve ez a megtérülési mutató már közel 1 : 100 USD.

Becslés készült a globális járványveszély elleni programokhoz szükséges pénzalapokra, a megajánlott, illetve a rendelkezésre álló nemzetközi hozzájárulásokkal összevetve. Az AIDS-, a tbc- és a maláriajárványok elleni globális programok mellett évente 4–15 milliárd USD többletfedezetet igényelnek a klímaváltozás egészségügyi következményei kezelésének globális intézkedései, különösen a legkisebb jövedelmű földrajzi térségekben.

TÁRGYSZAVAK: globális egészségügyi pénzalap, halálozási ráta, dengue-láz, HIV, tbc, malária, WHO járványügyi mutatók, nemzetközi összehasonlítás, Amerikai Egyesült Államok, 1990–2020

NÁDUDVARI ZOLTÁN

14/2020

Különleges-e Franciaország népességfejlődése az utóbbi évtizedek Európájában?

Didier Breton – Magali BarBieri – Nicolas Belliot – Hippolyte d'alBis – Magali Mazuy: L'évolution démographique récente de la France : une singularité en Europe?

Population, 2019. 4. sz. 409–472. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/29847/popu_1904_conjoncture_9.12.fr.pdf

2019. január 1-jén Franciaország népessége 66,99 millió fő volt. Az éves növekedés mértéke ugyan ismét csökkent, de továbbra is elsősorban a születési több-

letből származott a halálozások számával szemben, nem pedig a bevándorlásból. A természetes gyarapodás ugyanakkor 40 év óta nem volt ilyen alacsony.

Ország	Népességszám 2019. január 1-jén		Természetes népmozgalom		Vándorlási egyenleg	
	Népesség (millió fő)	Változás aránya 2018–2019 (‰)	Összesen, 1000 főben	Változás aránya 2018–2019 (‰)	Összesen, 1000 főben	Változás aránya 2018–2019 (‰)
Németország	83,0	2,7	– 167,4	– 2,0	394,2	4,8
Franciaország	67,0	1,5	144,5	2,2	– 42,6*	– 0,6*
Egyesült Királyság	66,6	5,6	115,2	1,7	258,3	3,9
Olaszország	60,4	– 2,1	– 193,4	– 3,2	69,0	1,1
Spanyolország	46,9	5,9	– 56,3	– 1,2	332,4	7,1
Lengyelország	38,0	– 0,1	– 26,0	– 0,7	22,1	0,6
Románia	19,4	– 6,6	– 75,3	– 3,9	– 53,7	– 2,8
Hollandia	17,3	5,9	14,7	0,9	86,4	5,0
Belgium	11,5	6,1	7,6	0,7	61,7	5,4
Görögország	10,7	– 1,8	– 33,9	– 3,2	15,0	1,4
Cseh Köztársaság	10,6	3,7	1,1	0,1	38,6	3,6
Portugália	10,3	– 1,4	– 26,0	– 2,5	11,6	1,1
Svédország	10,2	10,8	23,6	2,3	86,3	8,5
Magyarország	9,8	– 0,6	– 37,8	– 3,9	32,2	3,3
Ausztria	8,9	4,1	1,6	0,2	34,9	4,0
Bulgária	7,0	– 7,1	– 46,3	– 6,6	– 3,7	– 0,5
Dánia	5,8	4,3	6,2	1,1	18,6	3,2
Finnország	5,5	0,9	– 7,0	– 1,3	11,7	2,1
Szlovákia	5,5	1,3	3,3	0,6	4,0	0,7
Írország	4,9	15,2	29,9	6,1	44,0	9,0
Horvátország	4,1	– 7,1	– 15,8	– 3,9	– 13,5	– 3,3
Litvánia	2,8	– 5,3	– 11,4	– 4,1	– 3,3	– 1,2
Szlovénia	2,1	6,8	– 0,9	– 0,4	14,9	7,2
Lettország	1,9	– 7,5	– 9,5	– 4,9	– 4,9	– 2,5
Észtország	1,3	4,3	– 1,4	– 1,0	7,1	5,3
Ciprus	0,9	13,4	3,6	4,1	8,1	9,3
Luxemburg	0,6	19,6	2,0	3,2	9,9	16,3
Málta	0,5	36,8	0,8	1,6	17,1	35,3
Európai Unió (28 ország)	513,5	2,1	– 354,2	– 0,7	1 456,7	2,8

1. táblázat Az Európai Unió huszonnyolc országának népességszáma, természetes népmozgalmi és vándorlási egyenlege számokban és százalékban

Források: Eurostat és a szerzők számításai.

*Az Eurostat által közölt vándorlási egyenleg, amely nem tartalmazza az INSEE korrekcióját (+100.000).

A számformátumok magyarázata: Minden oszlopban vastagon szedett a 7 legmagasabb, és világosabb dőlt számokkal a 7 legalacsonyabb érték.

Az országok sorrendje fentről lefelé a 2018. év közepén becsült népességük csökkenő sorrendjének felel meg.

A vizsgálat az Európai Unió 28 országára terjedt ki.

2018. január 1-jén Franciaország az Európai Unió második legnépesebb országa volt (az EU28 összlakosságának 13,1%-ával, míg Németország 16,2%-ot számlált), egyben a legfiatalabb is, bár a születések száma a 2010. évihez képest 82 000-rel csökkent, és a korstruktúra egyre inkább az EU átlagához közeledik.

2017-ben a franciaországi bevándorláshoz tartózkodási engedélyre kötelezett új külföldi személyek száma 237 742 volt, 2000 óta a legmagasabb (például +9% 2016-hoz és +32% 2012-höz viszonyítva). Többségük afrikai országokból érkezett, de emelkedést mutat az ázsiai származásúak száma is. Az új érkezők többsége mindkét kontinens esetében férfi. Bár a tartózkodási engedélyek jelentős részét (45,2%-át) családi okok alapján állították ki, de erősen emelkedett a humanitárius jelleggel (menekültek, hontalanok, menedékkérők) kiadott engedélyek száma is. Az Eurostat adatai szerint Franciaország az új bevándoroltak számát tekintve az ötödik helyet foglalta el Európában (a többi nagy népességű ország, Németország, az Egyesült Királyság, Olaszország és Spanyolország mögött), ugyanakkor a bevándorlási ráta a legalacsonyabbak közé tartozik, nem éri el a 0,5%-ot.

2018 az előző évekhez hasonlóan a születések számának (759 000) további csökkenését hozta, a termékeny korú nők számának és a termékenységek a csökkenése miatt. A teljes termékenységi arány 1,87 gyermek/nő, az átlagos szülési kor pedig elérte a 30,6 évet, és 2019 első hónapjai sem hoztak változást e tendenciában. A női termékenység csökkenése főként a 20–29 éveseknél tapasztalható, kiegészülve a gyermektelen nők arányának növekedésével, bár még nem tudható, hogy itt a szülővé válás későbbre halasztásáról, vagy végleges gyermektelenségről van-e szó. Ezzel együtt európai összehasonlításban Franciaországban legmagasabb a termékenység és viszonylag alacsony a szülési kor. Franciaország és Írország az egyedüliek, ahol az 1980-as években született generációk termékenysége el fogják érni az egyszerű népességreprodukcióhoz szükséges 2,1 gyermek/nő szintet.

2018-ban a művi terhességmegszakítások száma 224 300 volt, szemben az előző évi 217 800-zal, de alatta maradt a 2013. és 2014. évinek. A teljes művi vetelési arányszám 0,56-ra növekedett, vagyis száz nőre ötvenhat művi vetelés jutott. Franciaország egyike azoknak az országoknak, amelyekben legmagasabb a művi vetelések aránya, nyilván összefüggésben a magas termékenységgel. Azzal, hogy 2016-tól a bábák is jogosultságot szereztek ennek elvégzésére bizonyos

feltételekkel, nyilván bővítette és könnyítette a lehetőségeket, például a gyógyszeres abortuszokkal.

A házasságkötések és a törvény alapján szerződés alapján együttélő párok (franciául : PACS – pacte civil de solidarité) száma is nőtt 2017-ben, az előbbieké 233 915-tel, utóbbiaké 193 950-nel, ami a regisztrált ilyen kapcsolatok számának eddig tapasztalt legkisebb eltérését mutatja. Összességében a házasságok 3,1, a szerződéses párkapcsolatok 3,8%-a azonos neműek között jött létre, amelyek a legmagasabb arányok közé tartoznak Európában. A szerződéses együttélők átlagos életkora kevéssel alacsonyabb, mint a házasságot kötötteké. A házasságok nem elhanyagolható része a korábban szerződéses együttélési kapcsolatban lévők között jön létre, például 2016-os statisztikák szerint az azonos neműek közötti házasságok közül minden harmadik, a heteroszexuális házasságok közül csaknem minden hatodik. A válások száma 2017-ben erős visszaesést mutat, ellentétben a várakozásokkal, mivel az új szabályozás szerint már nincs szükség bírói végzésre. Ez a csökkenés azonban inkább az információ lassú terjedésével magyarázható, amely szerint a kölcsönös megegyezésen alapuló válást elegendő a jegyzőnél bejelenteni. A szerződéses együttélések megszűnésének statisztikájában ez a probléma nem merül fel, vagyis megállapítható, hogy a 2007-ben regisztrált ilyen kapcsolatok több mint fele ebben a formájában nem érte meg a tizedik évfordulóját, mégpedig nagyobb részben közös megállapodás alapján, kisebb részben (15–20%-ban) házasságkötés miatt. Leggyakoribb az ilyen kapcsolatok megszűnése a fiatal nők esetében. A házasságkötések aránya alacsonyabb és később jön létre, mint Európa más országaiban. Ennek egyik oka éppen a házasságkötés egyfajta alternatíváját jelentő, minden pár számára elérhető szerződéses együttélés, amelyhez hasonló Európában csak Hollandiában létezik.

2018-ban a halálozások száma 614 000 volt, ami rekordot jelent a második világháború utáni időszakban. A halálozások számának növekedő tendenciája elsősorban a népesség öregedésével, illetve a világháború után született nagy létszámú generációk magas korcsoportokba lépésével magyarázható. Ez a tendencia tovább folytatódik, a várható élettartam a férfiak esetében 79,4, a nőknél 85,3 év felé tart, bár a növekedés üteme lassul, és a két nem közötti élettartam eltérése hosszabb távon várhatóan csökkenőben lesz. 2017-ben az európai országok között Franciaországban volt a legmagasabb a nők születéskor várható élettartama, a férfiaké viszont csak a

kilencedik helyen állt. Összességében véve Franciaországban az egyik legalacsonyabb a halandóság Európában. Ennek egyik oka, hogy az időskorúaknál viszonylag alacsony a szív- és érrendszeri betegségek miatti halálozások aránya, sőt Franciaország egyike a világ kevés olyan országának, ahol ez a betegségfajta nem a leggyakoribb halálok (hanem 1990 óta a rák). Ugyanakkor a 65 év alattiaknál – ideértve a gyermekeket is – viszonylag magas a halálozás. A csecsemő-halálozási arány 3,9%, szemben a skandináv országok

2,0–2,5%-ével. Ebben a tekintetben Franciaország akkor remélhetné a nála kedvezőbb helyzetben lévő országok utolérését, ha fokozni tudná a korai halálozások elleni intézkedéseit, amelyek révén jelentősen javulhatna a születéskor várható átlagos élettartam.

TÁRGYSZAVAK: népességfejlődés, népmozgalom, vándorlás, nemzetközi összehasonlítás, Franciaország

RÓZSA GÁBOR

15/2020

A munkaerőpiac és a demográfia a fókuszban: felerősödik a nyugdíjba vonulási hullám Svájcban

Nannette Hechler-Fayd'herbe – Oliver Adler: Fokus Demografie und Arbeitsmarkt: Pensionierungswelle rollt an

Rezessionsängste übertrieben. Swiss Issues Konjunktur. Credit Suisse AG, 2019. szeptember. 12–15. p.

URL: <https://www.credit-suisse.com/media/assets/private-banking/docs/ch/unternehmen/unternehmen-unternehmer/publikationen/monitor-schweiz-q3-2019-de.pdf>

Az élve születések száma Svájcban is megnőtt előbb az 1945 utáni néhány évben, majd két-három évtizeddel ezután, amikor az úgynevezett babyboom-évjáratok (1946–1964) nőtagjai szülőképes korba léptek, legalább egy gyereket szültek.

Az élve születések rátája a svájci gazdasági csoda éveiben minden korábbit meghaladó (legfeljebb 2,7 gyermek/nő) volt, az éves születésszám 80–110 ezer között volt 1946 és 1964 között. A további időszakokban a termékenységi ráta csökkenő tendenciájú. Az ezredforduló után ez a ráta mérsékelten növekvő tendenciájú, azonban elmarad a népesség számának reprodukálásához (bevándorlások nélkül) szükséges (2,1 gyermek/nő) szinttől.

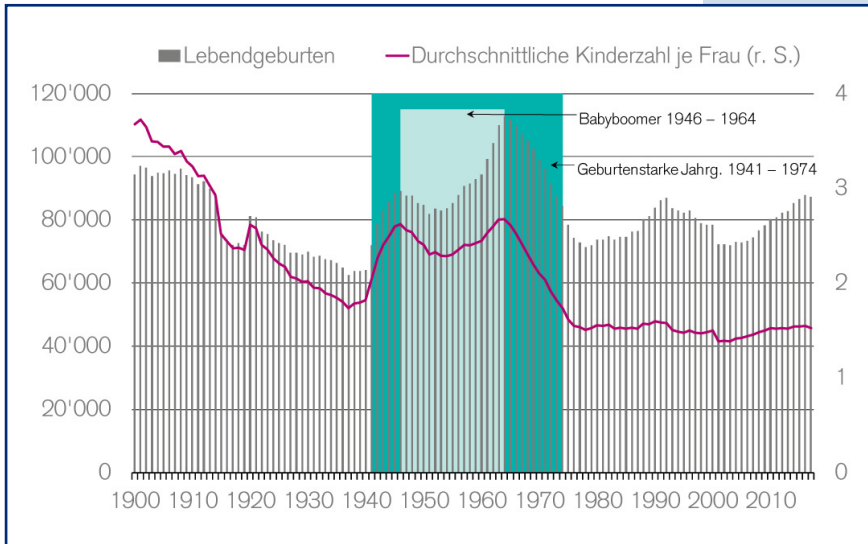
A szerzők becslést állítottak össze a törvényes öregségi nyugdíjkorhatárt 2040-ig elérők, valamint a foglalkoztatottak közül kilépők számára Svájc népességének előreszámított mutatóival. A babyboom-

évjáratok várható nyugdíjba vonulása befolyásolja mind a munkaerőpiac folyamatait, mind a nyugdíjalkalmazatok fizetési kötelezettségeinek alakulását.

Becslések készültek a munkaképes korú évjáratok várható létszámára 2040-ig. A 2020 és 2030 közötti időszakban mintegy 1,1 millió lehet az időskori nyugdíjra újonnan jogosult 65 éves férfiak és 64 éves nők száma, ebből 2029-ben 125 ezer fő. A következő évtizedben, 2040-ig az éves növekmény 100 000 főt meghaladó a korbetöltött új nyugdíjas évjáratokkal.

A 20 éves és idősebb korosztályok Svájcban kisebb számban léphetnek munkába, mint ahányan nyugdíjba vonulnak a 2020 utáni időszakokban.

A svájci foglalkoztatottak induló száma mintegy 800 ezerrel csökken az aktív korúak kilépésével és 833 ezerrel a korbetöltött nyugdíjasok kiválásával együtt 2020 és 2029 között. Ezekben a foglalkoztatási előrejelzésekben évi 45 ezer fő a külföldről beván-

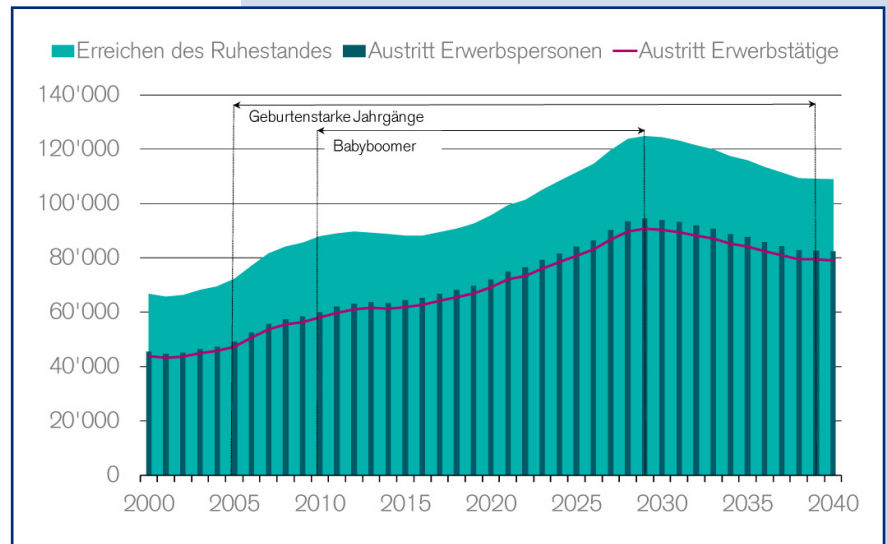


1. ábra: Az élve születések száma és a termékenységi ráta* alakulása Svájcban, 1900–2018

*Az élve születések száma (bal oldali skála, diagramoszlop) és a születés egy nőre jutó átlagos száma (jobb oldali skála, grafikon). Keret jelöli a nők átlagos termékenységi rátájának csúcsait a babyboom időszakában (1946–1964), továbbá az 1940 és 1974 között született évszámokra Svájcban.

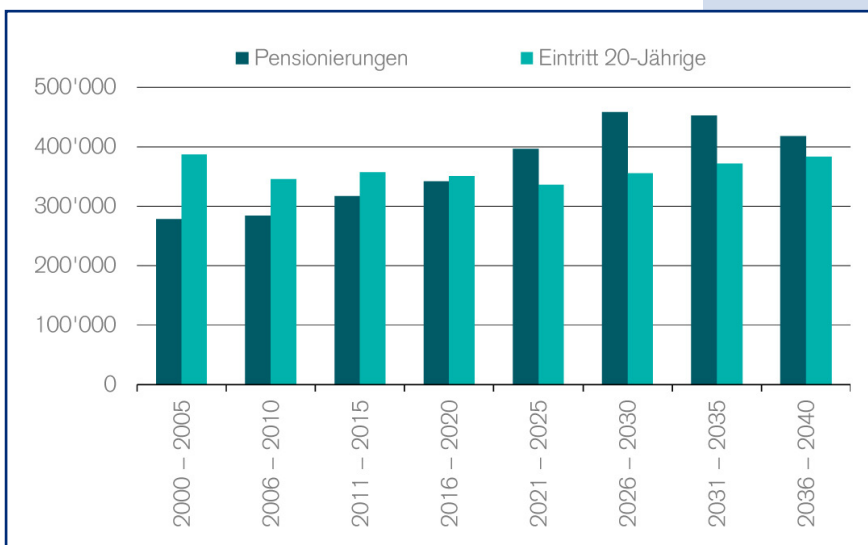
2. ábra: A törvényes (64/65 éves) nyugdíjkorhatárt betöltötték* és a munkaerőpiacot várhatóan elhagyók száma Svájcban, 2000–2040

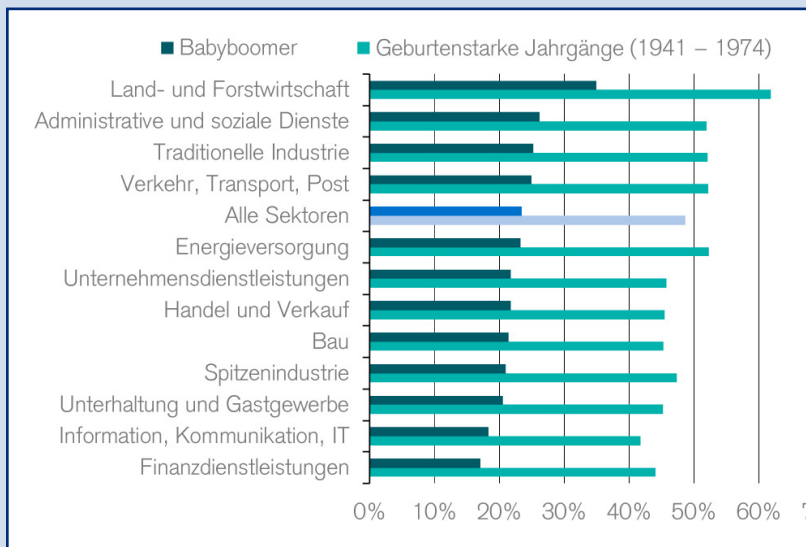
*A nyugdíjba vonulók száma 2005 után növekvő tendenciájú, ekkor az 1940 után született nemzedékek hagyják el a svájci munkaerőpiacot. A babyboom-évszámok és utódaik a 2010. évet követően lépnek az időskorú nyugdíjas korba.



3. ábra: A várhatóan nyugdíjba vonulók és a legalább 20 éves korú munkába lépők* száma Svájcban, 2000–2040

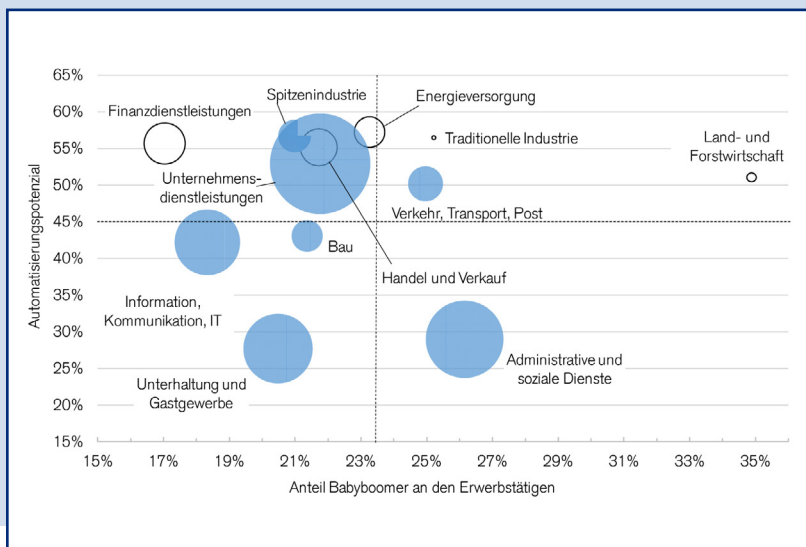
*A nyugdíjba vonulók (bal oldali) és a 20+ éves munkába lépők (jobb oldali oszlop) száma Svájcban öt éves időszakokban.





4. ábra: A foglalkoztatottak idősebb korcsoportjainak létszamaránya nemzetgazdasági ágak* szerint Svájcban, 2018, százalék (a 15+ éves foglalkoztatottak száma = 100)

*A létszamarányok a babyboom évszámok (felső oszlopok) rangsorával, az alsó oszlopok az 1941 és 1974 között született évszámokat jelölik. A megfigyelt ágak: agrárgazdaság, közigazgatási és társadalmi szolgáltató, hagyományos ipari, szállítási és postai ágazatok, Svájc nemzetgazdasági átlaga, energia, gazdasági szolgáltató, kereskedelmi, építőipari, csúcstechnikai, szálláshely- és vendéglátó, IKT, pénzügyi közvetítő ágazatok foglalkoztatottjainak százalékában. A közszolgálat (szociális) tartalmazza az egészségügyi, kulturális, oktatási, szociális és más lakossági ellátó ágazatokat.



5. ábra: Összefüggés a babyboom-évszámok létszamaránya* (százalék, 2018. évi összes foglalkoztatott = 100) és az automatizálás potenciálja (százalék, 2016-os helyzet, összes tevékenység = 100) között Svájcban

*A nemzetgazdasági ágak német megnevezése, mint a 4. ábrában. A pontozott egyes jelöli a létszamarány (x-tengely) és az automatizálási potenciál (y-tengely) átlagos svájci szintjeit. Üres kör: a létszám csökkent, színes kör: a létszám növekedett 2016 és 2018 között, a kör átmérője arányos a létszámváltozás százalékos mértékével.

dorló foglalkoztatott, a férfiak, illetve a nők részvételenek jelenlegi rátái változatlanok.

A svájci munkaerőpiac 2018. évi adatai a fontosabb nemzetgazdasági ágak szerint arra utalnak, hogy az 1941 és 1974 között született évszámok létszamaránya az informatika és kommunikáció ágazataiban a legkisebb, illetve az agrárágazatokban, a hagyományos ipari és energetikai ágazatokban a legnagyobb. Egyes közszolgáltató (szociális) és társadalmi szolgáltató, valamint szállítási, postai ágazatok az átlagosnál nagyobb arányban foglalkoztatnak a közeljövőben nyugdíjas korba lépőket.

A jövőben automatizálható tevékenységek részesedése lényegesen kisebb a szálláshely- és vendéglátó, valamint a közszolgálati ágazatokban, mint például a csúcstechnika vagy az energiaellátás ágazataiban. A XXI. század technológiai megoldást kínálhatnak a nyugdíjba vonulók miatt várható létszámhiányra.

Az ilyen eszközfejlesztések főként ott eredményesek, ahol a munkaerő helyettesíthető egy 2016. évi svájci elemzés szerint automatizálható folyamatban.

A nyugdíjba vonulók növekvő számúvá válása következtében várható létszámhiány különösen az egészségügyi ellátó intézményekben számottevő, ahol nőtt a foglalkoztatottak száma 2016 és 2018 között, azonban itt a legkisebb a tevékenységek automatizálásának hatása a munkaigényre. Az új belépők toborzása korlátozott a svájci kis- és közepes vállalatok és az agrárágazatok körében is, ahol viszonylag nagy arányú a várható nyugdíjba vonulás.

TÁRGYSZAVAK: születési évszám, babyboom-ráta, foglalkoztatási szerkezet, munkaerőhiány, népesség előreszámítása, nyugdíjba vonulás, Svájc, 1900–2040

16/2020

Tömeges események egészségügye: sokaságot vonzó vallási és sportesemények közegészségügyi vonatkozásai

Ziad A. Memish – Robert Steffen – Paul White – Osman Dar – Esam I. Azhar – Avinash Sharma – Alimuddin Zumla: Mass gathering medicine: public health issues arising from mass gathering religious and sporting events

The Lancet, 2019. május 18. 2073–2084. p.

URL: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(19\)30501-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(19)30501-X.pdf)

A tömegeket megmozgató események egészségügyi vonatkozásainak tisztázására az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2014-ben terelte szervezett keretek közé a világ illetékes szakembereinek munkáját. Bár a tömegrendezvények és a világot fenyegető járványok összefüggéseiről az ezredforduló óta zajlottak eszmecserek, a formalizált együttműködéshez a kezdőlökést a 2009. évi mekkai zarándoklat (Haddzs) adta, amely történetesen a világjárvánnyá minősített H1N1 influenza terjedése idején zajlott.¹ A WHO egészségügyi minisztereinek fóruma 2014-ben önálló diszciplínaként határozta meg a szakágot, és gondozására felállított egy Együttműködési Központot (élén Ziad Memish). A tanulmány a formalizált együttműködés főbb eredményeinek és tanulságainak visszatekintő összegzését nyújtja; a szerzők a kép teljessége kedvéért szemrevételezték a 2012 és 2019 januárja között keletkezett szakirodalmat, online híradásokat.

A tömegrendezvényeket a WHO olyan tervezett vagy spontán eseményekként határozza meg, ahol a nagyszámú résztvevő megjelenése fokozottan igénybe

veheti a helyszínként szolgáló térség vagy ország egészségügyi forrásait, túlzott terhelésnek teheti ki a közegészségügyi kapacitásokat. Ugyanakkor az ilyen tömegeket vonzó események (mint az olimpiák, zarándoklatok, kulturális fesztiválok) kedvező hatással is járhatnak, amennyiben lezajlásuk után megerősödhet az érintett közegészségügyi rendszer, bővíthetnek a résztvevők higiéniai ismeretei. A WHO szerepe a tanácsadás és technikai segítségnyújtás.

A nagyszabású rendezvények egészségügyi kockázatait a világszervezet a fertőző betegségek esetleges terjedésében jelöli meg, a vízzel és higiéniával kapcsolatos rendellenességek előfordulásában, a nem fertőző betegségek eseteinek súlyosbodásában – s megemlíti a torlódásokkal, pánikokkal, balesetekkel, az alkoholfogyasztással összefüggő veszélyforrásokat is. A tanulmány röviden ismerteti a világ 2013 és 2018 közötti legjelentősebb tömeges eseményeinek tanulságait.

A Gangesz mellett, valamint további három szent folyó partjain háromévente váltakozva megtartott hindu zarándoklat, a Kumbh Mela a Földnek a legtöbb embert vonzó eseménysorozata: alkalmanként két hónapon keresztül a világ minden részéről 120 milliónál több résztvevő keresi fel. A sátorvárosokkal, ideiglenes vízvezetékekkel és illemhelyekkel, szennyvízkezelőkkel és egészségügyi pontokkal ellátott folyóparti zarándoklatok jól szervezett események, lezajlásuk idején érvényesítik a WHO tömegrendezvényekre vonatkozó előírásait. Így 2013-ban napi 550 km hosszú vezetéseken 90 ezer m³ ivóvizet juttat-

¹ A szerzők egyike a járványügy nemzetközileg elismert szakértője, a szaúdi Ziad Memish, aki a kanadai Ottawában szerzett orvosi diplomát 1987-ben. Szaúd-Arábia egészségügyi miniszterhelyetteseként 2010-ben a szaúd-arábiai Dzsiddában nemzetközi tanácskozást hívott össze a tömegrendezvények és a járványok kapcsolatának vizsgálatáról, amelyet több hasonló rendezvény követett. (Memisht 2014-ben felmentették tisztségéből a MERS CoV, az akkor kitört közel-keleti légúti koronavírus járványának állítólagos nem megfelelő kezeléséért).

tak el 20 ezer csaphoz, mintegy 45 ezer illemhelyet létesítettek (csekély egészségügyi felvilágosítás mellett). Az illemhelyek mellőzése azonban 2013-ban és 2016-ban is általánosnak volt mondható. A rituális fürdés következtében a folyó bakteriális terhelése mintegy 130-szorosára emelkedett; az antibiotikumokkal szemben rezisztens baktériumok szintje 20-szorosra. A körzet négy kórházában 2013-ban 30 ezer zarándok állapotát vizsgáló felmérést hajtottak végre, amely a 23 napos időszakban a hasmenés 5%-os előfordulását rögzítette, csúcspontja a rituális fürdést követő két napon belül jelentkezett; az agyagból tapasztott tűzhelyeken égetett fa és tehéntrágya füstje a felmérésben részt vevők 23%-át készítette köhögéscsillapító gyógyszerek igénybevételére. Eredményként könyvelik el, hogy a tolongások az 1953. évi 400 fővel szemben 2015-ben 37 halálos áldozattal jártak.

Az Óceániai Művészeti Fesztivált 1972 óta négyévenként rendezik meg. Bár a Karolina-szigeteken elterülő, négy tagot számláló államszövetség lélekszáma csekély (2007-ben 105 544 fő volt), a fesztivállal és a Mikronéziai Olimpiák megrendezésével járó egészségügyi kockázatok nagyok, komolyan veszélyeztetik a helyi törékeny egészségügyi infrastruktúráját. Így 2014-ben a 36 ezer lakosú Pohnpei-szigeten 1700 vendéggel megrendezett nyolcadik helyi olimpia megnyitása előtt hat héttel kanyaró ütötte fel a fejét, a járvány az eseményt követő 3 hónapon át tartott, 251 fő megbetegedését eredményezve. A 162 742 lakost számláló Guam szigetén 2016-ban tartott, 12. művészeti fesztivál a térségből 2700 művészt vonzott, 27 olyan országból, amelyek némelyikében ebben az időszakban Zika-vírust, chikungunya-lázat észleltek, valamint dengue-láz előfordulásait rögzítették. Mindezek a rendezőket külső segítséggel végzett, fokozott szindróma-ellenőrzésekre sarkallták, segítve a gördülékeny lebonyolítást. Kedvezőtlennek tekinthető ugyanakkor, hogy a rendezvények végeztével a külső segítők hazatértek – akárcsak a más egészségügyi intézményekből erre a feladatra mozgósított személyzet. Így a felügyelet nem vált állandóvá.

A 2016. évi Rio de Janeiro-i olimpia előtt a WHO nemzetközi egészségügyi vészhelyzetet hirdetett a Zika-vírus következményeivel érintett brazíliai térségekben észlelt esethalmozódások miatt. Noha több helyről szorgalmazták az olimpia elhalasztását, a WHO illetékesei ezt nem látták indokoltnak, mondván: megfelelő egészségügyi óvintézkedésekkel mi-

nimálisra csökkenthetők a kockázatok. Ugyanakkor aggodalomra adtak okot a GeoSentinel² rendszeréből érkező jelzések a dengue-láz terjedéséről. Akárcsak a 2012. évi londoni olimpia és paraolimpia alkalmából, a WHO technikai segítséget nyújtott a riói rendezvényekhez, közöttük szerepeltek mind a vízminőség szondázásai, mind a kórokozó-átvivők szűrésére tett kísérletek. A médiában hangoztatott aggodalmak ellenére sem a versenyek idején, sem utánuk a résztvevők között a Zika-vírus egyetlen előfordulását sem mutatták ki.

A szaúd-arábiai Mekkába és Medinába tartó iszlám zarándoklatok, a Haddzs és az Umrah³ látogatói a földkerekség 180 országából érkeznek a helyszínre, számuk évente mintegy 10 millió fő. A „nagy zarándoklatként” is ismert Haddzs 2015-ben és a következő két esztendőben évente 2 milliónál több hívőt vonzott Szaúd-Arábiába. A sokaság egybegyűlése a járványügyi kockázatok mellett növeli az egyéb megbetegedések, tolongások előfordulási valószínűségét. A közegészségügyi felügyeleti rendszer napjainkra már nem papíralapú, teljesen elektronizált, valós időben küldi jelentéseit. A 2019 előtti öt esztendő folyamán a fertőző betegségek zarándokok által esetleg behurcolt kórokozói okoztak aggodalmakat (az ebola-vírus kitörése Nyugat-Afrikában 2013–2016-ban, a koleráé Jemenben 2015–2018-ban, a Lassa-láz Nigériában 2018-ban, a torokgyík Venezuelában és Jemenben 2016–2017-ben, a Nipah-vírus Indiában 2017–2018-ban). A szaúdi hatóságok csak az ebola által sújtott országokból korlátozták a beutazást, a jemeni határon fokozott ellenőrzéseket tartottak.

Csaknem minden látogatóra lecsap a légúti fertőzések egy válfaja, amit zarándokköhögésként ismernek. A Haddzs idején a zsúfoltság növeli az olyan légúti kórokozók terjedési potenciálját, mint amilyen a közlekeleti légúti koronavírus (MERS-CoV), avagy az influenza különböző válfajai. És míg a MERS-CoV előfordulását nem állapították meg zarándokoknál, a légúti fertőző betegségek körükben mutatkozó gyakoriságát taglaló 31 tanulmány megállapításainak összegzése szerint az influenza, a rhinovírus, a parainfluenza voltak megbe-

² Az utazással kapcsolatos egészségügyi kockázatok világméretű nyomon követésére 1995-ben alapított utazás-orvostani kommunikációs és adatgyűjtési megfigyelőrendszer, helyi fiókintézményekkel. Járványügyi kockázatelemzést is végez tömegrendezvények előtt.

³ Szaúd-Arábia a COVID-19 vírus jelentkezése miatt 2020. február 28-án ideiglenesen felfüggesztette az Umrah látogathatóságát.

tegedéseik leggyakoribb okozói. A szaúdi egészségügyi tárca minden évben közzéteszi a zarándokok számára kötelező és ajánlott oltások jegyzékét. Az ország egészségügyi rendszerére a zarándokokat sújtó nem fertőző betegségek is komoly terhet jelentenek. Jelentékeny segítséget nyújtott 2016 augusztusától októberéig az indiai orvosi misszió tevékenysége: a 144 orvosból álló csoport 400 ezer zarándokról gondoskodott.

A szerzők érintik még a zenei koncerteket is, ahol nem annyira a járványveszély, mint inkább az alkoholfogyasztás okozott nehézségeket. Végezetül leszögeznek: a fertőző betegségek tömeges eseményeken történő terjedésének megelőzéséhez tényfeltárás

szükséges, amihez a WHO erre szakosodott csoportja által megtett erőfeszítéseken túl határokon átívelő együttműködés szükséges. Az eddig lebonyolított felmérések csupán egy-egy ország zarándokaira korlátozódnak, következtetéseik nem általánosíthatók, ebből fakadóan elengedhetetlenek a további vizsgálódások.

TÁRGYSZAVAK: járványügy, tömeges események, zarándoklatok, Egészségügyi Világszervezet

HOLKA LÁSZLÓ

17/2020

Pillanatsfelvétel a nyugdíjakról 2019 – az OECD és a G20 jelzőszámai

Pensions at a glance 2019 – OECD and G-20 indicators

Paris, 2019, OECD. 1–221. p.

DOI: [10.1787/b6d3dcfc-en](https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en)

Kétévenként teszi közzé áttekintését a nyugdíjakról a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD). Az összeállítás legutóbbi kiadásának szerzői a hangsúlyt a nem szabványos foglalkoztatási formákban dolgozók nyugellátásával kapcsolatos megközelítésekre és eredményeikre helyezik. A nem szabványos foglalkoztatási megoldások közé tartoznak a megbízási szerződés alapján egyedül dolgozók, az önfoglalkoztatottak (akik másokat is foglalkoztathatnak), a „gazdaságilag függőknek” nevezett részmunkaidős dolgozók, alkalmi munkából élők, és a virtuális tér „platform-gazdaságában” (digitális piacereken) tevékenykedő szabadúszók, a „hakni gazdaság” (gig economy) szereplői. A szabványostól eltérő csoport tagjai tehát mindazok, akik nem sorolhatók az egy munkáltatónál, teljes munkaidőben, határozatlan idejű szerződéssel foglalkoztatottak közé. A kategória nem homogén, egyes eseteitől függően eltérő munkafeltételek, társadalombiztosítási szabályok vonatkoznak rájuk, ami különösen

áll a nyugdíjellátásukra vonatkozó rendelkezésekre. Az önfoglalkoztatók általában alacsonyabb nyugdíjjarulékot fizetnek, mint a velük megegyező, adóköteles jövedelemmel rendelkező foglalkoztatottak (ami alól mindössze tíz OECD-tagállam kivétel), amiben közrejátsszik a járulékfizetési alap megállapításának önkényessége, a keresethez kötődő megoldásokban való részvétel alóli mentesség, az önkéntes takarékosági formákban való részvétel ösztönzésének hiánya.

A nem szabványos foglalkoztatottak nyugdíjazásának kérdései évek óta viták keretében állnak. A globalizáció, az automatizálás, a demográfiai folyamatok ugyanakkor viharos gyorsasággal rendezik át a munkaerőpiacokat, s lehetséges, hogy a megszokottaktól eltérő munkavégzési formák terjedését vonják maguk után, ami különösen nagy súlyt ad az ilyen előtörténettel rendelkezők nyugállományba vonulás utáni sorsának. A nem szabványos foglalkoztatás korántsem elszigetelt jelenség, 2017-ben

az OECD országaiban a dolgozók 15%-a önfoglalkoztatottként ténykedett, 13% határozott idejű szerződés keretében, 15% részmunkaidőben (közülük minden második heti 20 óránál rövidebb ideig) kereste kenyerét. Keresetük többnyire elmarad a „szabványosnak” tekintett foglalkoztatottakétól, körükben nagyobb a munka elvesztésének kockázata, nyugdíjhoz való hozzájárulásaik szakadozottak lehetnek.

A részmunkaidős munkából élők aránya a „gazdaságilag függő” kategórián belül egyre jelentékenyebb; az OECD tagállamainak mintegy kétharmadában arányuk magasabb, mint két évtizede. S a részmunkaidőben dolgozók egyharmada például 2017-ben úgy nyilatkozott, hogy jó néven venné a hosszabb munkaidőt, ami alulfoglalkoztatottságukra utal. Az alulfoglalkoztatottság mértéke ország-gonként igen változatos volt, a 2% körüli mértéktől (Csehország, Észtország, Japán, Magyarország) 10%-ig terjedt (Olaszország, Spanyolország) – a tagállamok átlagában pedig 2006 óta 4,3%-ról 5,4%-ra emelkedett.

Az alkalmi, ideiglenes jelleggel végzett munka aránya enyhébben, de ugyancsak növekedett, huszonegy tagállam átlagában az ezredforduló és 2017 között 11%-ról 12%-ra emelkedett. Kirívó eset Lengyelországgé, ahol részesedése 2001 és 2007 között az összes foglalkoztatott 12%-áról 28%-ára szökött fel, s azóta ezen a magas szinten állapodott meg. Kevésbé meredek növekedés észlelhető Olaszországban, Szlovákiában és Szlovéniában, míg Spanyolországban 2006 és 2009 között 34%-ról 26%-ra esett vissza. A munkavállalók korösszetételének hatására az alkalmi munka végzésének időtartama 2006 és 2017 között a szervezet tagállamaiban 5%-kal (vagyis csaknem öt hónappal) lett rövidebb – összességében a munkavégzésnek ez a módja országoként rendkívül változatos trendeket mutat.

Az önfoglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatottságon belül régóta csökkenő tendenciát mutat: az OECD átlagában 2000 és 2017 között is 17%-ról 15%-ra mérséklődött. A jelenségben közrejátszik az agrárszektorban végbemenő koncentráció, valamint a médiában távoli hozzáférést lehetővé tevő digitalizáció, amelynek következtében sokan váltottak a szabadúszásra. A csökkenés különösen erőteljes volt a gazdasági felzárkózással jellemezhető országokban, így Magyarországon, Koreában, Lengyelországban, Portugáliában. Ugyanakkor a folyamat egyenetlenségeit jelzi, hogy némi növekedés volt tapasztalható Csehországban, Szlovákiában, Hollandiában. Az önfoglalkoztatás visszaszorulását kiegyen-

líti az új típusú szerződések térhódítása a digitális platformok esetében, amelyek főként a fiatalok körében terjednek. Ennélfogva valószínűsíthető, hogy a teljes foglalkoztatáson belül ezek a jelenleg 0,5–3% körüli aránnyal rendelkező, a munkavégzés jelentős önállóságával járó megoldások terjedni fognak. Ezek a folyamatok még elmosódottabbá teszik a „gazdaságilag függő” tevékenységek és az önfoglalkoztatás közötti határvonalat, némi bizonytalansággal fenyegetve a fiatalabb nemzedékek jövőbeli, öregkori jövedelmeinek alakulását.

A nem szabványos munkavégzés rendszerint alacsonyabb keresetekkel járt. Abban a tizenkilenc tagállamban, amelyekről vannak adatok, a részmunkaidős és alkalmi dolgozók keresete átlagosan 50%-kal elmarad a határozatlan időre szóló szerződéssel rendelkező, teljes munkaidőben foglalkoztatott társaikétól; az önfoglalkoztatottak „hátránya” 16% – s a nyugellátás módja különösen az ő esetükben szorulna javításra. Helyzetüket jellemzi, hogy nem rendelkeznek munkaszerződésekkel, amelyek hiteles alapot nyújtanának a nyugdíjjárulék megállapításához. Az alkalmi munkát vállalók jövőbeli nyugellátásának biztonságát csak részben adja meg az állástalanságuk idején kapott munkanélküli státus: bár ez jogosultságot ad, a gyakori munkahelyváltásokkal járó rövidebb időtartamú munkanélküliség, illetve az ehhez való visszatérés korlátozottsága, a jogosultsághoz szükséges munkaidőkeret esetleges hiányosságai csorbíthatják a nyugellátásra való jogosultságot. Ráadásul számos országban az alkalmi munkák bizonyos típusait – habár szerződéskötéssel járnak – kizárják a nyugellátásra jogosító tevékenységfajták köréből (ügynöki munkák, idey-munkák, szakképzésben való részvétel).

Az önfoglalkoztatottak nyugdíjának mediánja tizenöt tagállamban 22%-kal elmarad a „rendes” foglalkoztatottakétól. Az eltérés csekélyebb (10%-nál kisebb) Csehországban, Dániában, Izraelben és Svájcban, és jelentékenyebb (30%-nál alacsonyabb) Franciaországban, Németországban, Olaszországban és Lengyelországban. A különbséget általában véve nem egyenlíti ki az önfoglalkoztatottak megtakarításai. Az önfoglalkoztatottak összes foglalkoztatotthoz mért aránya nem éri el az általuk befizetett nyugdíjjárulékok teljes befizetésekben belüli részesedésének a felét – ez állapítható meg Kanadáról, Magyarországról, Szlovákiáról, Nagy-Britanniáról.

Az összeállítás ismerteti az egyes tagországok nyugdíjrendszerében az előző két esztendő folya-

mán végrehajtott változtatásokat, s önálló fejezetet szentel az időskorúak jövedelmi viszonyainak jellemzésének, ezen belül a szegénység bemutatásának is.

TÁRGYSZAVAK: nyugdíjrendszerek, nem szabványos munkavégzés, önfoglalkoztatottak, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

18/2020

Az állampolgárok adatműveltségének értelmezése: gondolkodás, alkalmazás, részvétel

Simeon Yates – Elinor Carmi – Alicja Pawluczuk – Eleanor Lockley – Bridgette Wessels – Justine Gangneux: Understanding citizens' data literacies: thinking, doing & participation with our data

Me and My Big Data Report 2020. University of Liverpool. 1–47. p.

URL: <https://www.nuffieldfoundation.org/wp-content/uploads/2020/03/Me-and-My-Big-Data-Report-March-2020.pdf>

A Nuffield Alapítvány együttműködve a Liverpooli, a Glasgow-i és a Sheffieldi Egyetemen egy kutatási programot indított, amelyet támogatott a Good Things Alapítvány is. A projekt célja, hogy megismerjék az Egyesült Királyság állampolgárainak az adatműveltségét, annak szintjeit és változásait, valamint olyan oktatási segédleteket hozzanak létre, amelyek felhasználásával képesek e speciális műveltséget fejleszteni.

A kutatást 2019. augusztus és szeptember hónapban végezték el. E tanulmány az előzetes eredményeket foglalja össze. A minta reprezentatív, a kutatás módszertanát a fenti egyetemek e munkában résztvevő tagjai fejlesztették ki. Az eredmények egyelőre inkább jelzésértékűnek minősíthetők, mint kiérlelt tudományos tételnek. Az elméleti várakozások azonban kellően visszatükröződnek az eredményekben. A Nuffield Alapítvány egy független jótékonyági szervezet, amelynek küldetése, hogy elősegítse a szociális jólétet. Elsődlegesen az oktatási, a jóléti és az igazságszolgáltatási kutatásokat támogatja. A vizsgálat abból indul ki, hogy sok brit állampolgár nincs tisztában az adatok értelmezésével, miközben megosztják digitális felületeiket és használják a mások által feltett adatokat. A legtöbb internethasználó a legkevésbé sincs tudatában annak, hogy mely társaságok, milyen

módon gyűjtenek információkat róluk, csak körülbelül 30%-uknak van tudásuk eme ismeretek szélességéről és mélységéről. Az adatműveltség hiánya együtt jár az állampolgárok személyes és pénzügyi adatainak kockázatával, noha e téren is tudásban gazdag állampolgárokra lenne szüksége a digitális társadalomnak. A digitális műveltség különbségei visszatükröződnek az egyenlőtlenség más jelzőszámaiban is.

A jelen politikai kihívásainak egyike az állampolgárok digitális adatműveltségének gyors és mélyreható fejlesztése. Ebbe beleértendő az általános adatvédelmi szabályok, a közösségi média félretájékoztatásából adódó gondok és a digitális média felhasználásában tapasztalható növekvő egyenlőtlenségek mérséklése. A kutatás a digitális platformok média felhasználóit öt csoportba sorolta: 1. mindenre kiterjedő, leginkább politikai felhasználók (az összes 10%-a), 2. a témák széles körét átfogók (20%), 3. szociális és médiafogyasztók (17%), 4. általános felhasználók (31%), 5. korlátozott fogyasztók (22%). Az internetet nem használókat a kutatásból kihagyták.

Az első csoportba tartozók a digitális média minden formájában otthon vannak, de számukra a politikai témák és a kommunikáció az elsődleges. A második egységbe kerülők csak annyiban különböznek az első-

től, hogy ők a politikai felületeket általában elkerülik. A harmadik típusba azok tartoznak, akik elsődlegesen a szórakoztató programokat favorizálják (Netflix, YouTube). A negyedikbeliek a legtöbb digitális média-tartalmat kisebb valószínűséggel keresik, kivéve a közösségi oldalakat. Az ötödik csoportba tartozók csak korlátozott mértékben keresnek rá a digitális tartalmakra. A típusba tartozás erős kapcsolatot mutat a korral, a társadalmi hovatartozással, az iskolázottsággal, a háztartás-összetétellel és a lakástulajdonnal. Az első két csoportbeliek általában 55 évnél fiatalabbak, magasabb társadalmi státusúak, egyetemet végzettek és saját tulajdonú/jelzáloggal terhelt lakásban élnek. A korlátozott felhasználással jellemzettek 55 évesnél idősebbek, alacsonyabb társadalmi besorolásúak és nincs diplomájuk. A szociális és médiafelhasználók a legfiatalabbak, iskolai végzettségük még nem lezárt és a legkevésbé tehetősek.

A szerzők megalkották az „adatállampolgárságot” (Data Citizenship), illetve annak három területét:

1. az állampolgárok adatokban való gondolkodása (Data Thinking),
2. a mindennapi élet adatfelhasználása (Data Doing),
3. az állampolgárok cselekvést elősegítő és műveltséget fejlesztő részvétele (Data Participation).

Napjainkban az adatok a kulturális, a szociális, a politikai és a gazdasági élet magját alkotják. Az adatállampolgárság célja, hogy létrehozzon egy olyan szemléletet, amely kutatja a kapcsolatokat az adatok, a hatalom és a pozicionálás között.

Az adatokban való gondolkodás magában foglalja az online ökoszisztéma megértését, az adatok segítségével történő problémamegoldást, az adatok felhasználását a kommunikációban és az adatalapú magyarázatok fejlesztését és értékelését. Az adatok felhasználása megköveteli az adatkezelési ismereteket. Támogatja például a szociális média felhasználóit abban, hogy fejlesszék képességeiket az információforrás felismerésében, amelynek tartalmait megosztják másokkal.

Az adatrészvétel magában foglalja azt a személyt, aki aktívan részt vesz az online fórumokon, közössége előnyére használja a nyitott adatokat vagy segít másoknak a személyes adatbeállításban, illetve lépéseket tesz a személyes információk védelmében. A szerzők azt javasolják, hogy az adatállampolgárság a kutatókat, a döntéshozókat és a gyakorlati szakembereket olyan hasznos és rugalmas digitális tudással

ruhazza fel, hogy segíthessék az ilyen tudást igénylő állampolgárok szakismeretét és kritikus gondolkodását. Vizsgálták például a közösségi médiában való információ megosztást, az etikai adatok kezelését, a segítségnyújtást mások személyes adatainak beállításában és a tényellenőrzést. Érdekeltek őket az adatmegosztási gyakorlat személyes attitűdjei és gondjai is. Fontos, hogy információkat szerezzenek arról, hogy a digitális használatban kérnek-e, kapnak-e segítséget másoktól. A műveltség hálózatának neveztek el, ahogy az emberek ebben a térben egymáshoz viszonyulnak.

A széles körű politikai felhasználóknál (1. csoport) a legerősebb az adatokban való gondolkodás, különösen az adatbiztonságról, a kulcsfontosságú felületekről, a digitális platformokról és az adatmegosztásról. Az általános felhasználóknak magasabb szintű az ilyen jellegű gondolkodása, de ők a legszkeptikusabbak az adatmegosztással kapcsolatban. A közösségi és szórakoztató médiát használók és a korlátozott felhasználók csoportjába tartozóknál alacsony az adatokban való gondolkodás szintje. A szociális média típusba tartozóknál okozza a legkisebb gondot az adatmegosztás, és náluk a legalacsonyabb az ismeretszint a megosztott adatok sorsáról. Az általános felhasználóknál a legjellemzőbb a digitális média mások általi használatának segítése. A politikai érdeklődésű fogyasztók között a legvalószínűbb az adatvédelmi szabályzat elolvasása (61%). Ők bíznak legkevésbé a honlapokon olvasottakban (65%), de még nagyobb mértékű az újságok és magazinok által írottak megkérdőjelezése (82%). Náluk a legvalószínűbb, hogy proaktívan használják az adatokat jótékonykodásra, sporthoz kapcsolódó, vállalási vagy politikai tevékenységre. Nagy a valószínűsége (45%) annak, hogy segítenek másoknak elmagyarázni vagy megmutatni, hogyan kell biztonságos online kapcsolatban maradni, bátorítanak másokat (42%) a tényellenőrzésre. Az idetartozó személyek 65%-a keres információkat online, hogy igazolja a barátokkal vagy családtagokkal folytatott beszélgetésben a tényeket.

A második csoportba tartozók 60%-a tényellenőréssel bizonyítja állításainak helyességét; 80%-uk nem ért egyet azzal az állítással, hogy a személyes beállítások túl sok időt vesznek igénybe. 70% keres információkat a mindennapi életben való eligazodáshoz. Ők is segítőkészek mások számítógép-használatában. A közösségi és a szórakoztató média felhasználóinak (harmadik csoport) 90%-a nem bízik meg a honlapokban és app-okban, az offline médiát 95%-uk nem tartja hitelesnek. A közösségi médiában a barátoktól érkezett posztokat 55%-uk valódinak fogadja el.

E csoportbeliek bíznak a legjobban abban, hogy a szociális média megőrzi személyes információikat. A személyes adatbeállítások fontosságát ők érzik a legkevésbé, és nem foglalkoznak a tényellenőrzéssel sem.

A negyedik csoportba tartozók (általános felhasználók) 50%-a tényellenőrzéssel erősíti meg mondanivalójának igazságtartalmát. A barátok posztjai valóságában 70%-uk kételkedik. Az idetartozók közül igen kevesen vannak, akik az adatokat mindennapi tevékenységükben is felhasználják – és 90%-uk szerint nem fogadható el, hogy a digitális társaságok nyomon követik a felhasználók magatartási jellemzőit.

A korlátozott felhasználók (ötödik csoport) 85%-a nem bízik a honlapokban és az app-okban, 90% a nyomtatott sajtót sem ismeri el a valóságot tükröző fórumnak. Elsöprő többségük (97%) nem tartja elfogadhatónak, hogy a társaságok továbbítják személyes információikat. Ők azok, akik a legkevésbé használják fel az online forrásokat a mindennapi életükben, és mindössze 5%-uk tesz lépéseket a tények igazolására.

TÁRGYSZAVAK: digitális média, adatműveltség, online felhasználók

HAJNAL BÉLA

19/2020

A jövedelmi szegénység kockázati arányának méréséről: az ekvivalenciaskála Európa országaiban

Martina Mysíková – Tomáš Želinský: On the Measurement of the Income Poverty Rate: the Equivalence Scale across Europe

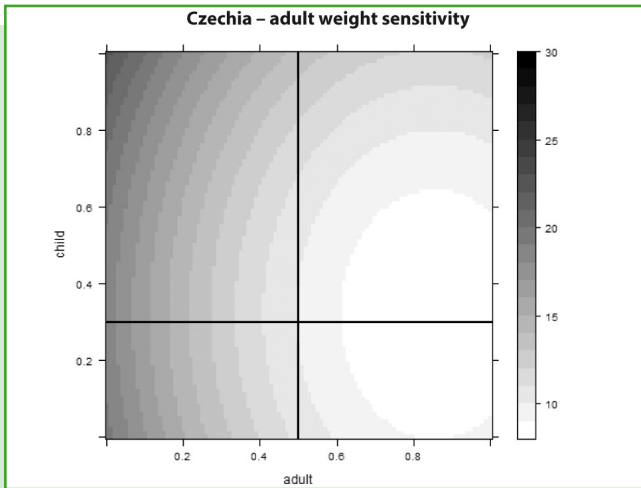
Statistika, 2019. 4. sz. 383–397. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/88506452/32019719q4_383_mysikova_analyses.pdf/dbb49c82-8789-46be-8f40-e0de659dea35?version=1.0

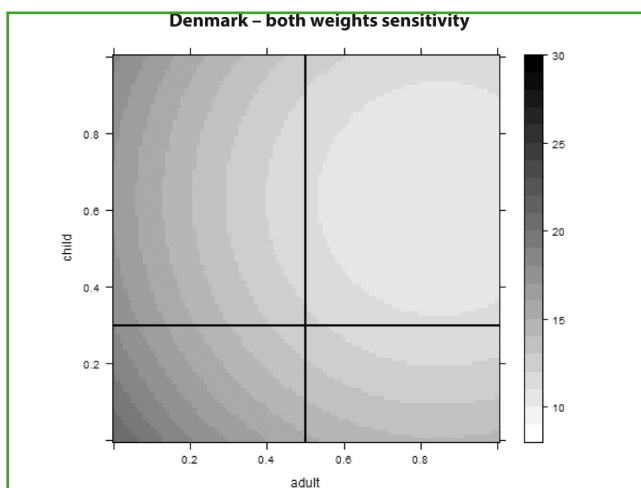
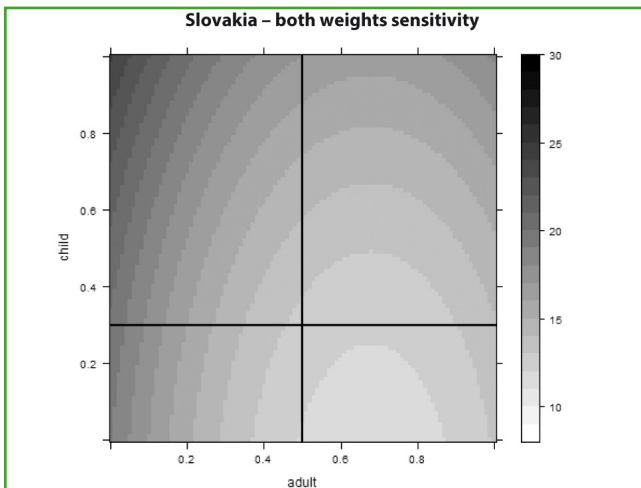
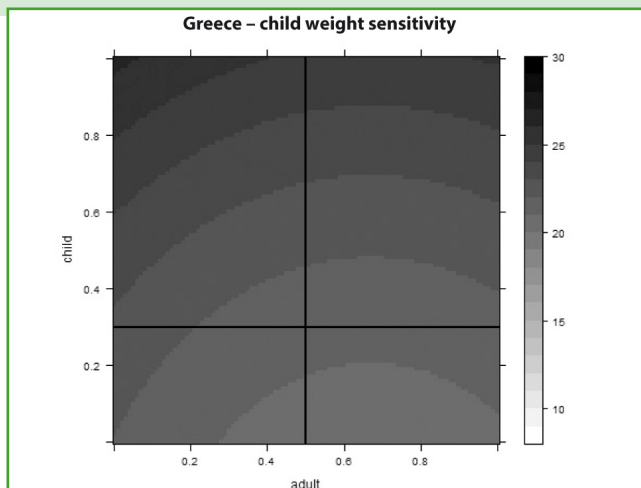
A szegénység kockázatának kitett népesség arányának megállapítására Európában használatos módszertant gyakran bírálják egyes elemeinek önkényes megállapítása miatt. A Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének két munkatársa az eljárás első lépését kérdőjelezi meg: az eltérő nagyságú háztartások rendelkezésre álló jövedelmeinek összehasonlítható egységekké alakítása során alkalmazott fogyasztási egység kulcsszámokat, vagyis az ekvivalenciaskála felépítési módját. A szerzők a skála helyállóságának ellenőrzésére elvégezték a háztartások fogyasztási szerkezetének elemzését a háztartási költségvetési felvételek alapján, mert hipotézisük szerint a közép-európai országokban a méretgazdaság (a közös életvitelből fakadó költségmegtakarítás)

szintje alacsonyabb, mint a földrész nyugati részén. Második lépésben a jövedelem és életkörülmények (SILC) felmérések eredményeiből kiindulva bemutatják a szegénységi kockázati arányok érzékenységét az ekvivalenciaskála iránt.

Az Európai Unió az 1990-es évektől alkalmazza a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) által egy évtizeddel korábban kialakított ekvivalenciaskála módosított változatát. Megalkotói már ekkor figyelmeztettek rá: további vizsgálódásokat igényel annak eldöntése, hogy az egyes országok eltérő jellemzői miatt a közöttük végzett összehasonlítások során ugyanazokat a kulcsszámokat tanácsos-e alkalmazni minden tagállam adataira, avagy egységes módszertan segítségével érdemes megbe-



1. ábra: Jövedelmi szegénységi ráta felnőttek és gyermekek súlyaival, 2016 (Csehország – felnőtt súlyok érzékenysége, Görögország – gyermek súlyok érzékenysége, Szlovákia – mindkét súly érzékenysége, Dánia – mindkét súly érzékenysége)



csülni az esetleg eltérő skálák relevanciáját. A dilemma oka, hogy a méretgazdaság országonként erősen eltérő, függ a megélhetési költségek struktúrájától, a tartós és nem tartós javak fogyasztásától. A skálák alkalmazásának két szélsőséges esete képzelhető el, a háztartások méretének teljes mellőzésétől (vagyis a háztartások teljes jövedelmének beszámításától) kezdve az egy főre jutó jövedelem mutatójának érvényesítéséig. Felállításuk kiindulhat az ekvivalencia rugalmasságából vagy levezethető bizonyos felmérések adataiból. Megválasztása alapvetően meghatározza a nemzetközi összehasonlításokat, mind az országok közötti egyenlőtlenségi rangsorok kiszámításakor, mind a szegénységben élők demográfiai összetételének bemutatásakor.

A közép- és kelet európai országok az unióba lépve a fejlett nyugati országokra kialakított skálákat vették át. A tanulmány a háztartások fogyasztási kiadásainak szerkezetét az Eurostat-hoz ötvenként (2005, 2010, 2015) eljuttatott költségvetési felvételek alapján tekinti át, mondván: a földrész keleti felében ugyan köztudottan viszonylag alacsonyabbak a bérek, ám a háztartások méretgazdaságának megítéléséhez a kiadások összetétele lényegesebb, mint a jövedelmek szintje. Az egybevetést ezért a lakossági fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozásának (COICOP) tizenkét osztálya szerint végezték el. Közülük a legnagyobb hányadot Európa mindkét felében a lakásfenntartás, háztartási energia (COICOP 4) képviseli, átlagosan 30%-kal. Ez jelentős ingadozásokat és szórást mutat a kelet-közép-európai régió tizenegy országa között, úgy, hogy Csehország és Lettország mindhárom esztendőben messze elmaradt a kiadások arányának régiós átlagától, hat ország pedig ingadozó, de csökkenő arányokkal jellemezhető. A szerzők szerint legalábbis a régióknak azokban az országaiban,

ahol az ilyen kiadások aránya lényegesen elmarad a nyugati átlagtól, a háztartásokban élő minden további személyhez nagyobb súlyt kellene rendelni. Az élelmiszerre és alkoholmentes italokra (COICOP 1) fordított kiadások aránya Európában 17%, ám míg a földrész nyugati felében a háztartási kiadásoknak 14%-át adták, a keleti tizenegy országban mintegy 25%-át – a lakásfenntartástól eltérően az élelmiszerfogyasztás eleve alacsony méretgazdasággal jellemezhető. Annak tudatában, hogy a leírás nem bizonyító erejű a keleti méretgazdaság alacsonyabb szintjére, a szerzők feltételezik ennek valószínűségét – a két említett kategória (a COICOP 1 és 4) ugyanis együttesen a kiadások orozslánrészét adja, nyugaton mintegy 45, keleten hozzávetőlegesen 55%-ot. A tanulmány a COICOP fennmaradó tíz főcsoportjának részletezésétől eltekint, lévén, hogy egyenként nem haladják meg a kiadások 10%-át.

A tanulmány második része érzékenységi vizsgálatnak veti alá az ekvivalenciaskála hatását a szegénység kockázatának kitettek arányára, egybevetve ezzel a 2015-re vonatkozó EU-SILC 2016-os adatait a földrész két fele között. Ismeretes, hogy az OECD módosított skálája a jövedelmi szegénység rátájának megállapításához a háztartások első felnőtt tagjához 1, minden további, 13 évesnél idősebb ott élőhöz 0,5, míg a 13 évesekhez és annál fiatalabbakhoz 0,3 értékű súlyokat rendel; a tagok súlyainak összege adja a „háztartás ekvivalens méretét”. A háztartás rendelkezésre álló teljes jövedelme és ennek a méretnek a hányadosa az ekvivalens háztartási jövedelem. A jövedelmi szegénységnek a fogyasztási egységek kulcsszámait iránti érzékenységét a felnőttekre és gyermekekre számított súlyok igen részletezett sorozatának szimulálásával igyekeztek feltárni, olyan 0-tól 1-ig terjedő „rács” szintjei szerint haladva, amelyek fokozatai 0,01-es egységekből állnak. Másként fogalmazva: a jövedelmi szegénységi arányok súlyainak lehetséges becslésével olyan „rácsot” hoztak létre, amely mindösszesen 10 201 kombinációt tartalmaz. Ha a felnőttek és gyermekek (és a további személyek) súlyai nullával lennének egyenlők, úgy a vizsgált jövedelem a háztartás teljes jövedelme lenne (a háztartás ekvivalens mérete eggyel lenne egyenlő), és a méretgazdaság a maximumon állna (a 3. ábra bal alsó sarkai). Ezzel szemben, ha a felnőttek és gyermekek

súlyai eggyel lennének egyenlők, úgy a figyelembe vett jövedelem az egy főre jutó jövedelemmel egyezne meg, azaz méretgazdaságról nem is lenne szó (3. ábra jobb felső sarkai).

Mivel egyértelmű, hogy ez az egyszerű érzékenységi becslés nagymértékben függ a kiindulóponttól, ebben az esetben a módosított OECD-skálától, a szerzők kitérnek a jövedelmi szegénységi arány bemutatására a 2016. évi adatok alapján. Ezek azt mutatják, hogy a legalacsonyabb rátákhoz a variációs koefficiens legmagasabb értékei tartoznak (Csehország, Szlovákia, Szlovénia a keleti régióban, Finnország, Dánia és Hollandia a nyugatban) – és megfordítva (Románia és Bulgária keleten, Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország a nyugatiakhoz sorolt csoportban). A közép-európai országok csoportjában a koefficiens -0,81, míg a nyugatiaknál -0,91, vagyis az alacsony szegénységi aránnyal jellemezhető országok rátái érzékenyebbek az alkalmazott ekvivalenciaskálákra, míg a magas rátájúak csaknem érzéketlenek iránta.

A háztartások felnőtt tagjainak súlyai tekintetében az érzékenység Csehország esetében jelentősen meghaladja a régió többi országáét (a csökkenő sorrendben Szlovénia és Észtország követi), míg a gyermekek súlyainak érzékenységét illetően a keleti skála élén Szlovákia, Magyarország és Csehország helyezkedik el. Ebből következik, hogy ha elhagyjuk az OECD módosított ekvivalenciaskáláját és a súlyok összes lehetséges válfajából indulunk ki, Csehország a többi országhoz képest mind a felnőttek, mind a gyermekek súlyai esetében viszonylag magas érzékenységgel tűnik ki (miközben abszolút értékekben a felnőtteké van túlsúlyban).

A vizsgálatból többek közt leszűrhető, hogy az egységes ekvivalenciaskálák alkalmazása nem releváns valamennyi európai országra, ezért megfontolandó országokénti változatainak érvényesítése. Mi több, a fogyasztási kiadások szerkezetének dinamikus változását átélő országoknak nemcsak saját ekvivalenciaskálák felállítását lenne érdemes mérlegelniük, de rendszeres kiigazításukat is.

TÁRGYSZAVAK: ekvivalenciaskála, szegénységi ráta, Kelet- és Nyugat Európa

HOLKA LÁSZLÓ

20/2020

Szegénységet enyhítő stratégiák az informális szférában, Latin-Amerika országaiban

Martin Caruso Bloeck – Sebastian Galiani – Federico Weinschelbaum: Poverty alleviation strategies under informality: evidence for Latin America

Latin American Economic Review, 2019. 28:14. 1–44. p.

DOI: [0.1186/s40503-019-0074-4](https://doi.org/10.1186/s40503-019-0074-4)

A szegénység évtizedek óta csökkenő irányzatú mind világszerte, mind Latin-Amerikában, mind a Karib-térségben. A javulást a 2000-et követő években a jövedelmek növekedése és az egyenlőtlenségek mérséklődése idézte elő. A folyamat folytatása e társadalmakban továbbra is a döntéshozók egyik legfontosabb feladata. E tanulmány a szegénységet csökkentő stratégiák hatékonyságának értékelését mutatja be.

Latin-Amerikában és a Karib-térségben magasabbak a szegénységi ráták, mint Európában, Közép-Ázsiában, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, de alacsonyabbak, mint Dél-Ázsiában, Kelet-Ázsiában és a csendes-óceáni térségben, valamint a szubszaharai térség országaiban. Az utóbbi kivételével minden régióban jól érzékelhető szegénységenyhítő folyamatok zajlottak le. A vizsgált országokban a szegénység mérséklését a hosszabb ideje megfigyelhető gazdasági növekedéssel érték el. A jövedelemegyenlőtlenség az 1990-es években emelkedett, de 2000 után e téren újra a csökkenés évei következtek. Az utóbbiak erős hatást gyakoroltak a szegénység mérséklésére, így nemcsak kiegyenlítették a korábbi évtized jövedelemegyenlőtlenségének növekedését, hanem azt meg is haladták.

A szegénységi ráta lejtmenete nem mindenkit érint automatikusan, azok a csoportok, amelyek híján vannak a megfelelő humán tőkének és a lehetőségekhez való jobb hozzáférésnek, nem képesek részesedni a javulás előnyeiből. A szegénységet csökkentő programok hatékonysága döntően attól függ, hogy sikerül-e megcélozni a népesség legszegényebb rétegeit. A magas jövedelmi szinttel rendelkező országok az anyagi helyzetet felmérő stratégiákra támaszkodnak, amelyek képesek a jövedelmeket megbízhatóan számba venni. Latin-Amerikában az informális szek-

tor jelentős kiterjedése miatt a jövedelmek általában nem megfigyelhetők. Ezért a fejlődő országokban csak becslési módszerrel (proxy means testing) lehet elvégezni az anyagi helyzet felmérését, hogy értékelhessék a potenciális segélyezettek szegénységi státusát.

A fejlett országokban a szegénységet csökkentő programok nem nyújtanak jövedelemtámogatást az informális szektor dolgozóinak, ők csak transzferekben részesülnek, de mivel ezeket mindenki megkapja, relatíve kevés jut az informális szektorban dolgozó legszegényebb rétegeknek. A válogatás nélküli transzferek miatt e módszer hatékonysága meglehetősen gyenge a szegénység gyakoriságának és mélységének csökkentésében. Az újraelosztási programoknak határt szabnak a költségvetési korlátok. Az informális szektor miatt kicsi a költségvetési bevétel, így a rejtett gazdasághoz nem tartozókra kellene magasabb adókat kivetni. A megoldás mégis az lenne, ha az informális szektorba tartozók is részesülhetnének jövedelemtámogatásban.

A szegénység mérésének első követelménye, hogy meghatározzák a szegénységi küszöböt, amivel megkülönböztetik a szegényeket a nem szegényektől. A szegénységi vonal megállapítása két módon történhet. Az első az abszolút szegénységi küszöb. Ez a szükségletek felsorolásából indul ki, ami egy fogyasztói kosár (mennyiségben és értékben kifejezett) összeállítását követeli meg. Ennek legklasszikusabb eleme az élelmiszer-bevitel meghatározása. A másik módszer neve a relatív szegénység, amit általában az egy főre jutó jövedelem 50%-ában határoznak meg. Az abszolút szegénységi küszöb a szükségletekre koncentrálnak, míg a relatív jellegű az érintettek társadalmi helyzetét határozza meg. Ha a jövedelem növekszik az országban, a relatív

szegénységi küszöb ennek mértékében emelkedik, az idetartozó szegények száma azonban változatlan marad. Az abszolút szegénységi arány viszont egyértelműen csökkeni fog, mivel több pénzből több szükségletet lehet kielégíteni.

A vizsgált 1981 és 2013 közötti időszakban az extrém szegénység (fejenként napi 1,9 dollárnyi jövedelem) és a mérsékelt szegénység (fejenként napi 3,2 dollárnyi jövedelem) világátlagos mintegy 30 százalékponttal csökkent (az előbbi 42-ről 11%-ra, az utóbbi 57-ről 28%-ra mérséklődött). A hangsúly áttevődött az extrémről a mérsékelt szegénységre. A legdinamikusabb javulást Kelet-Ázsiában és a csendes-óceáni térségben mérték (a kettőt egy térségnek véve, ott az extrém szegénység 80%-ról 4%-ra, míg a mérsékelt szegénység 94%-ról 18%-ra süllyedt). A leglassúbb változás e téren a szubszaharai országokban történt.

Latin-Amerika tizenhét országa közül 2017-ben az extrém szegénységi ráta Hondurasban volt a legmagasabb (17%). 5 és 10% közötti ilyen jellegű szegénységet mértek Bolíviában, Guatemalában, Kolumbiában és Mexikóban. A legjobb helyzetben Uruguay (0,3%), Chile (1,3%) és Argentína (1,7%) volt. A mérsékelt szegénységi ráták 1,4% (Uruguay) és 35% (Honduras) között ingadoznak. A változásoknak három forrása van. Ha az áruk és szolgáltatások ára jobban emelkedik, mint a jövedelem, nő a szegénységi ráta. Ezt vonalhatásnak nevezik, mert egyre többen élnek a szegénységi vonal alatt. Ha a jövedelmek növekedési üteme meghaladja az árak emelkedését, akkor több árut és szolgáltatást lehet vásárolni, így a szegények száma és rátája is kisebb. Ezt nevezik növekedési hatásnak. Ha a jövedelmek elosztásában az egyenlőtlenségek mérséklődése figyelhető meg, akkor ez szintén a szegénység csökkenéséhez vezet. Ezt elosztási hatásnak nevezik.

Az 1981 és 2014 közötti periódusban vásárlóerő-paritáson számolva a jövedelmek átlaga 69%-kal emelkedett Latin-Amerika országaiban, míg a medián növekedése (82%) ezt meghaladó volt. Az éves átlagos növekedési ütem -2% (Venezuela) és több mint 3% (Chile, Honduras, Panama) közötti volt. Azévenkénti medián jövedelmek a -2,8% (Venezuela és Paraguay) és a 4,5% (Honduras) közötti spektrumban szóródtak. 2005 után a legtöbb országban 3 és 4% közötti jövedelemnövekedést mértek vásárlóerő-paritáson számolva. A medián jövedelmek változása ezt meghaladó (4–6%) ütemű volt. Közismert, hogy Latin-Amerikában az egyenlőtlenség igen magas szintet ért el. Túlsúlyos egyenlőt-

lenség alakult ki, ami azt jelenti, hogy a jövedelmek elosztásában nagyobb szélsőségek alakultak ki, mint ami a jövedelemszint nagyságából következne. Még a legkevésbé szélsőséges Uruguaynak is magasabb az ilyen jellegű egyenlőtlensége, mint a világ más régióinak. A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége tehát nemcsak átlagosan magas, hanem általános jelenség, mind a tizenhét országban. Costa Rica és Paraguay kivételével a 2000 utáni első évtizedben sikerült kiegyenlíteni azt a jövedelemegyenlőtlenséget, ami az előző évtizedben keletkezett. A jövedelemeloszlás Gini-indexe Uruguayban a legkisebb és Kolumbiában a legnagyobb (54%).

A szerzők 135 ország jövedelmi adatbázisát állították össze az 1984 és 2014 közötti időszakra. Később tizenkilenc magas jövedelmi szinttel rendelkező országot kizártak a vizsgálatból. Egyik eredményük szerint a jövedelemegyenlőtlenség mérséklése sokkal hatékonyabban csökkenti a szegénységet Latin-Amerika országaiban, mint másokban. Ugyanezen eredményre jutnak, ha nem az átlag, hanem a mediánfogyasztást veszik figyelembe. Az egyenletesebb jövedelemeloszlás aránytalanul nagyobb mértékben mérsékli a szegénységet ott, ahol az egyenlőtlenség magas, mivel nagyobb transzferek áramlanak a gazdagoktól a szegények felé.

A szegénység mérséklésének tényezőkre bontása szerint sokkal fontosabb a gazdasági növekedés (a jövedelememelkedés) hatása, mint a jövedelmek kiegyenlítődése felé tett lépések. Az eredmények szerint az előbbiek 6-7-szer hatékonyabbak a szegénység zsugorodásának elérésében, mint az utóbbiak. A gyengébb hatás egyik oka az lehet, hogy a jövedelemkiegyenlítődése nem volt folytonos a vizsgált időszak alatt. Hiába csökken a szegénységi ráta, népesség nem elhanyagolható része ebből alig érzel valamit. A szegénység öröklődik egyik generációról a másikra, mert ha a gyermekek megfelelő felnevelése nem történik meg, az a szegénység intergenerációs átörökítését vonja maga után. E stratégiák középpontjába a legszegényebbek megsegítését kellene helyezni.

A szegénység-enyhítő programok etikai alapokon nyugszanak. Az életszínvonal emelését akadályozó tényezőket le kell bontani, és élelmszer-utalványokkal, lakástámogatással, jövedelemnöveléssel mérsékelni kell a szegénység fennmaradását. A szegényeknél minimális az egészségügyi és oktatási szolgáltatások igénybevétele, pedig a jó egészség és az iskoláztatás a szegénységből kivezető utat

jelenti. Latin-Amerikában a GDP mintegy harmada az informális szektorból származik. A munkaerőpiac fele a rejtett gazdasághoz tartozik, ami még a legkisebb arányt felmutató országoknál (Chile, Uruguay) is 30% feletti, Peruban, Hondurasban és Bolíviában pedig a 60%-ot is meghaladja.

A szerzők összehasonlítják a különböző szegénységnyíró módszerek hatékonyságát, és egyértelműen állást foglalnak abban, hogy az anyagi helyzet becslésével lehet a leghatékonyabban a szegény-

ség mértékét felmérni, a szegénységet mérsékelni. Fontos, hogy ez a módszer váljék „ipari standarddá”, amelynek egyik lényeges eleme, hogy nem veszi el az emberek kedvét a munkától és stabil értékelést ad a családok életminőségéről.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, informális szektor, Latin-Amerika

HAJNAL BÉLA

21/2020

Társadalmi igazságosság az Európai Unió és az OECD országokban

Thorsten Hellmann – Pia Schmidt – Sascha Matthias Heller: Social Justice in the EU and OECD Gütersloh, Bertelsmann Stiftung, 2019. 1–18. p.

URL: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/SJI_2019_In_a_nutshell_Web.pdf

Hagyományosan a skandináv országok vezetnek a társadalmi igazságosság tízfokos skálája alapján összeállított rangsort, amelynek célja bemutatni a társadalmi integráció állapotát. Az elemzést a Bertelsmann Alapítvány 2009 óta végzi. Legfrissebb, 2019. évi beszámolója vizsgálódásait első ízben kiterjesztette az Európai Uniót kívül a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamaira is, így a felmérés negyvenegy ország értékelését tartalmazza.

A társadalmi igazságosság hat dimenzió alapján összeállított indexe összesen harminc mennyiségi és nyolc minőségi indikátorból áll. A kvantitatív adatok forrását az Eurostatból, ezen belül lényegében a jövedelem- és életkörülmények felvételekből (SILC) származó adatok alkotják. A minőségi szintet száz felkért szakértő véleménye képviseli, akik az egyes témák ismerői és akiknek véleménye a legrosszabbat jelentő 1-től a legjobbat fedő 10-ig terjedő skálán csapódik le. A kétféle szint egyesítése végett a kvantitatív indikátorokat lineáris átalakítással tették kifejezhetővé.

A dimenziók eltérő súlyokkal esnek latba a végleges rangsor elkészítésekor. A háromszoros súllyal számított első dimenzió a „szegénység megelőzése” elnevezést kapta. A társadalmi igazságosság elengedhetetlen feltételeként feltűnő mutató ilyen erőteljes szerepeltetésének nyilvánvaló oka, hogy a szegénység megakadályozza mind a társadalom életében való részvételt, mind az önmegvalósítást követő életvitelt. Az Eurostatnak a szegénység és a társadalmi kirekesztés kockázatának kitett személyek arányát jelző, nem anyagi jellegű kirekesztettséget mutató indikátora meghaladja a jövedelmi szegénység fogalmát, alkotóelemeit ezért felbontva ugyancsak ebbe a dimenzióba sorolták. Ennek során különös figyelmet fordítottak a szegénység kockázatának fokozottan kitett személyekre (a 0–17 évesek, valamint a 65 év feletti korcsoportjaira). A következő dimenzió a „méltányos oktatás”: ez alapvetően a diákok teljesítményét feltérképező PISA-felmérés eredményeire támaszkodik, ezen túlmenően szerepelteti az

óvodai és bölcsődei nevelésre fordított kiadásokat, a népességnek az egyes iskolázottsági szintekhez tartozó arányait, míg az oktatáspolitikát szakértői megítélésekre bízta. A dimenziót a végeredmény összeállításakor kétszeres súllyal vették figyelembe – akárcsak a következőt, a „munkaerőpiaci elérhetőséget” jelző mutatót. Ebben a foglalkoztatottság (belföldiek és bevándoroltak), a munkanélküliség (benne a fiatalok állástalansága), az időskorúak foglalkoztatottsága, a nem önként végzett részmunkaidős tevékenységek szerepelnek. A „társadalmi befogadás, diszkriminációnélküliség” mutató az ez irányú szakértői ítéletek mellett felöleli a Gini-együtthatót, a parlamentekben ülő női képviselők számát, a középfokúnál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, valamint a sem nem foglalkoztatott, sem nem tanuló 15 és 29 év közötti fiatalok (NEET) arányait, egyszeres súllyal számítva be, akárcsak a következő két dimenziót.

Az „intergenerációs igazságosság” a környezetvédelemre, a családokra és a nyugdíjakra kidolgozott szakpolitikák minőségi megítélése mellett kiter a megújuló energiaforrások használatára, az üvegház-hatást okozó gázok kibocsátására, az egy főre eső ökológiai lábnyom mérésére, s nem mellőzi a kutatásra és fejlesztésre fordított kiadásokat és az államadósság mértékét sem. Az „egészség” dimenziója a csecsemőhalandóságon, az egészségben várhatóan eltöltött évek számán túl figyelembe veszi az ezer lakosra jutó orvosok számát, a hálapénzre fordított kiadásokat, s jövedelmi kvintilisenként az egészség szubjektív megítélését.

Rank	Country	2009	2011	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Iceland	7.80	7.63	7.79	7.81	7.75	8.00	8.03	7.90
2	Norway	7.52	7.54	7.76	7.71	7.65	7.63	7.62	7.68
3	Denmark	7.47	7.14	7.35	7.46	7.38	7.61	7.61	7.67
4	Finland	7.25	7.33	7.33	7.38	7.35	7.35	7.31	7.24
5	Sweden	7.33	7.16	7.02	7.06	7.01	6.96	7.03	6.98
6	Netherlands	7.21	7.20	7.13	7.06	7.03	6.94	6.95	6.97
7	Slovenia			6.28	6.30	6.44	6.59	6.82	6.88
8	Czechia	6.75	6.61	6.77	6.67	6.70	6.58	6.78	6.80
9	New Zealand	6.64	6.52	6.69	6.54	6.54	6.67	6.74	6.75
10	Germany	6.18	6.22	6.54	6.44	6.51	6.55	6.65	6.64
11	United Kingdom	5.93	6.17	6.48	6.45	6.53	6.55	6.66	6.64
12	Canada	6.42	6.29	6.33	6.42	6.23	6.49	6.55	6.57
13	Ireland	6.44	6.14	6.06	6.03	6.22	6.27	6.49	6.56
14	Switzerland	6.11	6.25	6.37	6.55	6.42	6.36	6.35	6.56
15	France	6.65	6.34	6.34	6.34	6.35	6.32	6.48	6.53
16	Poland	5.79	5.82	5.98	6.06	6.13	6.09	6.33	6.42
17	Austria	6.23	6.05	6.27	6.34	6.32	6.41	6.37	6.33
18	Belgium	6.30	6.18	6.25	6.15	6.30	6.24	6.36	6.31
19	Luxembourg	6.52	6.55	6.54	6.55	6.64	6.28	6.34	6.23
20	Cyprus			5.79	5.77	5.85	5.96	6.14	6.10
21	Hungary	6.12	5.89	5.67	5.65	5.83	6.01	6.21	6.09
	EU/OECD Average	6.14	6.01	5.93	5.93	5.94	5.99	6.05	6.09

1. ábra: A társadalmi igazságosság indexe, 2019 (pontokban kifejezve, súlyozott értékek)

TÁRGYSZAVAK: társadalmi igazságosság, integráció, kirekesztettség, szegénység

HOLKA LÁSZLÓ

22/2020

A kommunizmus alatti élet elhúzódó hatása a pénzügyi piacokkal szembeni magatartásra

Christine Laudenbach – Ulrike Malmendier – Alexandra Niessen-Ruenzi: The Long-lasting Effects of Living under Communism on Attitudes towards Financial Markets

National Bureau of Economic Research. Working Paper. 26 818. sz. 2020. március. 1–63. p.

URL: <https://www.nber.org/papers/w26818.pdf>

Vajon harminc évvel a német egyesítés után mi tartja vissza a volt Német Demokratikus Köztársaság (NDK) lakóit, hogy pénzügyi befektetéseiket illetően is igazodjanak az egykori nyugati tartományokban élők által követett gyakorlathoz? A tőzsdei részvények vásárlása – akárcsak Kína, Oroszország vagy Vietnam lakóinál – a volt NDK területén élők körében még mindig nem népszerű, s e téren feltűnően nagy különbségek vannak Németország keleti és nyugati vidékei között.

A jelenséget a szerzők több tényező bevonásával igyekeztek megvilágítani. Vizsgálódásuk törzsanyagát egy Németország csaknem összes megyéjében jelen lévő nagybankkal kapcsolatban álló bróker cég adatai nyújtották. A reprezentatívnak mondott eredeti minta 230 229 kisbefektető 2004 és 2012 között keletkezett adatait tartalmazza, és szerepel bennük az életkor, a nem, a családi állapot, valamint az ügyfelek irányítószáma. 1179 berlini lakosra külön becsléseket készítettek, így szerepeltek a végső soron 192 606 ügyfélre kiterjedő mintában, amelyben a keleti tartományokban élők aránya 20,4% lett; az összes kisbefektető 52,6%-a férfi, 58,2% házas, és az átlagos életkor 60 esztendő. Az átlagos befektetési számlák tartama hat év és két hónap volt, átlagos értékük 25 965 euróra rúgott. A mintába kerülteknek a részvények és befektetési alapok révén mért tőzsdei részvétele magas (82%). Lévéen, hogy a számlák többségét nyugdíj-előtakarékossági célokból nyitották meg; körükben a részvények aránya 73%, míg a kötvénytulajdonosoké 14,7% (ezen belül hozzávetőlegesen 65% volt az állampapírok aránya, a többi vállalati kötvényből állt). Ugyanakkor a passzív befektetési eszközök (indexkövető alapok és tőzsdén jegyzett befektetési alapok, ETF-k) birtoklása a megfigyelt ügyfeleknek mindössze 3,8%-ára volt jellemző.

A Németország két része közötti eltérések megmutatkoznak a tőzsdei részvétel mértékében is (a keleti tartományokban 61, a nyugatiakban 87%), a tőzsdei papírféleségek birtoklásában is – keleten jóval több kötvénytulajdonos (30%) fordult elő, mint nyugaton (11%). Nyilvánvaló, hogy a befektetők jellemzői ugyancsak eltérőek, amennyiben a nyugati tartományokban élők jövedelmei magasabbak, portfólióik tágabbak, magasabb bruttó hazai termékkel jellemezhető megyékben élnek, ahol nagyobb az ingatlanvagyonok értéke. A tőzsdei részvétel eltéréseit azonban ezek a különbségek sem egyéni, sem aggregált szinten nem magyarázzák. Ezt mutatja egyrészt a befektetők jövedelmeinek, megtakarításainak és portfólióik értékének rugalmas regressziós egyenletekkel elvégzett ellenőrzése: a pontbecslés eredményei gyakorlatilag érintetlenül hagyták a részvétel eltéréseit. Másfelől az egykori NDK-ból a nyugati tartományokba átköltözött egyénekre bizonyíthatóan szignifikánsan kisebb befektetések jellemzőek, mint az ott élőkre.

A befektetői magatartás feltárása a német Norstat közvéleménykutató intézet közreműködésével végzett két felmérés megállapításaira támaszkodott; az egyiket 2018 júliusában hajtották végre 1598 „német” megkeresésével, a másikat 2018 decemberében 1600 „keletnémet” megkeresésével. A kérdőív 12, illetve 14 pontja alapján 1-től 4-ig terjedő skálán („teljesen igaz” – „teljesen hamis” és a két köztes válasz) olyan felvetésekre vártak választ, mint „a kapitalizmus egyenlőtlenséget teremt”, „ha a kommunista ideál megvalósítható lenne, azt választanám”, „a tőzsdei befektetések erkölcsöstelenek”; illetve „a kapitalizmusban mindenki jobban él”, „a kapitalizmus káoszt teremt”. A szerzők következ-

tetések levonásához nem csupán az ezekre adott válaszokra támaszkodtak. Nemcsak arra utalnak, hogy bár napjainkban a tőzsdére vonatkozó jelzések azonosak az ország két felében, de közlik, hogy a múltban az NDK lakói a volt európai szocialista országok között egyedülállóan elmarasztaló kormányzati megnyilvánulásokkal találkoztak, tartósan befolyásolva a befektetői viselkedésmintákat.

Mivel az ideológiai hatások jelenlétét („a berlini fal továbbélését a fejekben”) a szerzők egyértelműnek tekinthetőnek tartották, további vizsgálódásaikban igyekeztek feltárni a pénzpiacokkal szembeni erősen tartózkodó múltbeli magatartás térben és időtartamban megragadható elemeit. Utalnak rá, hogy korábbi tanulmányok szerint az idősebb korosztály tagjai, akik hosszabb ideig álltak az ideológia hatása alatt, kevésbé vonzódnak a tőzsdéi befektetésekhez. Megemlítik, hogy az egykori államhatárhoz közel élők, akik a kishatárforgalomnak köszönhetően többet érintkeztek nyugaton élő rokonaikkal, hajlamosabbak megjelenni a pénzügyi piacokon, mint a távolabbi területeken lakók. A szocialista múlthoz fűződő érzelmi összetevő feltárására – helyettesítésként – a légszennyezésnek az NDK bizonyos vidékein közismerten magas mértékét alkalmazva kimutatták, hogy az erősen szennyezett területeken élők és a nyugati tartományok lakói között a tőzsdéi részvételben a különbségek nem olyan hangsúlyosak. Figyelembe vették még a vallásosságot is: a hívők nagyobb arányával jellemezhető keleti tartományok lakosai ugyancsak szívesebben fektetik be eszközeiket a pénzpiacokba. Végül a tényezők között a szerzők érintik még a nyugati televízióadók elérhetőségét

is, mondván: köztudott, hogy ahol az adásokat nem lehetett fogni, ott nagyobb volt az ellenállás az NDK berendezkedésével szemben. Az adatok ilyen szempontból történő áttekintése a befektetői magatartásokat illetően alátámasztja a tételt.

A szerzők a viselkedések fordítottját is igyekeztek szemügyre venni, azaz elemezték, milyen magatartás jellemzi azokat, akiknek az NDK-hoz fűződő emlékei pozitívnak nevezhetők. Így a „kirakatvárosok”, mint például Chemnitz (az egykori Karl-Marx-Stadt) lakói befektetéseikben is jobban vonakodnak a volt NDK polgárainál a pénzpiaci megjelenéstől. S egy 2014-es felmérés eredményeiből kiindulva az is megállapítható, hogy azokon a területeken, ahol a volt titkosszolgálat, a Stasi önkéntes munkatársainak nagyobb aránya volt kimutatható, szintén nagyobbfokú tartózkodás nyilvánul meg a tőzsdéi részvételtől. Hasonló következtetésre jutnak, amikor az NDK „nemzeti büszkeségeinek” számító olimpiai bajnokok lakóhelye körül élők magatartását szemlézték. Miként akkor is, amikor a választási éveket vizsgálták – a belpolitikailag kitüntetett alkalmakkor a befektetői tartózkodás nagyobb fokúnak bizonyult. Végül pedig a szerzők adatokkal támasztják alá, hogy a pénzügyi befektetések költségesebbek a volt NDK polgárai számára, amennyiben portfólióik kevésbé diverzifikáltak, megtérülésük alacsonyabb, s mert nélkülözhető pénzüket a bankok magas kezelési költségekkel járó pénzügyi eszközeikbe fektetik.

TÁRGYSZAVAK: befektetői magatartás, Németország, Német Demokratikus Köztársaság

HOLKA LÁSZLÓ

Térségi bérkülönbségek súrlódásos¹ munkaerő-piacokon

Sebastian Heise – Tommaso Porio: Spatial Wage Gaps in Frictional Labor Markets

Opportunity and Inclusive Growth Institute. Federal Reserve Bank of Minneapolis. Working Paper. 2019. 29. sz. 1–86. p.

DOI: [10.21034/iwp.29](https://doi.org/10.21034/iwp.29)

Vajon harminc évvel a német egyesítés után mi tartja vissza a volt Német Demokratikus Köztársaság (NDK) lakóit, hogy kihasználják a béreknek a két egykori állam területei közötti különbségeit, miért nem jelennek meg tömegesen a volt keleti tartományok munkavállalói a nyugati országrészek vállalatainál? A jogrend, a munkavállalás feltételeinek egységesítése mellett a két hajdani állam között állandósultak a bérek eltérései, mértékük átlagosan eléri a 26%-ot, a nyugati tartományok javára. Az Amerikai Egyesült Államok központi jegybankjának szerepét betöltő Federal Reserve System (FED) két (különböző területi szervénél dolgozó) kutatója a feladvány tisztázására vállalkozva előjáróban leszögezi: a két egykori állam munkavállalóinak demográfiai összetételében és iparának szerkezetében meglévő eltérések csak mintegy harmadrészt magyarázzák a bérkülönbségeket, amelyek így alapvetően a gazdálkodó szervezetek jellemzőire vezethetők vissza. (A megállapítás igazolására egybevetették a nyugatra, illetve keletre települő munkások reálbéreit, kimutatva, hogy a nyugati tartományokban elhelyezkedőknél a helyváltogatás nyomán azok egy csapásra 40%-kal megemelkednek.)

A vizsgálat első lépéseként elemzést végeztek mind a munkáltató-munkavállaló párosítás, mind a munka-

erő vállalatok közötti elhelyezkedési modellje szerint. A párosítás lehetővé tette a munkavállalók nem megfigyelt heterogenitásának ellenőrzését, következésképpen leválasztható volt a kereseti különbségeknek az a hányada, amely inkább fakad a regionális jellemzőkből, mint az osztályozásból. Ráadásul, mivel az adatok panelvizsgálatokból származnak, különválaszthatók lettek a térben, illetve a vállalatok között zajló mozgások, ezáltal elvált egyfelől a bérelőnyöknek az a része, amely a munkahelyi előmenetelekből eredt, illetve az, amelyik a térbeli mozgások eredményeként keletkezett. A modellt az adatokra alkalmazva külön-külön becsülhetővé váltak a munkavállalók otthoni régiójuk iránti preferenciái is, a migrációs költségek is.

Az adatok forrásaként két adminisztratív adatállományt használtak fel. Az egyik a munkaadói-munkavállalói egyesített adatbázis (LIAB), amelynek révén 1,9 millió egyén teljes alkalmazási története vizsgálható az 1993 és 2014 közötti időszakban – miként az őket alkalmazó gazdálkodó szervezetek azonosítói is. Az adatok másik forrása a vállalkozásdemográfiai panel (BHP) volt, amelyet a szervezetek szintjén végbe ment mozgások kiszámítására használtak.

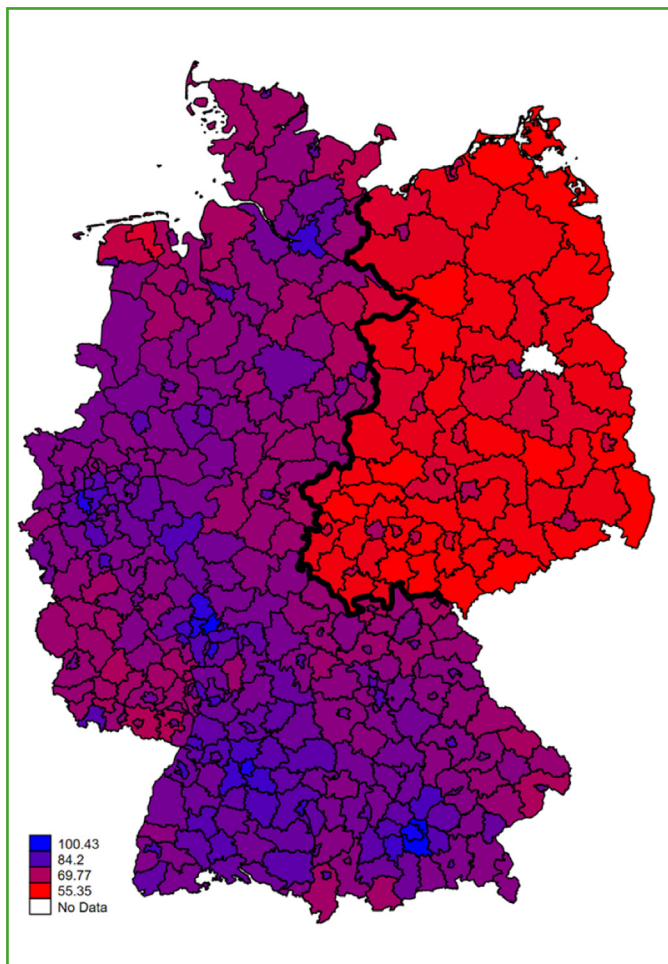
Az eredmények értékeléséhez kétfajta modellt fogtak egybe. Az egyik az álláshirdetési, amelyben a munkavállalók a piaci súrlódásoknak kitett, heterogén vállalatok között mozognak, a másik a térbeli mobilitási modell. Ily módon a vizsgálat kiterjeszthető a munkaerő tetszőleges számú helyszín közötti mozgására, amely helyszíneket a termelékenység szempontjából külsődleges eloszlású vállalatok jellemeznek, egyúttal pedig felöleli a munkavállalók tetszőleges típusait, amelyek képzettségükben, preferenciáikban és helyváltogatási alkalmukban eltérnek egymástól. A vállalatok meghatározzák a béreket, és eldöntik, hány

¹ A munkaerő piacának kutatói súrlódásoknak általában az annak működését nehezítő jelenségeket nevezik, amelyek a homogenitást, teljes informáltságot feltételező, elméletileg tökéletes verseny hiányosságából fakadnak. A súrlódások forrásai között szerepelnek a munkaerő képzettsége és igényei, illetve a munkaadók által kínált állások differenciáltsága és követelményei közötti eltérések, miként az információhiány is. Feltárásuk egyik iránya modellek felállítása, amelyek segítenek tisztázni az álláskeresések és -megfelelések (párosítások) mechanizmusait.

állást hirdetnek meg. A munkavállalók véletlenszerűen találkoznak az állásajánlattal, amit elfogadva mozgásba kezdenek a vállalatok között, mind egy-egy régió belül, mind a régiók között. Ebből kezelhető megoldásként differenciálegyenletek két, endogén limitfeltétellel rendelkező készlete állt elő: a szerzők véleménye szerint ezzel kifejlesztették az általános egyensúly első olyan modelljét, amely egységes keretben felöleli a munkaerő szakadós reallokációját mind a régiók, mind a heterogén vállalatok között.

Bár a megfelelő bérezési adatokból leszűrhető, hogy a munkahelyváltás adott régió belül is járhat béremelkedéssel, Németország keleti és nyugati tartományai között korántsem szünetelt a vándorlás: az egykori NDK területén született munkavállalóknak hozzávetőlegesen egyharmada rövidebb-hosszabb ideig dolgozott a volt Németországi Szövetségi Köztársaságot alkotó tartományokban. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy igen nagy valószínűséggel vissza is tértek kibocsátó tartományukba. A szerzők kimutatása szerint, ha egy Maina melletti Frankfurtban dolgozó keletnémet munkavállaló munkahelyet szándékozik változtatni, kétszer nagyobb eséllyel választja szülővárosát, Lipcsét, mint Münchent, hiába van a két város egyenlő távolságra Frankfurttól. Arra is fényt derítettek, hogy a költözési költségek a szakirodalomban ismertetett összegekhez képest alacsonyabbak, s hogy egy keleten született tipikus munkavállaló húszszor több állásajánlatot kap keletről, mint nyugatról.

A munkavállalók alacsony szintű mobilitása kelet és nyugat között legfőképpen a szülőföldhöz való kötődésükre vezethető vissza. Ez alátámasztható azzal a becsléssel, amelyik szerint a távolabbi tartományokban dolgozók igen nagy valószínűséggel térnek haza, miután gyermekük születik. A tartományhoz való ragaszkodás Németország egészére érvényes: a Bajorországban születettek inkább költöznek a nyugati Hessen tartományba, mint a keleti Szászországba – miközben legszívesebben maradnának Bajorországban. A munkaerőpiac egészére a modellek alapján végzett szimulációkból az is következik, hogy a munkavállalók vándorlásának támogatása nem jár a jólét általános szintjének növekedésével: a bruttó hazai termék (GDP) és a bérek enyhén emelkednek ugyan, ám ezt a nyereséget semmissé teszi a munkavállalók elégedettségi szintjének csökkenése. Hasonló költségekkel jár a vállalatok helyi



1. ábra: Átlagos napi bérek Németországban, 2009–2014

Megjegyzés: Az adatok a Foglalkoztatási Kutatóintézet (IAB) vállalatdemográfiai panelvizsgálatának 50%-os, véletlenszerű mintájából származnak, a napi béreket reálértéken az euró 2007. évi bonni értékeiből kiindulva a tartományi statisztikai hivatalok helyi szintű árdeflátorai alapján előre számítottan tartalmazzák. Berlin adatai a kelet-nyugati besorolás nehézségei miatt nem szerepelnek.

munkahelyteremtésének támogatása – és bár ez a bérek és a GDP kissé mérsékeltebb növekedését vonja maga után, az elégedettség mértéke kifejezetten magasabb lehet.

TÁRGYSZAVAK: munkaerő-mobilitás, regionális integráció, térségi bérkülönbségek, Németország

HOLKA LÁSZLÓ

24/2020

A kultúra, a pénzhez való viszony és a gazdasági következmények

Caroline Henchoz – Tristan Coste – Boris Wernli: Culture, money attitudes and economic outcomes

Swiss Journal of Economics and Statistics, 2019. 155:2. 1–13. p.

DOI: [10.1186/s41937-019-0028-4](https://doi.org/10.1186/s41937-019-0028-4)

Az egyének pénzhez fűződő viszonya meghatározza pénzügyi magatartásukat, de a pénz kezelésében kialakult gyakorlat már az efféle magatartások típusától függ. A pénzhez való, kulturális tényezők által színezett viszony leginkább a tartozásokról vallott felfogásban jelenik meg. Az utóbbi másfél évtizedben tanulmányok sora igyekezett tisztázni, milyen jellegzetességgel tűnnek ki bizonyos kulturális csoportok, amikor a megta- karításoktól a jelzalog felvételéig vagy a vásárlásoktól a befektetésekig terjedő pénzügyi döntéseket hoznak. És bár valószínűsíthető, hogy a kulturális közeg befolyásolja az üzleti és pénzügyi döntéseket, azt nehezebb megállapítani, hogy ez a hatás a pénzhez való viszonyra vagy inkább az egyes országokra jellemző, adottságok- ként megjelenő intézményi, jogi, politikai és társadalmi környezetre vezethető-e vissza. Hasonlóképpen kevés ismeret áll rendelkezésre arról, hogy a pénzzel kapcsolo- tot magatartásban meglévő kulturális különbségek miként érintik a döntések gazdasági következményeit.

A tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy tisztázza, hogyan érvényesül a pénzhez való viszony három fő eleme Svájc három nyelvi régiójában, vagyis a túlnyomórészt német, francia vagy olasz nyelvet használó kantonokban. A pénzzel kapcsolatos magatartások három típusát a hatalom és presztízs, a pénz eszközként való kezelése, valamint a célorientált felfogásokban azonosították.

A vizsgálódás egyik kiindulópontjául szolgáltak a svájci szövetségi statisztikai hivatal jövedelmek és életkörülmények felvételét (SILC-2017) kísérő, a négy évvel korábbi megismétlő felmérésének adatai.¹

Ez az adósságok meglétét feltáró felmérés a magán- háztartásokra (nem egyénekre) terjedt ki, eltekintve az adósságok konkrét összegeitől. Ugyanakkor egyéni szinten a 16 évesnél idősebbek körében feltérképezte a pénzhez fűződő szubjektív viszonyt is. A felmérés az adósságok hétféle válfaját különböztette meg, ezek a gépkocsilízingtől a kisebb értékű fogyasztási hitele- ken át a hitelkártyák kereteinek túllépéséig terjedtek. Az adatok szerint a háztartások 42,5%-a legalább egy- féle adóssággal rendelkezett, s az összesített adatok azt mutatták, hogy a francia vagy az olasz nyelvet használó kantonokban élők a tartozások erősebben érintették (arányuk 12,5%, illetve 11,7% volt), mint a német- és rétoromán ajkú régiókat (6,2%).

A SILC-et kísérő felvételben a pénzhez való szemé- lyes viszony megítélése egyrészt annak a megállá- pításnak a helyeslése vagy elutasítása alapján történt, miszerint „bizonyos esetekben olyankor is megvásá- rolok dolgokat, amiket megkívánok, ha elvileg egyál- talán nem engedhetném meg ezeket magamnak”. A francia ajkú régiókban teljes mértékben azonosult a kitételrel a megkérdezettek 10%-a, míg a német ajkú- akban arányuk 4,5% és az olasz nyelvűekben 5,5% volt. Másrészt tudakolták, mekkorára becsülik a kisebb összegű fogyasztási hitelek után felszámított kamato- kat. Kiderült, hogy a francia ajkú kantonokban a meg- kérdezettek 60,2%-ának fogalma sem volt a kamatok nagyságáról; a hasonlóképpen járatlanok aránya az olasz nyelvűekben 70,9% volt, míg a német és a réto- román nyelvterületen csupán 32,8%.

A kultúra nyelvhez köthető szerepét Svájc eseté- ben más területeken végzett kutatások is igyekeztek kimutatni: volt, amelyik a munkaerőpiac ennek meg- felelő tagoltságára mutatott rá, volt, amelyik a megta- karítások alakulásának sajátosságaira. A közgazdászok

¹ Endettement. Office fédéral de la statistique. Elérhető: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/fr/home/statistiques/situation-economique-sociale-population/revenus-consommation-et-fortune/endettement.html>.

körében akadtak, akik a németül beszélő svájciak inkább liberális államfelfogásának szerepét hangsúlyozták: magukra utaltak érezvén magukat, hajlamosabbak lehetnek növelni megtakarításaikat. Mások az időérzékelésben meglévő különbségeket gyanítják (a francia ajkúak kevésbé türelmesek) – sőt, vannak behaviorista közgazdászok, akik a jövő idő használatában a német és a francia között észlelhető eltérésekre mutatnak rá.

A szerzők a fiatalok pénzügyi szocializálódását vizsgáló kutatást végeztek, amelynek során 2015 májusában és júniusában 18–30 esztendőes fiatalokat (1390 főt) onlineinterjúk formájában kérdeztek a három, pénzzel kapcsolatos magatartási típusról. A kérdések így három téma köré csoportosultak, úgy mint: a pénz értékelése, a megtakarítási, pénzkezelési és fogyasztási gyakorlatuk, végül az adósságaikkal kapcsolatos ügyek (jellege, nagysága, indokai). Értékkítéletként az első csoport a pénz hatalmi és presztízsfelfogását, a második eszközként való kezelését, a harmadik célorientált szemléletét tükrözi. A Svájcban rezidens tagokból álló minta feldolgozása során az olasz nyelvet használó kantonokban élők válaszainak súlyát 10%-kal megnövelték.

A magatartás vizsgálatához a pénzügyi etika skálájának (MES)² egyszerűsített, tíz pontból álló változatát használták, amely kognitív és viselkedési jellegű részekből állt. Az elemzés első része ismerteti a megkérdezettek megoszlását ennek a két összetevőnek az alapján, ellenőrizve egy 2001. évi tanulmánynak

azt a hipotézisét, miszerint Olaszországtól eltérően Svájcban a pénzt önmagában vett célnak, nem pedig eszköznek tekintik. A második részben megtörténik a pénzzel kapcsolatos magatartási típusok azonosítása, amit a pénzzel kapcsolatos felfogásokat a mindennapi élet megítélésének referenciakereteként meghatározva főkomponens-analízissel végeztek el (ennek folyamatos értékeit többszintű lineáris regresszióval modellezték).

Az eredmények szerint a háromféle értékítélet Svájc nyelvi régiói szerint eltérően alakult. A német ajkúakhoz képest a franciául beszélők a hatalmi-presztíz és a célorientált szemlélet túlsúlyával tűnnek ki, s a célorientált felfogást illetően az olaszt használó kantonok lakói is elmaradnak a német ajkúaktól. Ezzel együtt a vizsgálat nem igazolja, hogy a pénzhez fűződő viszonyban a nyelvi régiók bármelyikére is sajátos kulturális attitűd lenne jellemző. A szerzők ezt Polányi Károlynak *A nagy átalakulás* című művében kifejtett koncepciójával magyarázzák: meglátásuk szerint Svájc németül és olaszul beszélő régióiban a pénz kevésbé beágyazott a társadalmi közegbe, mint a francia ajkú kantonokban – a pénzzel kapcsolatosan mintha hajlamosabbak lennének annak instrumentális felfogására.

TÁRGYSZAVAK: pénzfelfogás, értékrend, személyes pénzügyek, Svájc nyelvi régiói

HOLKA LÁSZLÓ

² Thomas Li-Ping Tang: The Meaning of Money: Extension and Explanation of the Money Ethic Scale in a Sample of University Students in Taiwan. *Journal of Organizational Behavior*, 1993. 1. sz. 93–99. p.

25/2020

A bizalom meghatározó összetevői: adatok Dél-India vidéki térségeiből

Anne Hilger – Christophe Jalil Nordman: The Determinants of Trust: Evidence from Rural South India

IZA Discussion Paper Series, 2020. 13 150. sz. 1–52. p.

URL: <http://ftp.iza.org/dp13150.pdf>

A bizalom egyszerre eredménye és előfeltétele a társadalmi kapcsolatoknak, alapjukat alkotja, s ennek révén társadalmi tőkét teremt; eredhet intézményekből, és kiépülhet a kapcsolatokból: ilyenkor a társadalmi tőkéből származik. Habár a bizalom megkönnyíti a személyek közötti informális kapcsolatokat, a bizalom eredetéről és meghatározóiról csupán korlátozott ismeretekkel rendelkezünk. A kapcsolathálózatok feltehetőleg alakítják a bizalmat, ám az okozati viszonyok megállapítása eredendően endogén jellegük miatt igen nehéz: az egyének mások megbízhatóságáról alkotott vélekedését befolyásolják a bizalomról szerzett tapasztalataik, amelyek visszahatnak a személyközi viszonyokra és vélekedésekre.

A bizalom létrejöttének okozati összetevőit egyes kutatások kiélezett helyzetekben kísérelték meg tanulmányozni. A szerzők is ezt az eljárást követték, amikor megvizsgálták, milyen elemek határozták meg a bizalmat India keleten fekvő, legdélebbi államában, a 72 millió fős Tamilnáduban azt követően, hogy a központi kormány a fekete- és szürkegazdaság visszaszorítása, egyben a pénzforgalom digitalizálása és a központi bevételek növelése végett 2016. november 8-án megálló hirtelenséggel pénzreformot rendelt el. Erőteljes sokkot keltve azonnali hatállyal bevonták az indiai rúpia legnagyobb, ötszáz és ezres címletű bankjegyeit, amelyek a készpénzállomány 86%-át adták. Mivel az indiai gazdaságban jelentős a készpénzforgalom (becslések szerint a tranzakciók 98%-a így zajlik) és mert az első két hónap folyamán korlátozták a bankjegykiadó automatákból felvehető összegek nagyságát is, komoly készpénzhiány alakult ki; a vidéki körzetek ATM-ekkel való ellátottsága szerény, ráadásul az új bankjegyeket egyenlőtlenül osztották el a bankok között. Így a foglalkoztatástól a napi pénzügyek inté-

zéséig terjedő fennakadások keletkeztek, különösen vidéken, ahol a váratlan készpénzhiányt többek közt a társas hálózatok mozgósításával lehetett áthidalni.

Az intézkedést követően került sor egy felmérésre Hálózatok, foglalkoztatottság, adósság, mobilitás és képességek felvétele Indiában (NEEMIS) elnevezéssel, amelyet egy kiterjedt nemzetközi kutatási program részeként a Puduccseri Francia Intézet irányított. A terepmunka során 2016-ban és 2017-ben két-, majd háromórás interjúkat vettek fel Tamilnádu tizenkilenc falujában, összesen 2696 egyént, 492 háztartást keresve fel. A tanulmány a felvételnek a kapcsolathálózatokra vonatkozó, nagy részletességű moduljaiból kiindulva a bennük lévő névgenerátorokkal térképezte fel a (formális és informális) személyközi kapcsolatokat – beleértve a kölcsönkéréseket és -folyósításokat éppúgy, mint a munkaalkalmak felajánlásait. A felvétel demonetizálást követő második hulláma révén a kapcsolatok kiaknázása mértékének felmérése alapján következtetni lehetett a bizalom alakulására (amikor is a gyengébb kapcsolatok felerősödése a bizalom alacsonyabb szintjével azonosítható).

A bizalom összetevőit három állítás és egy kérdés alapján közelítették meg, úgymint: „a szomszédaimban meg lehet bízni”; „az alkalmazottak között a rokonaim megbízhatóbbak, mint a többiek”; „általában bízik másokban?” Dél-India falvait a kasztok közötti erőteljes szegregáció jellemzi, az elkülönülés megnyilvánulásként a felső kasztok rendszerint a települések Ur nevet viselő részein laknak, az alsók (a dalitok) a Telepen. Ily módon a szomszédaságok a kasztbeli hovatartozás és a lakók társadalmi-gazdasági státusa szempontjából homogének. A térbeli elkülönülés a kasztokon belüli kapcsolathálózatok magasabb, a kasztok közöttiek alacsonyabb szintjét eredményezi. A társadalmi szegregá-

cióból fakadóan feltételezhető a szomszédkapcsolatok magasra értékelése, amit alátámasztanak a Nemzetközi összehasonlító értékvizsgálat (WVS) 2014. évi, negyedik hullámának eredményei: a megkérdezettek csaknem 90%-a úgy nyilatkozott, bízik szomszédaiban. A foglalkoztatottságban a rokonok értékelését tisztázó állításra adott válaszok súlyát a munkaerő toborzását végzők kiterjedt tevékenysége adja, akik brigádokat szerződtenek a foglalkozások szerint elkülönülő kasztok tagjai közül: ők jelenthetik a minőségi munkavégzés garanciáját. A bizalomra vonatkozó, általános érvényű kérdés megegyezik a nemzetközi értékvizsgálat megfelelő pontjával, célja, hogy kimutassa a helyi közösség tagjain túlmutató bizalom fokát.

A válaszokat 1-től 5-pontig terjedő Likert-skálán összesítették, amelynek eredményeit Dél-India sajátosságai és az esemény (demonetizálás) jellege miatt nem vonták össze egyetlen indexben. A társaskapcsolatok sűrűsége alapján megállapítható, hogy a megkérdezetteknek átlagosan csak 15%-a használta a kapcsolatait, amelyek átlagos száma 8,22. A mintán belül a bizalom foka magas volt: a szomszédok iránti bizalom pontszáma 3,9 volt, a rokonok iránti 3,45, míg az általában vett bizalomé 3,2.

A demonetizálásnak nevezett intézkedést követő készpénzhiány okozta sokk nyomán felpeszdzültek a pénzügyekkel kapcsolatos személyes kapcsolatok. Kölcsönt az esemény előtt a megkérdezettek 5, utána 11%-a adott. Kétféleképpen: vagy így szabadultak meg

a forgalomból kivont címletektől, elkerülve a beváltással járó sorban állásokat (tehetősek), vagy az elmaradt béreket pótolták hitelfelvételekkel, s az járt jobban, akinek ehhez megvolt a hálózata. Bár a kölcsönök felvétele mindkét nem képviselőinél előfordult, a mintában csupán a nők egynegyede folyamodott ehhez. A férfiak túlnyomórészt (90%-ban) férfiaktól kértek kölcsön – s a család napi betevőjéről gondoskodó nők is inkább fordultak férfiakhoz.

Megállapítható, hogy a kapcsolathálózat sűrűsége a demonetizálás nyomán megnőtt, amiből arra lehet következtetni, hogy az érintettek kapcsolataik kiterjesztése helyett inkább a meglévők fokozott kiaknázására törekedtek. A vidéki Dél-India társadalmának merev hierarchikus jellege és térbeli szegregációja miatt új kapcsolatok létesítése sokak számára megvalósíthatatlan lett volna: a hálózat méretét alapvetően a kaszt mérete határozza meg. A túlnyomórészt mezőgazdasági napszámosként dolgozó alsó kaszt tagjai (dalitok) szűkebb környezetükhöz (homogén szomszédsgukhoz) fordultak kölcsönért, vagy munkáltatóikhoz. A felsőbb kasztok heterogén közegben mozgó tagjai, akik gyakran saját birtokaikon gazdálkodnak, gyakran fordultak kölcsönért más kasztok képviselőihez is.

TÁRGYSZAVAK: társas hálózatok, bizalom, India

HOLKA LÁSZLÓ

26/2020

A használt cikkek piaca: trendek és kihívások

Yulia Hristova: The Second-Hand Goods Market: Trends and Challenges

Izvestia Journal of the Union of Scientists, 2019. 3. sz. 62–71. p.

URL: <http://su-varna.org/journal/IJUSV-ESS/2019.8.3/62-71.pdf>

A jó állapotban lévő használt cikkek mindinkább fennülő forgalma a másodkézből értékesített áruk perspektivikus és nyereséges kereskedelmét vetíti előre – állapítja meg az írás, amely a használt cikkek cseréjének alakulását feltáró vizsgálatokat szemlézi. Előre-

bocsátja, hogy a piac jellege miatt csekély a rendelkezésre álló megbízható statisztikai felmérések száma, a meglévők vagy az egyes áruféleségekre, vagy bizonyos földrajzi területekre korlátozódnak. Így a piackutatóknak és a használt szektor szakosodott vállalatának

az adatai alapján végzett becslésekre kell támaszkodnia. Ezek alapján leszűrhető, hogy a 2010-es évek második felében előretörték az onlineplatformok, háttérbe szorítva a boltokat, garázsvásárokat, kirakodóvásárokat, aminek eredményeképpen a tranzakciós költségek olcsóbbakká váltak.

A digitális nemzedék (az 1965-ben és azt követően született X, Y és Z generáció) tagjainak fellépése, az alacsony árfekvésű, optimálisnak tartott cikkek iránti állandósult keresletükkel, a többcsatornás kereskedelem erősödését vonta maga után. Az ifjú fogyasztókat választásaik nagyobb rugalmassága, a kiválasztott cikkekkel kapcsolatos kockázatokkal szembeni közömbösség jellemzi: egy amerikai használtruha-kereskedő cég 2017. évi, kétezer főn végzett felmérése szerint ügyfeleik 33%-a az ezredfordulón született, akik ruhatárukat szakadatlanul frissítik, hajlamosak hirtelen felindulásból vásárolni, nem jellemzi őket márkahűség, és miközben alacsony árakra törekszenek, ügyelnek a környezetvédelmi szempontokra is. Ezzel a használtcikk-kereskedelem versenyre, azaz észszerű árszabásra, jól időzített leárazásokra készíteti az új termékek előállítóit.¹

Az első tulajdonosok által túladdott áruk kiléptek az új termékek piacának árnyékából, olyannyira, hogy a „levetett áruk” értékesítésének bővülési üteme meghaladhatja az újak eladásának tempóját. Az értékesítések összesített éves növekedési rátáját 2018-ban az új bútoroknál 1,3 százalékponttal alacsonyabbra becsülték, mint a használtak esetében, a személygépkocsiknál 2,2 százalékpontnyi eltérést feltételeztek az új eladások hátrányára, míg a használt ruházati cikkek értékesítési értéke 7,5-szeresen haladja meg

¹ Egy gazdasági lap írása szerint Magyarországon a használt cikkek forgalma 2004/2005 és 2014 között több mint két és félszeresére emelkedett, 10,1 milliárd forintról 30 milliárd közelére nőtt, bár a kiskereskedelmen belüli részaránya nem volt jelentősnek mondható. A bővülésben az online kereskedelmi platformok játszották a főszerepet, mivel eközben a szaküzletek száma csupán kevesebb mint egyötöddel lett több. A *Napi.hu* cikke az IBM Watson Analytics elnevezésű, felhő alapú adatelemző és -vizualizáló eljárása segítségével tekintette át a KSH kiskereskedelmi adatait: https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/a_hasznalt_cikk_es_a_cigaretta_vezeti_a_kiskereskedelmi_bovulest_hasit_az_online.603916.html. A használtruha-üzletláncok területi sajátosságait, a vásárlási szokásokat tekinti át Magyarországon a *Területi Statisztika* tanulmánya: Várnai Ibolya: A használtruha-üzletláncok területi sajátosságai és a használtruha-vásárlási szokások. *Területi Statisztika*, 2018. 3. sz. 269–301. p. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2018/03/ts580303.pdf>.)

az újakét; az új okostelefonok eladásainak üteme 4 százalékponttal marad el a használtakétól.

A verseny a környezetet kímélő előírásokkal párosulva az új termékek gyártóit az újrahazsnosítás módjainak kutatására, a használt cikkek felvásárlására vagy értékük beszámítására ösztönzi. A használt cikkek kereskedelme pedig a szektorra jellemző kis- és középvállalkozások számának gyarapodásával munkaalkalmakat teremthet: Olaszországban 2016-ban a használt áruk értékesítése a bruttó hazai termék (GDP) 1,1%-ával volt egyenlő. A boltokban forgalmazott, másodkézből származó termékek tekintében ugyanabban az évben árbevételben Németország állt az élen, értékben a legcsekélyebb forgalmat Görögországban és Szlovéniában jegyezték fel.

Nyilvánvaló, hogy a használt cikkek vásárlását a fogyasztói magatartással és lélektannal lehet megmagyarázni. Az erre vonatkozó kutatások egy részének tartalomelemzése alapján a szerző a vásárlási késztetések négyféle csoportosításának előfordulását állapítja meg. A gazdasági (pénzügyi) mozgatóerők közé tartozik az alacsony ár, az alkalom az alkudozásra, a viszonteladásból várható nyereség kilátása, a termék hasznossága. A társadalmi mozgatórugók közt említhető a közösségi média hatása, a javak újraelosztása a fogyasztók között, s az, hogy a használt cikkek divatosak lettek a legkülönbözőbb társadalmi státusú egyének között. Ide sorolható még, hogy új kultúrák, új értékek megismerését teszik lehetővé. A lélektani motívumok közé kerül, hogy saját előélettel rendelkező kerül a vásárló birtokába vagy hogy felújításával egyedi darabra tehet szert, de szerepelhet a sznobizmus, a márkaimádat, miként a nosztalgia, esetleg a „kincsvadászat” is. Végül az ökológiai és újraelosztási mozgatóerők: második élet adható a termékeknek, csökkenthető a környezet terhelése, elkerülhető az új cikkek termelőinek és forgalmazóinak etikátlan és manipulatív befolyása, változatos, folyton megújuló áru-féleségek egy helyen történő elérhetősége.

A racionális fogyasztói magatartást pártoló gazdasági elméletek mellett szól, hogy kifejezetten a cikkek alacsony árát említette a használt bútorok vásárlása esetében a brit vásárlók 79%-a, a svájciak 27%-a; a használt ruháknál az olaszok 60 és Belgium lakóinak 81,1%-a – sőt, az első témába vágó 2018. évi bulgáriai felmérés tanúsága szerint a megkérdezettek 30%-a ezeket jobb minőségűnek ítélte meg, mint az új cikkeket. Az alacsonyabb ár olyankor is vonzó, amikor az újbóli eladás kilátása merül fel, mint például a márkás holminknál vagy a luxustermékeknel, és ugyanez

áll a csecsemő- és gyermekruhákra. Az internet és a közösségi média sajátos fogyasztói csoportok létrejöttéhez vezetett, bizonyos csoportoknál felerősödik a hajlam, hogy igazodjanak a környezetvédelmi megfontolásokhoz, a takarékosághoz és a megszerzett cikkek jövőbeli eladásához.

TÁRGYSZAVAK: használtcikkpiac, kiskereskedelem, fogyasztói magatartások

HOLKA LÁSZLÓ

27/2020

A fenntartható fogyasztás kiépülése felé: a használt cikkek vásárlóinak motívumai

Barbara Borusiak – Andrzej Szymkowiak – Elena Horská – Natalia Raszka – Elżbieta Żelichowska: Towards Building Sustainable Consumption: A Study of Second-Hand Buying Intentions

Sustainability, 2020. 3. sz. 875. 1–15. p.

DOI: [10.3390/su12030875](https://doi.org/10.3390/su12030875)

A környezetvédelem szempontjait is figyelembe vevő, fenntarthatónak tekintett, felelős fogyasztói magatartást a másodkézből árusított, használt cikkek vásárlóinak szociálpszichológiai jellegű vizsgálatával igyekszik megvilágítani a négy lengyel és egy szlovák szerzőből álló kollektíva tanulmánya. A nemzetközi szakirodalomhoz igazodva felelősnek azt a fogyasztót tartják, aki a javak megszerzése, használata és elhelyezése során mindenfajta káros hatás minimalizálására, egyben a társadalom javát szolgáló jótékony hatás maximalizálására törekszik. Az ehhez illeszkedő magatartásoknak három alaptípusa különböztethető meg: a fogyasztás visszafogása, az újbóli használat és az újrahasznosítás. A második esethez tartozó használt cikkek fogyasztása második életet ad újabb birtokosaiknál, így azt eredményezheti, hogy kevesebb áru kerül forgalomba, csökken az előállításához felhasznált erőforrások, valamint a hulladék mennyisége. A fenntarthatóság tágabb összefüggései között említik a szakirodalomnak azt a megállapítását, hogy mivel a globalizálódó világ életviteli mintáiban az egyének több árut vásárolnak, mint amennyit felhasználnak, hozzájárulnak a természeti erőforrások kimerüléséhez. A kedvezőt-

len hatások visszaszorítása végső soron a társadalmi jól-lét fokozását eredményezheti.

A használt cikkekkel kapcsolatos fogyasztói magatartásokat Lengyelország három városában mérték föl. Poznan, Varsó és Katowice 333 lakosát (72,9% nőt, 27,1% férfit) 2018 decemberében és 2019 januárjában online kérdőívekkel keresték meg. A megkérdezettek átlagos életkora 24,3 év volt, és 57,9%-uk úgy vélte, anyagi helyzete jó vagy nagyon jó. A kérdőív összeállításának alapját a választások vizsgálatából kinőtt, tervezett magatartás elméletének nevezett elgondolás kiterjesztett változata alkotta,¹ valamint a környezettudatos magatartás vizsgálatában használatos normaaktivációs modell (Norm Activation Model, NAM). A kétféle eljárás egyesítésével megfogalmazott kérdésekre született válaszokat egy hétfokú Likert-skálán értékelték, majd strukturális egyenletek modellezésével elemezték.

Az eredmények ismertetését megelőzően a szerzők emlékeztetnek rá, hogy a felmérés helyszínén,

¹ Theory of Planned Behavior, lásd Icek Ajzen: The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 1991. 2. sz. 179–211. p.

Lengyelországban a II. világháború után a hiánnyal is jellemezhető tervgazdaság körülményei közepette, amikor a fogyasztási cikkek kereslete meghaladta kínálatukat, a használt dolgok a kisszámú bizományi boltokat leszámítva alapvetően családtagok, ismerősök körében cseréltek gazdát; az adományboltok szintén ismeretlenek voltak. A „szocializmus” letűnését követően a használt cikket árusító boltok száma ugrásszerűen megnőtt, ám az ottani vásárlások a szegénység fogalmához kötődtek, s ezeket rendszerint az alacsony társadalmi státus kifejeződéseként könyvelték el. Újkeletű felmérések szerint az ilyen képzettársítások mind a mai napig nemcsak Lengyelországra, de Csehországra is jellemzőek. A szerzők jellegzetességként szükségesnek tartják megemlíteni, hogy Lengyelország a Hofstede-beosztás szerint az erőteljesen maskulin országok közé tartozik,² ami ebben a felfogásban azzal jár, hogy a társadalom inkább az anyagi sikerre, mint a társaskapcsolatok minőségére orientált. A használt cikket forgalmazó kereskedelmi egységek három évtizede jelen vannak Lengyelországban, ez alatt az idő alatt kitágult az emberek használt cikkekről vallott felfogásának spektruma, a vonakodás mellett az irántuk tanúsított érdeklődés és kedvelés is feltűnt. Ez az oka, hogy a felmérést a 18 és 30 év közöttiekre szűkítették le.

Az elemzés szerint az injunktív („minek kell lennie”) és deskriptív („mi van”) viselkedési normák közül az injunktív társadalmi normák a használt cikkek

ellen szólnak; a szerzők feltételezése szerint ennek okai a velük kapcsolatos kedvezőtlen képzettársítások – ezt igazolják a Lengyelországban és Csehországban végzett kvalitatív kutatások is. Ebből fakad, hogy a fiatal lengyel fogyasztók, akik jeleskednek a fenntartható („zöld”) áruk fogyasztásában, a használt cikketekről tartózkodóbbak. A normaaktivációs modell összetevői közül a használt cikkek vásárlásában a személyes normák a többi változónál jóval fontosabbnak bizonyultak – még akkor is, ha a szubjektív normák gyakran ellene szólnak. A szerzők felhívják a figyelmet a mintából (nem tekinthető reprezentatívnak) és a válaszadási hajlandóságból fakadó korlátokra is (a válaszok 72,9%-a nőktől érkezett be). Emlékeztetnek rá, hogy a fogyasztói önmérsékletet vizsgáló, 2013. és 2014. évi, harminc európai országra kiterjedő felmérés eredményei szerint a túlnyomórészt materialista értékekkel jellemezhető országokban csekélyebb a valószínűsége a környezettudatos felfogásoknak és a környezetbarát magatartásnak.

TÁRGYSZAVAK: használt cikkek vásárlása, környezettudatos magatartás, fenntartható fejlődés, Lengyelország

HOLKA LÁSZLÓ

² Gerard Hendrik Hofstede (1928–2020) holland szociálpszichológus a kultúra hat dimenziójának megalkotásával kísérlete meg besorolni többek közt a nemzeteket is, ezek egyike a maskulin-feminin felosztás, lásd Geert Hofstede – Gert Jan Hofstede: *Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere*. Pécs, 2008, VHE Kft. Elérhető: <https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries/>.



GAZDASÁG

28/2020

Javaslat az 1960 és 2014 közötti időszak gazdaságtörténeti elemzésére. Kijutott-e az Amerikai Egyesült Államok és Európa a nagy recesszióból? Melyek a különbségeik?

Carles Manera – Ferran Navinés – Javier Franconetti: Going out of the Great Recession? Contrast between the United States and Europe: Proposed work from economic history, 1960–2014

Journal of Post Keynesian Economics, 2019. 2. sz. 255–273. p.

DOI: [10.1080/01603477.2018.1431794](https://doi.org/10.1080/01603477.2018.1431794)

A nemzetgazdaság összes befektetett eszközének (K) hatékonyságát méri a létrehozott nemzeti jövedelemhez (Y) mért értékarány (capital productivity, $\pi_k = Y/K$). A termelt jövedelem forrása a vállalatok bruttó működési eredménye (E), ebből számítható a vállalati jövedelem rátája ($q = E/Y$).

A nem pénzügyi vállalati szektorban működött eszközállományhoz viszonyított profitráta (rate of profit, $r = P/K$) a gazdasági ciklusok szerint ingadozik. (1. ábra)

A nemzetgazdaság mutatósorozatai mérhetővé teszik a reálszféra megtermelt eredményének (E) megosztását a befektető tőketulajdonosokkal. A nem pénzügyi vállalat jövedelmének növekedési

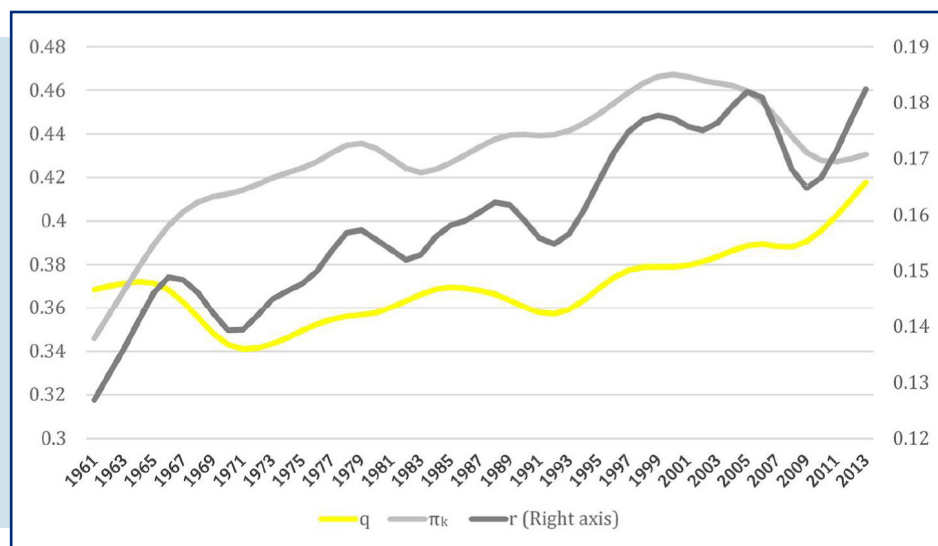
ütemét esetenként meghaladta a tőkejövedelmeké, az elemzés fontosabb összefüggései:

A profit (P) értékaránya a reálszférában létrejött működési eredményhez: $\alpha = P/E$;

Az eszközarányos profitráta $r = P/K = P/E \times E/Y \times Y/K = \alpha \times q \times \pi_k$.

A pénzügyi befektetők részesedése az Amerikai Egyesült Államok nemzeti jövedelmében (Y) növekvő tendenciájú, ugyanakkor az $\alpha = P/E$ ráta csökkent. (2. ábra)

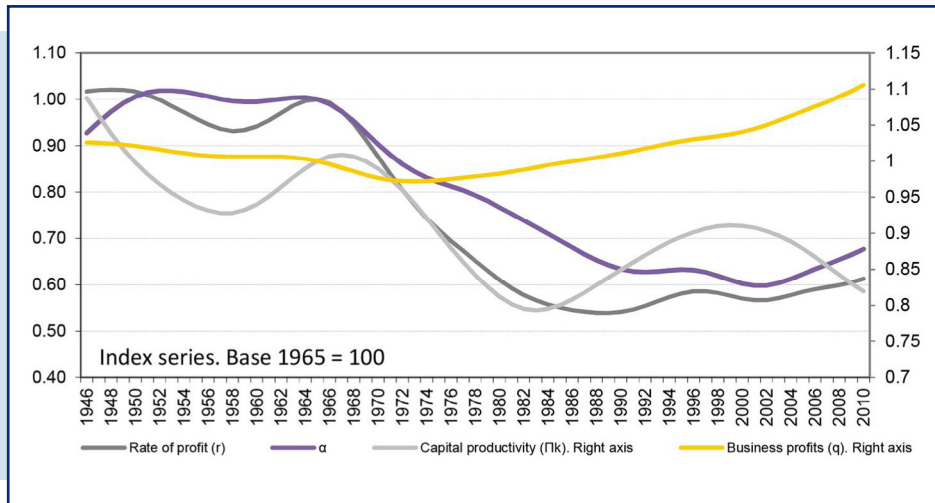
A vállalati eszközállomány egységére jutó profit 2013. évi rátája (r) a két angolszász országban nagyobb, mint 1960-ban. A munkaerő egységköltsége (unit labor cost – ULC) növekedett a megfigyelt európai országokban (a brit gazdaság kivételével). (1. táblázat)



1. ábra: A jövedelmezőség indikátorai* az Amerikai Egyesült Államokban, 1961–2013

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.

Ország	Profitráta (r)	Jövedelmezőség (q)	Eszközhatékony-ság π_k	Munkaerő egységköltsége (ULC)
2013. évi szintjének növekedési tényezője (1960 = 1,00)				
Amerikai Egyesült Államok	1,404	1,093	1,284	0,938
Egyesült Királyság	1,214	1,144	1,061	0,918
Németország	0,915	0,928	0,985	1,063
Franciaország	0,792	0,856	0,925	1,123
Olaszország	0,725	0,930	0,779	1,100
Spanyolország	0,596	0,830	0,718	1,236



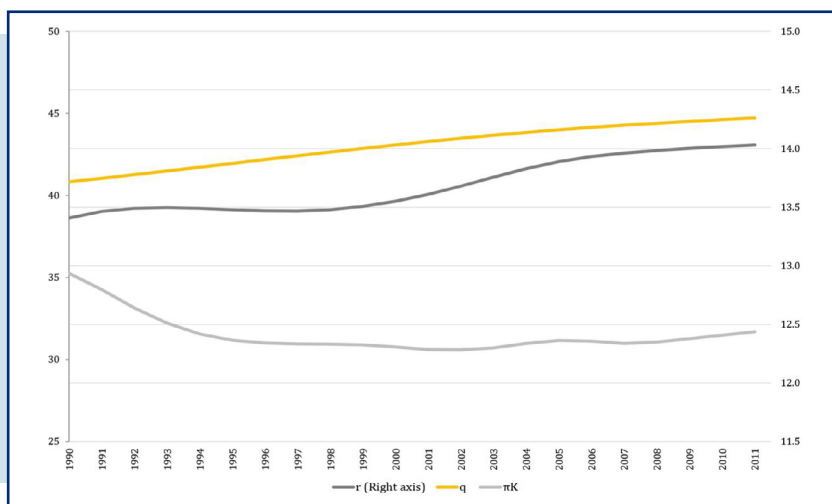
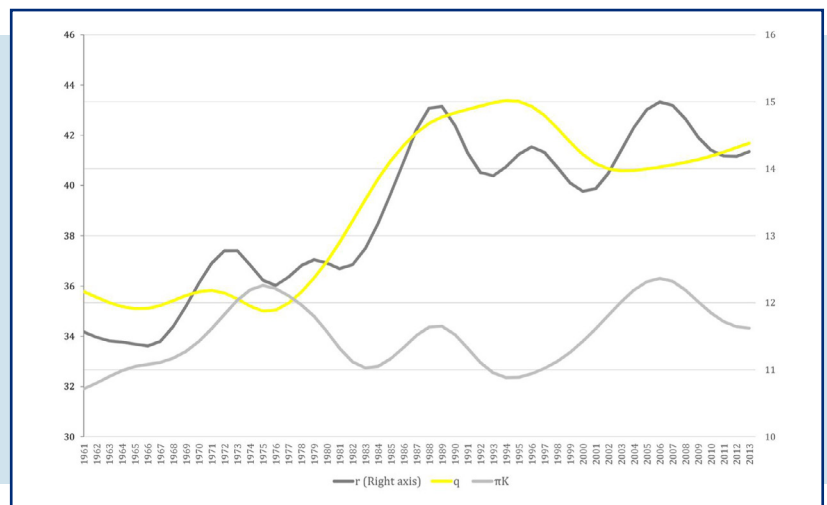
1. táblázat: A jövedelmezőségi indikátorok és a munkaerő egységköltségének növekedési mutatója országok szerint, 1960–2013

2. ábra: A jövedelmezőségi indikátorok bázisindexe* az Amerikai Egyesült Államokban, 1946–2010 (1965 = 1,00)

*A bal oldali skála az $r = P/K$ és $\alpha = P/E$ ráták indexéé, a jobb oldali skála a $\pi_k = Y/K$ és a $q = E/Y$ ráta indexéé.

3. ábra: Az Egyesült Királyság jövedelmezőségi indikátorai*, százalék, 1961–2013

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.

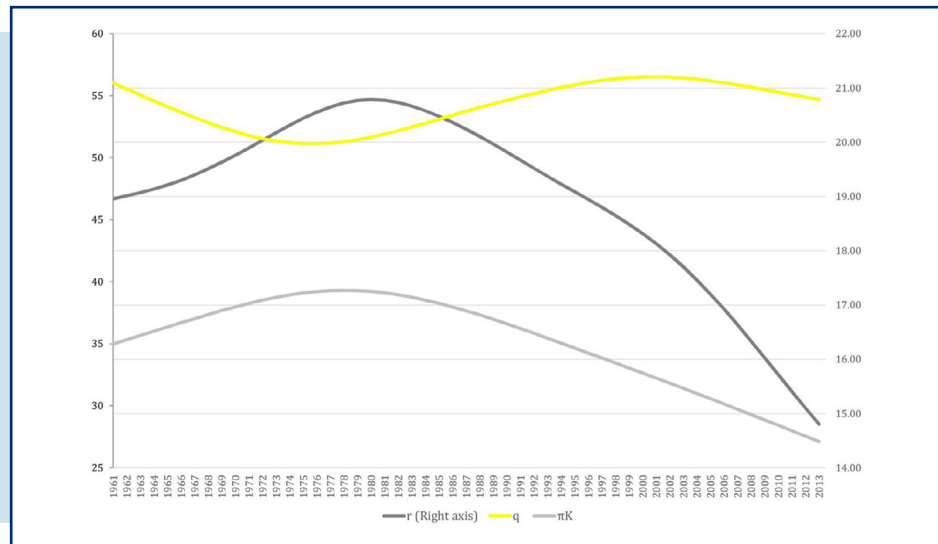
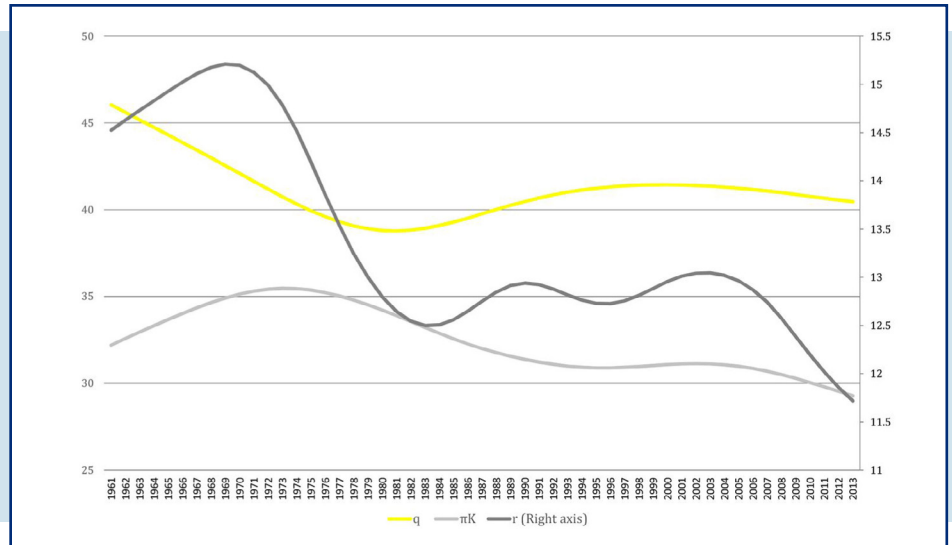


4. ábra: Németország jövedelmezőségi indikátorai*, százalék, 1990–2011

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.

5. ábra: Franciaország jövedelmezőségi indikátorai*, százalék, 1961–2013

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.

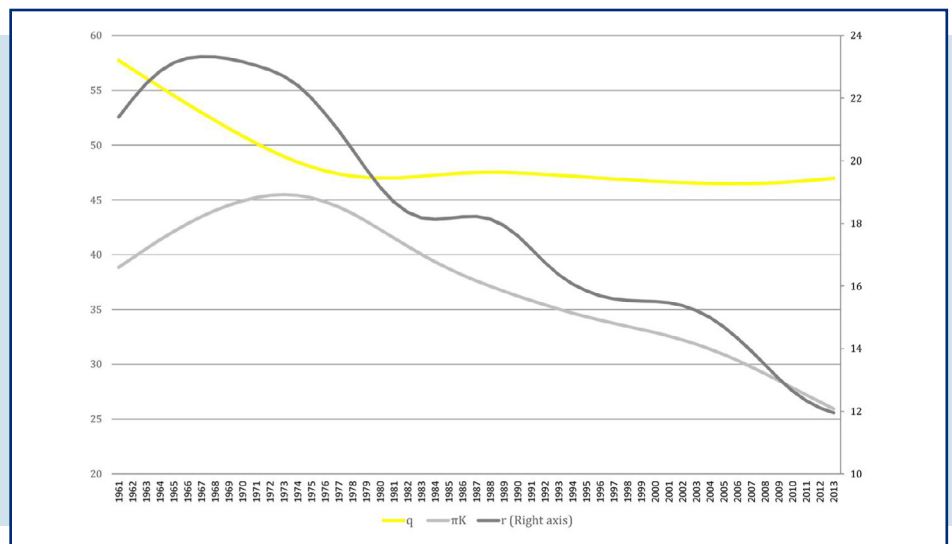


6. ábra: Olaszország jövedelmezőségi indikátorai*, százalék, 1961–2013

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.

7. ábra: Spanyolország jövedelmezőségi indikátorai*, százalék, 1961–2013

*A bal oldali skála a $q = E/Y$ és $\pi_k = Y/K$ jövedelmezőségi rátáké, a jobb oldali skála az $r = P/K$ profitrátáé.



A profitráta (r) és a nem pénzügyi vállalatok működési eredményének részesedése (q) úgy nőtt a brit nemzetgazdaságban, hogy a tőke hatékonysága (π_k) az öt évtized ciklusai szerint ingadozott. (3. ábra)

A profitráta (r) és a nem pénzügyi vállalatok működési eredményének részesedése (q) az újraegyesített Németországban viszonylag egyenletesen nőtt, azonban a tőke hatékonysága (π_k) 2014-ben kisebb, mint 1990-ben, a vizsgált időszak elején. (4. ábra)

A nem pénzügyi vállalatok bruttó működési eredményének részesedése (q) Franciaország nemzeti jövedelmében az 1980-as évektől lényegében stabil, a tőke hatékonysága (π_k) csökkenő tendenciájú, és a profitráta (r) meredeken csökkent a recessziós ciklusokban. (5. ábra)

A nem pénzügyi vállalatok bruttó működési eredményének részesedése (q) Olaszország nemzeti jövedelmében szűk sávban változott, a tőke hatékonysága (π_k) csökkenő tendenciájú az 1980-as évektől, és megállíthatatlanul csökkent a profitráta (r) is. (6. ábra)

A nem pénzügyi vállalatok bruttó működési eredményének részesedése (q) Spanyolország nemzeti jövedelmében a hetvenes évek közepétől kezdve

stabil, számottevő a profitráta (r) és tőke hatékonyságának (π_k) csökkenése. (7. ábra)

A hatvanas évek „aranykora” lehetőséget adott a profitráta növelésére, ekkor a piacgazdaságok növelték az egységnyi eszközállományra jutó nemzeti jövedelmet ($\pi_k = Y/K$). Az utóbbi évtizedben viszont a francia, az olasz és a spanyol nem pénzügyi vállalati szektor tőkehatékonysága csökkent.

Európában növekedett a munkaerő egységköltsége, és a vállalati szektor növekvő arányú idegen tőke bevonásával működik. Kétséges az ilyen nemzetgazdaság fenntartható fejlődése, mivel a vállalat működési eredményéből a tőkeszolgáltatást is fedezni kell és a fejlesztések mindinkább a felvehető hitelek-től függnék (growing dependence on credit).

TÁRGYSZAVAK: vállalat működési eredménye, profitráta, eszközhatékonyság, hiteligeny, indikátor, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, 1961–2013

NÁDUDVARI ZOLTÁN

29/2020

A digitális kiadványok kihívásai az európai egységes könyvpiacra

Jędrzej Maciejewski: Book Markets in Europe: Facing the Challenges of the Digital Single Market

Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe Volume, 2019. 2. sz. 173–187. p.

DOI: [10.2478/cer-2019-0019](https://doi.org/10.2478/cer-2019-0019)

A globális könyvpiac jelenlegi becsült értéke 36–40 milliárd EUR, ebből az Amerikai Egyesült Államok 26%-kal részesedik, Kína a második (12%), a három vezető európai tagállam (az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország) együttes értékaránya

2014-ben 15%. Az Európai Gazdasági Térség könyv-értékesítésének nettó árbevétele 2016-ban mintegy 22 500 millió EUR (2014-ben 22 000 millió EUR), azonban a válság éveiben, 2007 és 2013 között ez a trend negatív volt.

A könyvpiacra több uniós jogszabály vonatkozik,¹ azok a szerzői jog és a szellemi tulajdon érvényesítését is szabályozzák. Az európai könyvkiadók mintegy 575 000 új címet kínáltak 2015-ben, és az új címek száma (kevés kivétellel) növekedett az utóbbi tíz évben. A készletek mintegy 22 millió címet tartalmaznak a megfigyelt európai kiadók kínálatában, és ebből több mint 4 millió kiadvány digitális könyv. A digitális kiadású könyvek (e-book) részesedése az Európai Unió könyvpiacán mintegy 6-7%. Az e-könyvek részesedése a brit könyvpiacra mintegy 11,5%, Hollandiában, Németországban, Olaszországban 4,5-5%, Franciaországban és Spanyolországban csak 3%.

Ez az arány növekszik az adatbázisból letöltött és az előfizetéses digitális tartalomszolgáltatás bevételeivel, Dániában az összes e-kiadvány és tartalomszolgáltatás piaci részesedése mintegy 18%, az Egyesült Királyságban 17%. A kiadók a digitálisan tárolt tartalomról növekvő számban szállítanak igény szerinti példányokat (print-on-demand services) és bővül a szerzői kiadású kötetek (self-published titles) európai piaca is.

Ezek az értékarányok azt is jelzik, hogy az e-könyvek globális piaca továbbra is dinamikusabban fejlődhet az angol, a francia, valamint a spanyol nyelvterületen, mint a kisebb globális kulturális háttér eseteiben.

A globális piac 2009 és 2014 között szűkült, ekkor a nyomtatott kiadványok árbevétele csökkent, olcsóbbak lettek az e-könyvek, az áresés tendenciája a mind gyakoribb internetes letöltéssel magyarázható. A tanulmány megnevezi az európai székhelyű multinacionális kiadókonserneket, elemzi a lengyelországi könyvpiac alakulását is.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) a szerzői jog és a szomszédos jogok egyes aspektusainak az információs társadalomban történő harmonizációjáról. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:HU:PDF>.

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a használati jogokról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0115&from=EN>.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1128. rendelete (2017. június 14.) az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017R1128&from=EN>.

Az Európai Bizottság javaslatot² tett olyan stratégiára, amely elősegíti a nemzeti korlátok lebontását a mintegy évi 415 milliárd EUR értékű digitális egységes piac (Digital Single Market – DSM) irányelveként. A DSM-stratégia megvalósítása várhatóan növeli az európai székhelyű kiadóvállalatok bevételeit, és becslés szerint új munkahelyek százezrei jöhetnek létre a tagállamokban. Ez a bizottsági javaslat iránymutatást ad például az oktatás, a kutatás és a kulturális ágazatok digitális innovációit segítő kormányzati szakpolitikák érvényesítésére.

A cikk kifejti a könyvvarusi forgalomba nem bocsátott alkotások (out-of-commerce publishing) szabályozásának nemzeti előírásait. Ismerteti a nemzetközi jogalkalmazást az Európai Bíróság gyakorlatában. Országoként szabályozzák Európában például a digitális tartalmak meghatározott rendeltetésű díjmentes terjesztését, a szerzői joggal összefüggő elszámolást. A tagállamok jogi előírásai védik a szerzők és a kiadók szövegeit, képeit és előírják a felhasználás díjainak elszámolását (text and image levies – copyright fees).

Kialakult a szerzői jogi díjak gyűjtésének intézménye (Reproduction Rights Organizations – RRO) az Európai Unió 16 tagállamában. A kötelezettek fizetnek a hangzó és a képi tartalmak terjesztése esetén, többnyire közvetett módon. A szerzőket, kiadókat megillető díjat a gyártó, illetve az importot teljesítő gazdasági egységek, szervezetek fizetik meg a jogszabályok szerinti eljárással. 2016-ban további hét olyan európai országban is megvalósult a szerzői jogok ilyen szabályozása, amely nem tagja az Európai Uniónak.

A szöveg, kép nyomtatására, szkennelésére, másolására stb. alkalmas eszközökre kivetett copyright-többletek (equipment levies) 2015. évi globális értéke mintegy 345 millió EUR, és ez az összes beszedett jogdíj 96%-a. Viszonylag kis részesedésű (globálisan 14,5 millió EUR) az a jogdíj, amelynek fizetésére a művek másolására alkalmas eszközt működtetők kötelezettek, ilyen például a dokumentumtár, a könyvtár, a másolási szolgáltató vállalat.

A cikk elemzi a nyomtatott és az e-könyvekre az egyes tagállamokban kivetett általános forgalmi adó mértékeit. A nyomtatott könyv átlagos áfakulcsa 2018-ban 7,6% az Európai Unió 28 tagállamában,

² Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról (Javaslat, Brüsszel, 2016. 9. 14.). Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0593&from=EN>.

ennél nagyobb (átlagosan 19,9%) az e-könyv átlagos adóterhe. Ez az eltérés azzal függ össze, hogy a könyvkiadás többnyire kedvezményes (legalább 5%-os) áfakulcsú terméket hoz forgalomba (itt Bulgária és Dánia kivétel). Az Egyesült Királyság, valamint Írország a nyomtatott könyvekre nulla áfakulcsot alkalmaz. A kiadott könyv kedvezményes áfával hozható forgalomba digitális (CD, pendrive) hordozókon is.

Ilyen kedvezményes áfakulcs nem alkalmazható az e-könyvekre, ott a standard áfakulcs érvényes, mint a többi elektronikus szolgáltatásra (electronically supplied services). A digitális kiadvány nagyobb adóterhe azzal függ össze, hogy torzulásokra vezethetne az európai egységes piacon, ha bármely tagállam (lefelé) eltérhetne a standard szinttől a forgalmazott internetes tartalmak adókulcsában. A brit adótör-

vény szerint 20% az e-könyv áfakulcsa, Írországban 23%, Horvátországban 25%, Magyarországon 27%.

Az Amerikai Egyesült Államok kiadói nagyobb arányban forgalmazznak e-könyveket, mint a megfigyelt európai országok. Észak-Amerika országaiban kisebbek a gazdasági és a jogi akadályok, továbbá Európára a nyelvi és a kulturális sokféleség jellemző, ami korlátozhatja a nem világnyelveken megjelent művek külföldi terjesztését.

TÁRGYSZAVAK: könyvkiadás, digitális tartalom-szolgáltatás, nyomtatott kötet, e-kiadás, szerzői jog, általános forgalmi adó, Európai Unió, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

30/2020

OECD: a foglalkoztatás kilátásai, a munka jövője. Kiemelt mondanivalók

OECD Employment Outlook 2019. The Future of Work. Highlights
OECD Publishing. Paris, 2019. 1–26. p.

DOI: [10.1787/9ee00155-en](https://doi.org/10.1787/9ee00155-en)

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tanulmányosorozata a munka világának korszakos változásaira hívja fel a szakpolitika készítőinek figyelmét, a 2019-es kötet több mint 300 oldalas. A tanulmány kiemelt megállapításai összefoglalják a megfigyelt tagállamokra vonatkozó következtetéseket.

Az OECD-országok magas képzettségi szintet igénylő (high skill) munkahelyeinek száma átlagosan 25%-kal nőtt az utóbbi két évtizedben. A szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak száma átlagosan 27%-kal nőtt, a feldolgozóipari munkahelyek száma 20%-kal csökkent ebben az időszakban.

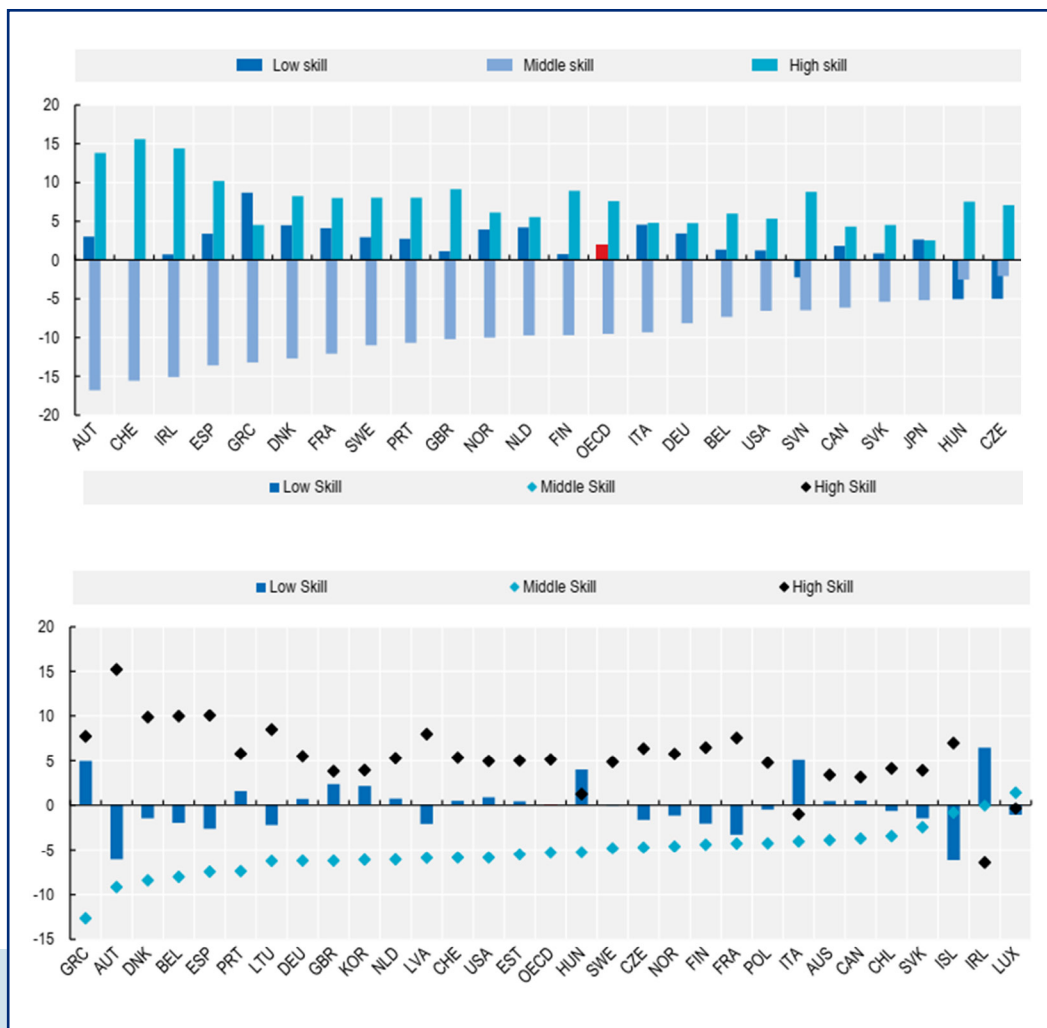
A közepes képzettségi szintű foglalkoztatottak (middle skill) száma nagy arányban csökkent 1995 és 2015, majd 2006 és 2016 között. (1. ábra)

A munkafeltételek európai felvétele (European Working Condition Survey – EWCS)¹ 2015. évi adatai szerint a munkahely változtatásának egyik oka az előző munkahely átszervezése, illetve a technológiáinak nagymértékű változása, különösen az Európai Unió fejlettebb tagállamaiban. (2. ábra)

A hagyományos munkahelyek átalakulása összefügg a rutinfeladatokat hatékonyabban végző ipari robotok elterjedésével. (3. ábra)

Az automatizálás hatására magas a megszűnés kockázata a jelenlegi munkahelyek mintegy

¹ Forrás elérhető: <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys>.

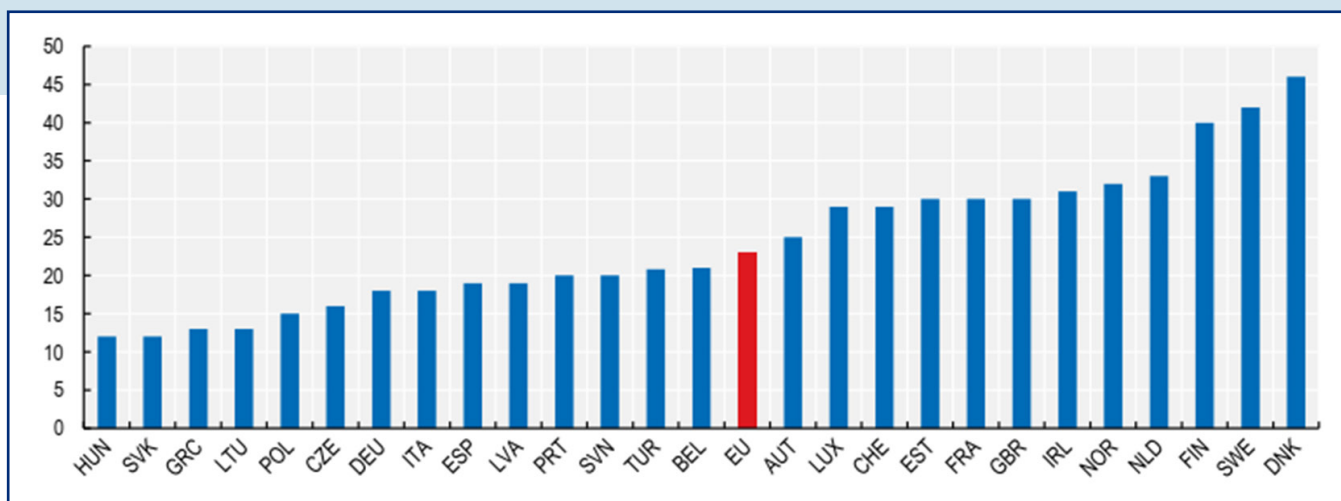


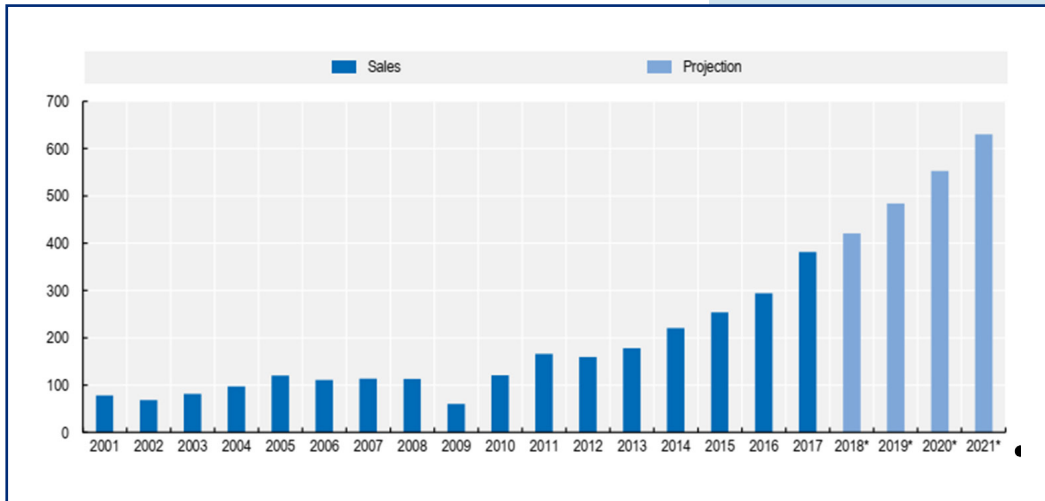
1. ábra: A foglalkozási csoportok* részesedésének változása az OECD tagállamaiban, 1995–2015 (felső ábra) és 2006–2016 (alsó ábra), százalékpont (a csoport létszáma a kezdő évben = 100)

*A tagállamok hárombetűs kóddal, az OECD arányai súlyozatlan átlagok, rangsor a közepes képzettség (ISCO88 4., 7. és 8. csoport) szerint, az alacsony képzettséget (ISCO88 5. és 9.) az ábrák diagram oszlopai jelzik. A magas képzettségűek (ISCO855 1., 2. és 3.) számaránya nőtt. Az ábra forrása az OECD-kiadvány 64. és 122. oldala.

2. ábra: A munkahelyet változtatók véleménye az korábbi munkahelyéről* az uniós tagállamok szerint, 2015, százalék (választ adók száma = 100)

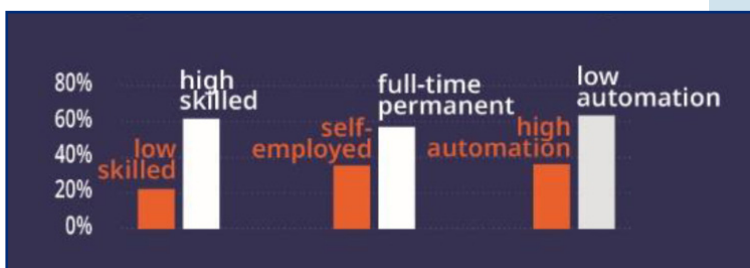
*A tagállamok hárombetűs kóddal, rangsor a választók aránya szerint. Az EWCS 2015. évi felvételének kérdése: „Azért változtatott az utóbbi három évben munkahelyet, mert az eredeti munkafeladata megszűnt átszervezés, illetve a technológiai változás következtében?” Az ábra forrása az OECD-kiadvány 241. oldala.





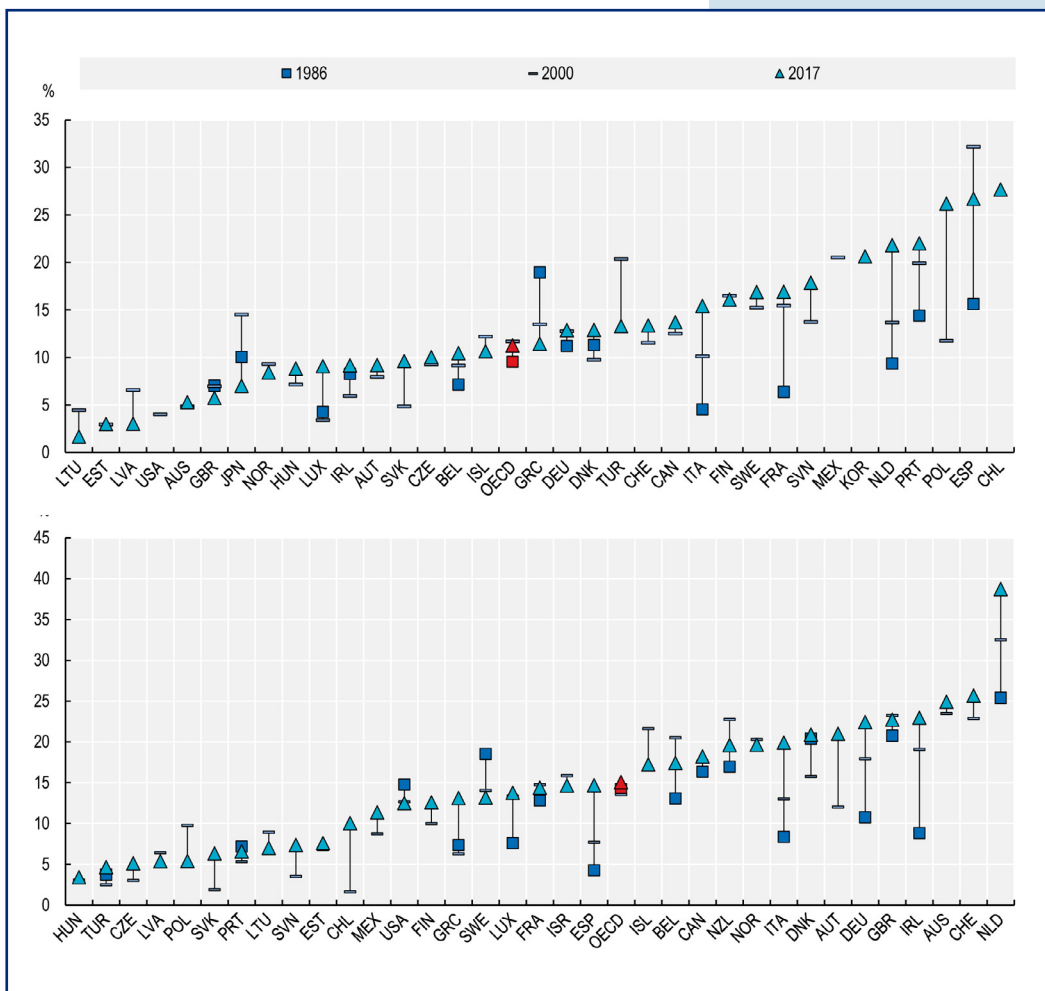
3. ábra: Az értékesített ipari robotok mennyisége az OECD tagállamaiban, 2001–2021*, 1000 egység

*A 2017 utáni mennyiségek becslések. Az ábra forrása az OECD-kiadvány 41. oldala.



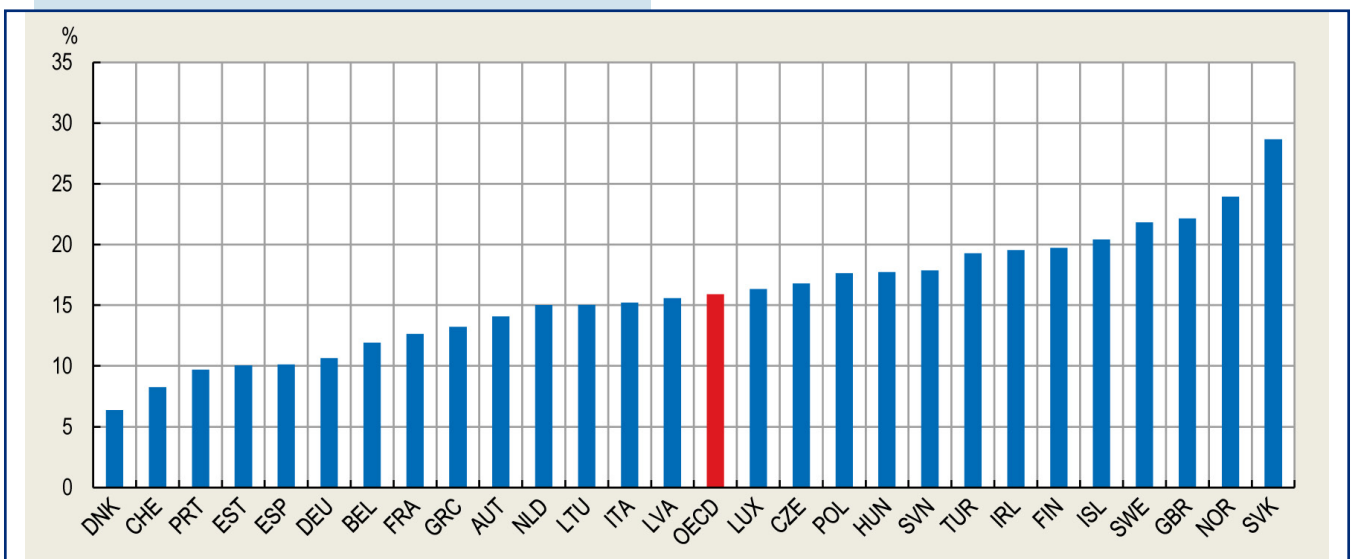
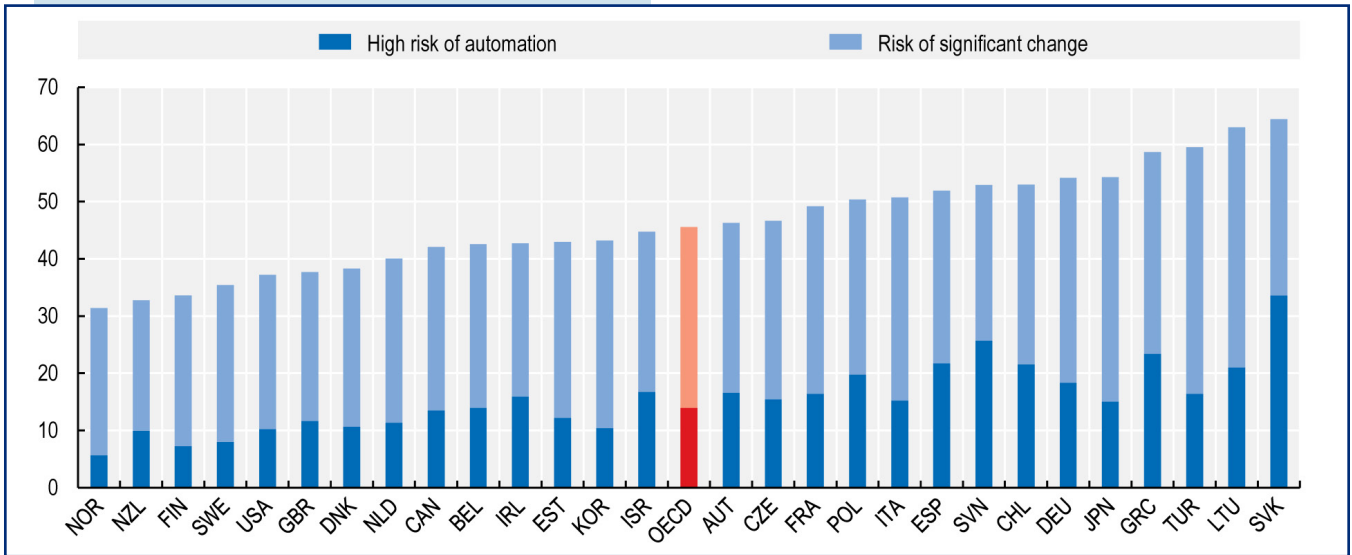
4. ábra: A felnőttek csoportjainak* részvétele szakmai továbbképzéseken, százalék (a megfigyelt csoport = 100)

*A bal oldali két diagram az alacsony és a magas képzettségi szintű, a középső két diagram az önfoglalkoztató és a teljes munkaidőben foglalkoztatott, a jobb oldali két diagram az automatizálás magas és alacsony kockázati szintjén foglalkoztatott felnőttek csoportjának százalékos létszamaránya.



5. ábra: A határozott idejű (felső ábra) és a részmunkaidős (nem tipikus, alsó ábra) foglalkoztatottak számaránya* az OECD tagállamaiban, 1986, 2000, 2017, százalék (nem önálló foglalkoztatottak száma = 100)

*A tagállamok hárombetűs kóddal, rangsor a 2017. évi számarány szerint. Az ábra forrása az OECD-kiadvány 58. és 59. oldala.



6. ábra: Az automatizálás legmagasabb kockázatának (alsó oszlop) és a számottevő változás kockázatainak (felső oszlop) kitett munkahelyek számaránya* az OECD tagállamaiban, százalék (munkahelyek száma = 100)

*A tagállamok hárombetűs kóddal, rangsor az összes változó munkahely aránya szerint. Az alsó oszlop arányai esetén legalább 70% az automatizálás valószínűsége, a felső oszlopok kockázata kisebbek, 50–70% közöttiek. Az ábra forrása az OECD-kiadvány 49. oldala.

7. ábra: A kényszervállalkozások* számaránya az OECD tagállamaiban, 2017, százalék (önfoglalkoztatók száma = 100)

*A tagállamok hárombetűs kóddal, rangsor a nagyobb részben egyetlen megrendelővel létrehozott szerződés keretében vállalt feladatok létszámára szerint. Az ábra forrása az OECD-kiadvány 144. oldala.

14%-ában, és 32%-uk várhatóan radikálisan átalakul néhány éven belül. A tagállamok felnőtt lakosságának átlagosan 60%-a nem járatos a számítógép alkalmazásában, illetve hiányzik az alapfokú informatikai ismerete.

Összehasonlították, hogy a felnőtt lakosság megfigyelt csoportjai milyen arányban vesznek részt szakmai továbbképzéseken. Az alacsony képzettségű csoporthoz tartozók mintegy 40 százalékponttal kisebb számarányban résztvevők a tréningeken, mint azok, akik a magas képzettségűek csoportjába tartoznak. A továbbképzési részvételben 30 százalékpont a különbség az automatizálás kockázatainak legnagyobb és legkisebb mértékben kitett felnőttek csoportja között. (4. ábra)

A munkaviszonyok új struktúrája várható a technológiai változások hatására, növekvő tendenciájú a határozott idejű és a részmunkaidős (nem tipikus) foglalkoztatottak számaránya. (5. ábra)

A munkahely megszűnésének a kockázatai viszonylag kisebbek a legfejlettebb OECD-országokban. (6. ábra)

A kényszervállalkozások egyik jellemzője, hogy az önfoglalkoztatót nem alkalmazzák hagyományos munkaviszonnyal, hanem ellenértékként adóköteles bevételt kap csaknem teljes mértékben

egyetlen szerződő féllel létrehozható szerződéses kapcsolatban. (7. ábra)

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatás, nemzetközi összehasonlítás, indikátor, munkaerőpiac, előrejelzés, robotállomány, szakképzettség, OECD-tagállamok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

31/2020

A digitális piacok előnyei és kihívásai

Jason Furman – Diane Coyle – Amelia Fletcher – Derek McAuley – Philip Marsden: The benefits and challenges of digital markets (Chapter 1)

Unlocking digital competition. Report of the Digital Competition Expert Panel United Kingdom Government. London, 2019, HM Treasury. 17–53. p.

URL: [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/785547/unlocking_digital_competition_furman_review_web.pdf/](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/785547/unlocking_digital_competition_furman_review_web.pdf)

A brit kormány által felkért szakértői csoport tanulmánya áttekintést ad a technológiai cégek globális internetes szolgáltatásainak összetételéről, a 2017. évi piacok fontosabb szereplőiről.

Az Egyesült Királyság digitális szolgáltató ágazatának 2017. évi hozzáadott értéke közel 184 milliárd GBP (2016-ban 170 milliárd GBP), a növekedésük a nemzetgazdasági átlagos ütemének 2,6-szerese. A digitális ágazatok közel 3 millió főt foglalkoztatnak és az arányuk 10%, ezzel a bruttó belföldi kibocsátás 16%-át, az összes brit export egynegyedét adják. Itt a foglalkoztatottak számának növekedése ötszöröse a nemzetgazdasági átlagnak.

A hirdetések bevételeivel fenntartott kereső szolgáltatások globális forgalma mintegy 5800 milliárd GBP, ahol piacvezető a Google és a Microsoft. A közösségi oldalak globális piaca mintegy 2400 milliárd GBP forgalmú, itt a Facebook, a Youtube, a Twitter és a LinkedIn a vezető. A többi online hirdetési üzletág globális éves forgalma 1800 milliárd GBP. (1. ábra)

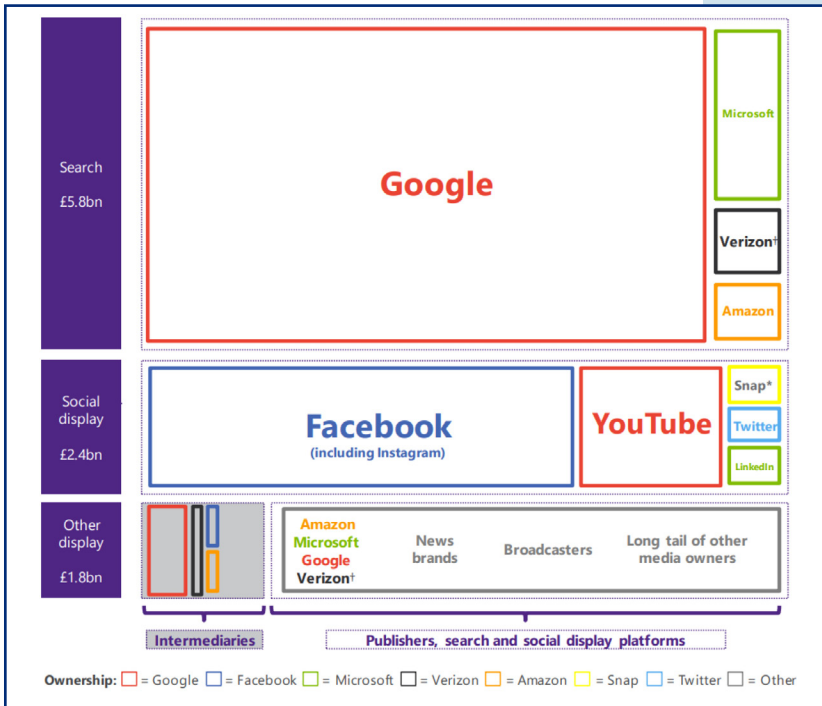
Felmérték az Egyesült Királyság felhasználóinak internetezésre fordított időit a globális platformok

szerint. A fontosabb technológiai cégek rangsorát a Google és a Facebook vezeti. (2. ábra)

A Facebook és Instagram részesedése a 2018. decemberben megtekintett közösségi oldalak számában több mint 73%. A Facebook és Instagram részesedése mintegy 72% a közösségi oldalak brit látogatottságának 2018. áprilisi időadataiban, ez a sokszorosa a Snap (18%) és a Twitter (5%) arányának. Az aktív felhasználók száma az Egyesült Királyságban szolgáltatók szerint: Facebook: 42 millió, Twitter: 28 millió, Snapchat: 24 millió.

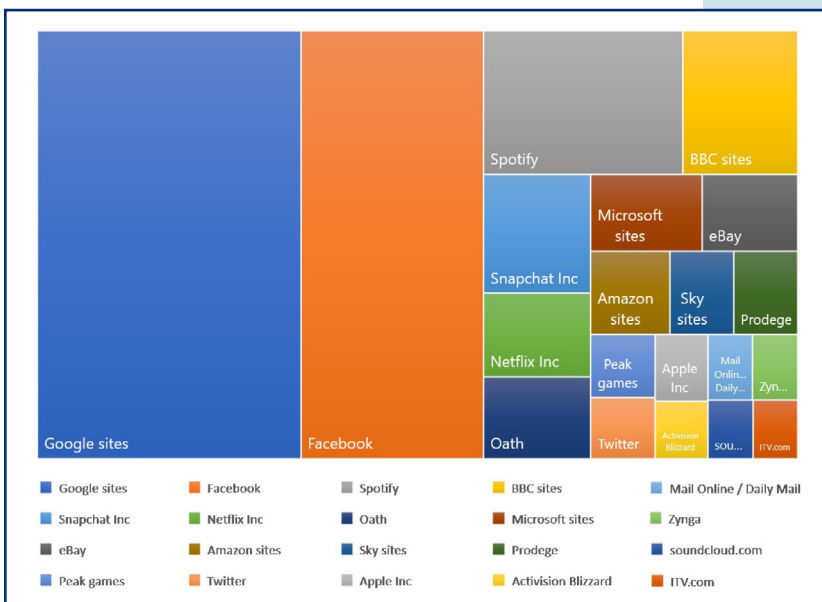
A vezető technológiai cégek a 2018. évi kutatás-fejlesztési (K+F) ráfordítás globális rangsorában az első 15 között vannak, ahová például a Volkswagen (15 800 millió USD) és Ford, a Samsung (15 300 millió USD) és Intel vagy a nagy gyógyszergyárak (Roche, J&J, Merck, Novartis, Pfizer) is tartoznak. (3. ábra)

A K+F ráfordítások globális rangsorát vezető Amazon (22 600 millió USD) részesedése az e-kereskedelemben 2018. évi brit forgalmában egyharmad (60 milliárd USD értékkel), elsősorban a viszonylag kis értékű, homogén termékek és szolgáltatások választékával.



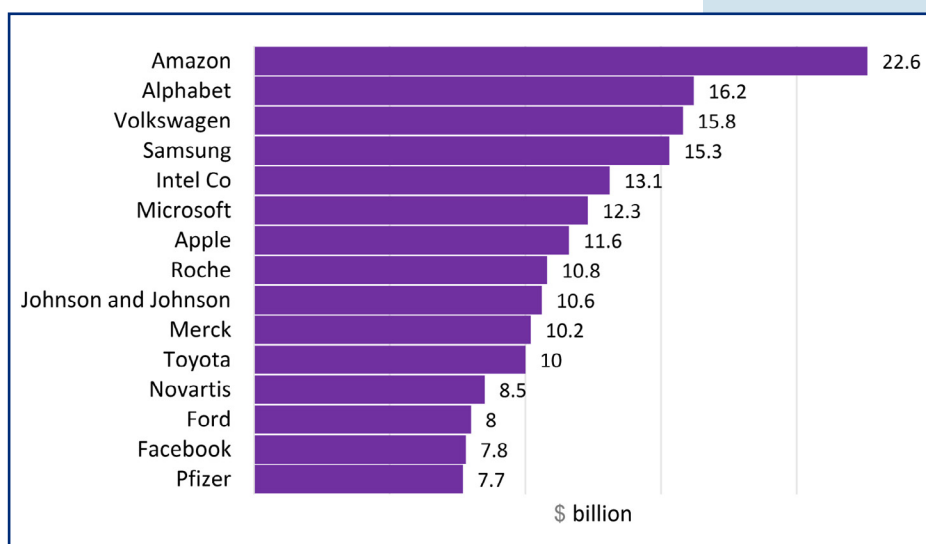
1. ábra: Az online hirdetés üzletágai* vezető cégeinek hirdetési bevételei, 2017, milliárd GBP

*A három üzletág egymás alatti mezőkkel: online keresés, internetes közösségi oldal, egyéb online hirdetés. A Facebook és az Instagram közösségi oldalak részesedése együtt. Legalul az egyéb online hirdetések, ahol a bal szélén a közvetítő platformok üzemeltetői, a jobb szélén (négy oszloppal) kiadó, kereső, közösségi oldalak, médiaszolgáltatások. Az online hirdetések brit forgalmában (2017: 11 550 millió GBP) a Google és a Facebook részesedése 54%.



2. ábra: Az internetezésre fordított idők megoszlása az online szolgáltatók oldalai* szerint az Egyesült Királyságban, 2018 (a megfigyelt hús vezető cég összesen = 100)

*A hús szolgáltató megnevezése és színjelölése az alsó mezőben, az időmennyiség rangsora szerint balról jobbra az öt sorban.



3. ábra: A kutatás-fejlesztés (K+F) globális ráfordításainak értéke a 15 vezető cégcsoport* rangsorával, 2018, milliárd USD

*A rangsorban második Alphabet csoport (16 200 millió USD) a Google irányítója.

Év	Vevő csoport	Beolvasztott cég	Az ügylet értéke (millió USD)
2006	Google	YouTube	1 650
2007	Google	DoubleClick	3 100
2011	Microsoft	Skype Technologies	8 500
2011	Google	Motorola Mobility	12 500
2012	Facebook	Instagram	1 000
2012	Microsoft	Yammer	1 200
2013	Google	Waze	970
2014	Apple	Beats Electronics	3 000
2014	Google	Nest Labs	3 200
2014	Google	Deepmind Technologies	625
2014	Facebook	WhatsApp	19 000
2014	Facebook	Oculus	2 000
2016	Microsoft	LinkedIn	26 200
2017	Apple	Shazam	400
2018	Amazon	Ring	1 000

1. táblázat: A vezető technológiai cégek fontosabb felvásárlásai, 2006–2018

*A rangsorban második Alphabet csoport (16 200 millió USD) a Google irányítója.

A digitális gazdaságban erősödik a globális piaci koncentráció, ami korlátozza a piaci versenyt:

- az Amazon dominál az e-kereskedelem online piacán, itt az eBay a versenytárs (Kínán kívül);
- a Google és a Microsoft uralja az online kereséseket, a Google révén jelenleg évi ezermilliárd globális keresés valósul meg;
- a Facebook a meghatározó a közösségi oldalak forgalmában globálisan több mint 2,3 milliárd aktív felhasználóval, ahol a Twitter és a Snapchat a versenytársa;
- az Apple (App Store) és a Google (Google Play) a vezető szolgáltató a mobiltelefonos applikációk letöltésében.

A piacvezető technológiai csoportok globális térhódítása összefügg a fontosabb versenytársaik beolvasztásával, ezt követően a saját márkanévükkel forgalmazhatják azok piacra már bevezetett szolgáltatásait. (1. táblázat)

A Google versenytársai, az Alta Vista, a Lycos és a Yahoo, valamint a Facebook esetében a MySpace az internetes innovációik eredményeként léphettek egykor a globális piacra, azonban e két csoport monopolhelyezete gátolja az újabb szereplők innovációit és a szolgáltatásaik jövedelmező kínálatát. A kilencvenes évek második felében erős pozíciójú Motorola Mobility vagy a finn Nokia hátérbe szorult a mobiltelefonok globális piacán élesedő versenyben.

TÁRGYSZAVAK: vezető technológiai cégek, internet, e-kereskedelem, tartalomszolgáltatás, közösségi oldal, Egyesült Királyság, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Az intézmények hatékonysága, a vállalkozás és a gazdaság fejlődésének előfeltételei a kelet-európai országokban

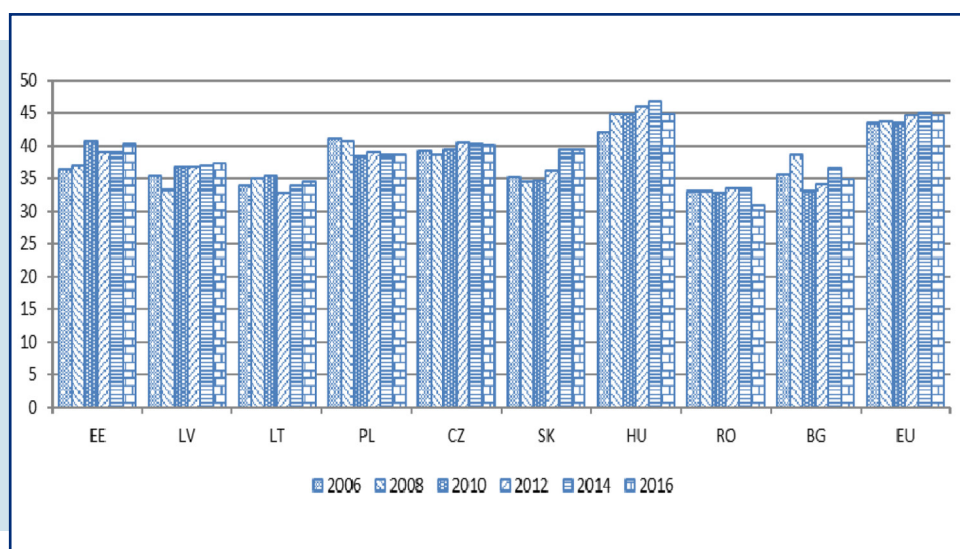
Augustin Ignatov: Institutional Efficiency, Entrepreneurship, and the Premises of Economic Development in the Eastern European Countries

Studia Universitatis Babeş Bolyai Oeconomica, 2019. 2. sz. 12–32. p.

DOI: [10.2478/subboec-2019-0007](https://doi.org/10.2478/subboec-2019-0007)

1. ábra: A kormányzat bevételeinek értékaránya térségek* szerint, 2006–2016, százalék (GDP = 100)

*A három balti (EE, LV, LT), a négy visegrádi (PL, CZ, SK, HU) ország, Románia (RO) és Bulgária (BG), továbbá az Európai Unió (EU) százalékos rátája kétbetűs azonosítóval. A szlovén indikátorok nélkül.



A kelet-európai tagállamok kormányzati bevételeinek rátája a GDP százalékában csak Magyarországon érte el az Európai Unió (EU) átlagos értékarányát. (1. ábra)

Az Európai Unió kilenc új kelet-európai tagállamának gazdasági fejlődésében eltérő szerepe van a kormányzati intézmények közvetlen és közvetett hatásainak többek között a munkatermelékenységre, a vállalkozások ösztönzésére, a stratégiai ágazatok és az innováció támogatására. Az állóeszköz-felhalmozás átlagos értékaránya mintegy 20% az Európai Unió tagállamaiban, ennél kisebb a 2016. évi beruházási ráta Magyarországon (HU) és négy új tagállamban (LT, BG, LV és PL). (2. ábra)

A térségbe beáramló külföldi közvetlen beruházás (foreign direct investment – FDI) egy lakosra jutó átlagos értéke a magyar (HU), az észt (EE) és a cseh (CZ) gazdaságban meghaladta a többi új tagállam

tőkevonzó képességét. Az Európai Unió (EU) átlagos rátáinak értékei is csökkentek átmenetileg a globális gazdasági válság éveiben. (3. ábra)

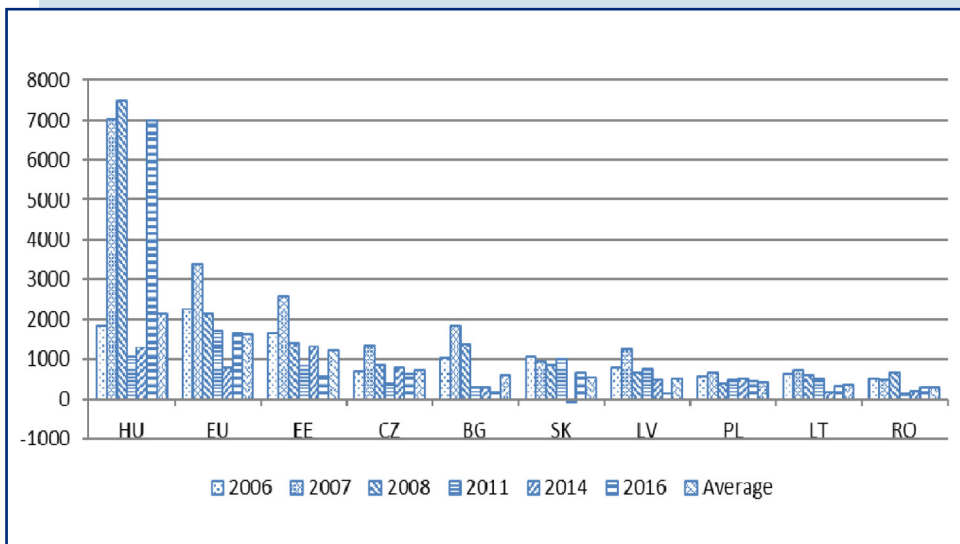
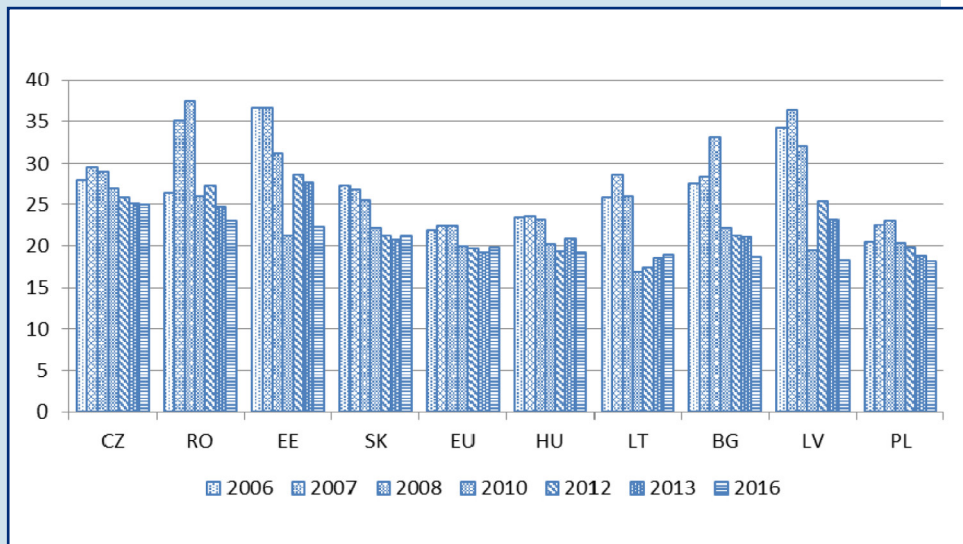
A vállalati szektor összes foglalkoztatottjának növekvő hányada dolgozik tudásalapú gazdasági tevékenységekben (knowledge-intensive activities),¹ átlagos létszamarányuk magasabb az Európai Unióban (2016-ban 14%), mint a kilenc új tagállamban. (4. ábra)

A kutatás-fejlesztés (K+F) egy foglalkoztatottra jutó átlagos éves ráfordítása (R&D expenditure) az Európai Unió vállalati szektorában sokszorosa a kilenc új tagállam mutatójának. Ez a nagyságrendi és növekvő különbség rontja a kelet-európai nemzetgazdasá-

¹ Forrás: Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge – intensive services. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an8.pdf.

2. ábra: A bruttó álló-eszköz-felhalmozás értékaránya térségek* szerint, 2006–2016, százalék (GDP = 100)

*A kilenc új uniós tagállam rangsora a 2016. évi százalékos beruházási ráta szerint, kétbetűs azonosítóval.

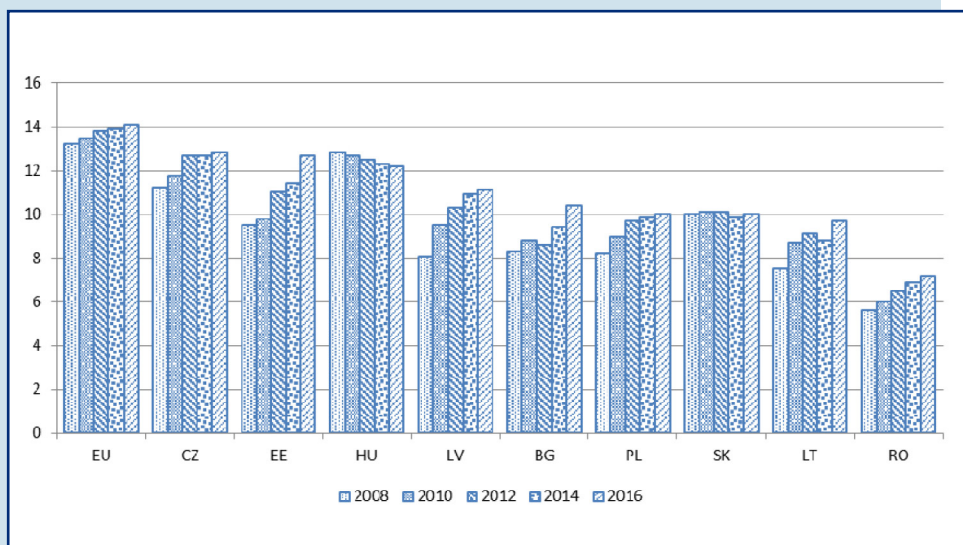


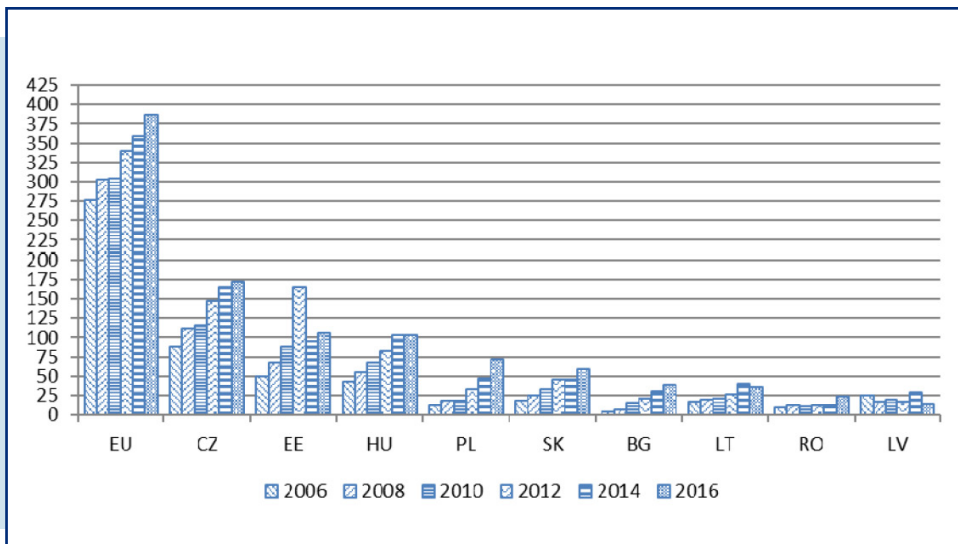
3. ábra: A külföldi közvetlen beruházás (FDI) egy lakosra jutó nettó értéke térségek* szerint, 2006–2016, USD (folyó árakon)

*A kilenc új uniós tagállam és az Európai Unió (EU) rangsora az időszak átlagos éves FDI-rátája (USD/fő) szerint, kétbetűs azonosítóval.

4. ábra: A tudáslapú gazdasági tevékenységek létszámáránya a vállalati szektorban térségek* szerint, 2006–2016, százalék (összes foglalkoztatott = 100)

*Az Európai Unió (EU) és a kilenc új uniós tagállam rangsora a 2016. évi százalékos ráta szerint, kétbetűs azonosítóval.





5. ábra: A kutatás-fejlesztés (K+F) ráfordításainak egy foglalkoztatottra jutó értéke a vállalati szektorban térségek* szerint, 2006–2016, EUR/fő

*Az Európai Unió (EU) és a kilenc új uniós tagállam rangsora a 2016. évi százalékos ráta szerint, kétbetűs azonosítóval.

gok versenyképessége javításának távlati esélyeit is. (5. ábra)

A szerző az itt bemutatott indikátorok közötti korrelációt páronként elemzi. Az új tagállamok gazdasági növekedésének tárgyi és humántőke feltételei szoros kapcsolatban vannak a kormányzat bevételeinek 2006 és 2016 közötti rájával (Total general government revenue % of GDP). A korrelációs elemzés további nemzetgazdasági mutatói:

- a beruházási ráta (Gross fixed capital formation percentage of gross domestic product);
- a K+F ráfordítások egy foglalkoztatottra jutó értéke a vállalati szektorban (Per capita Business enterprise sector R&D expenditure);
- a beáramló külföldi közvetlen beruházások (FDI) egy lakosra jutó nettó értéke (Per capita foreign direct investment, net inflows);
- a vállalati szektor tudásalapú gazdasági tevékenységeiben foglalkoztatottak százalékos aránya (Employment in knowledge-intensive activities – business industries % of total employment);

- az iparjogvédelmi (találmányi, ipari védjegy) bejelentések száma az Európai Unió eljárásában (European Union trade mark (EUTM) publications).

Az itt összehasonlított nemzetgazdasági indikátorok közötti szoros kapcsolatok jelzik az intézményi, hatékonysági, vállalkozásösztönzési és más nemzeti előfeltételek változásait, és részben magyarázzák a felzárkózás és a nemzetközi tőkevonzó képesség eltérő alakulását a 2006 és 2016 közötti időszakban.

A térség nemzetközi versenyképessége összefügg több közelebbről nem vizsgált intézményi tényezővel, ilyenek például

- a nem megfigyelt („árnyék”-) gazdaság,
- a vállalkozás bürokratikus terhe,
- a korrupció érvényesülése.

TÁRGYSZAVAK állóeszköz-felhalmozás, külföldi közvetlen beruházás, tudásalapú tevékenységek, új uniós tagállamok, nemzetközi összehasonlítás, makrogazdasági indikátor, 2006–2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Az egészségügy és ápolás költségvetési ráfordításai, az értékek alakulása a múltban, a jelenben és a jövőben

Toby Watt – Anita Charlesworth – Ben Gershlick: Health and care spending and its value, past, present and future

Future Healthcare Journal, 2019. 2. sz. 99–105. p.

DOI: [10.7861/futurehosp.6-2-99](https://doi.org/10.7861/futurehosp.6-2-99)

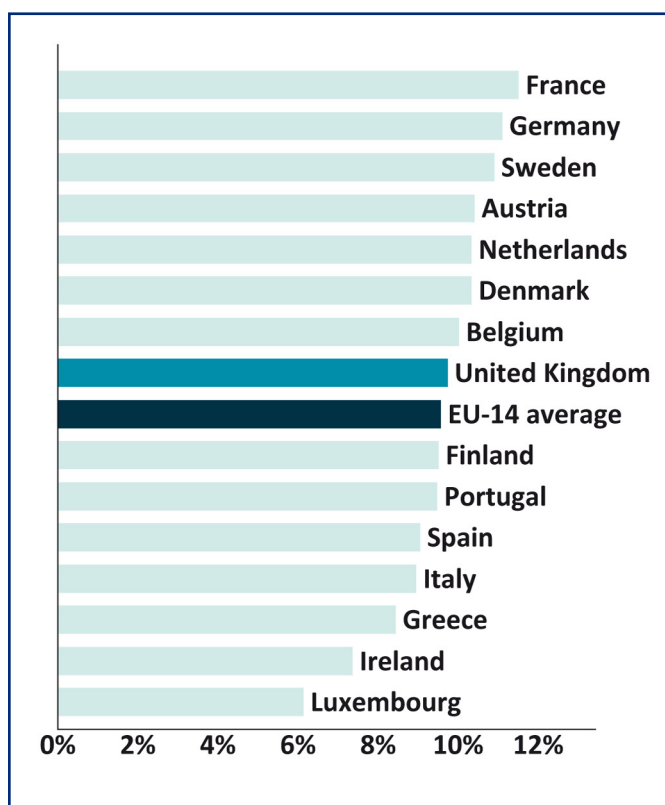
Az egészségügy összes – költségvetési és lakossági – kiadása az Egyesült Királyság 2016. évi GDP-jének 9,8%-a, ez csaknem egyezik az Európai Unió megfigyelt 14 tagállama átlagos (9,5%) rátájával. Az OECD-országok összes egészségügyi kiadása a 2016. évi GDP 8,9%-a. (1. ábra)

A brit egészségügyi szolgálat (National Health Service – NHS) személyi kiadásainak aránya közel 60% a teljes éves ráfordításban. Az Egyesült Királyság egészségügyi ágazatainak létszamaránya az összes foglalkoztatott számában mintegy 12%. Az ágazat reálbérei átlagosan évi 2%-kal nőttek a hetvenes évek közepétől 2010-ig. Az egészségügyi ágazatok termelékenysége csak átlagosan évi 0,7%-kal nőtt 2000 és 2009 között. A gazdasági megszorítás egyik hatása, hogy a brit egészségügyben foglalkoztattak bérét befagyasztották 2010-től, az ágazatok termelékenysége átlagosan évi 1,7%-kal nőtt 2017-ig ezzel összefüggésben.

Az egészségügyi költségvetési támogatások megoszlása a brit társadalom korösszetétele szerint alakul, és a növekvő átlagos életkor hatására a kormányzat ilyen célú kiadásai növekvő tendenciájúak az utóbbi öt évtizedben.

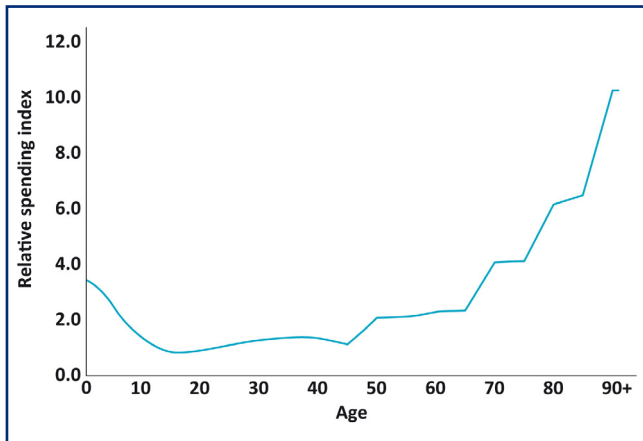
Az egészségügyi szolgáltatások ráfordításai átlagosan évi 1,3%-kal nőttek 2010 és 2019 között, ami összefügg az ellátott népesség egészének növekedésével, és számítások készültek a 2030-as várható kormegoszlással is. (2. ábra)

A gazdasági válság változásokkal járt a brit költségvetési előirányzatok szerkezetében. A kormányzat jóléti kiadásainak reálértéke (az oktatás kivételével) nőtt 2007 és 2017 között, ugyanakkor csökkent például a védelem, a közbiztonság támogatása. (3. ábra)



1. ábra: A költségvetési és lakossági egészségügyi kiadások együttes rátája országok* szerint, 2016, százalék (GDP = 100)

*Az Egyesült Királyság, továbbá az Európai Unió megfigyelt 14 tagállama százalékos rátájának 2016. évi rangsora, a többi 13 tagállamban az összes egészségügyi kiadás GDP-hez mért rátája kisebb, mint ezekben a nemzetgazdaságokban.



A 2010. évi összes közkiadás 29%-át (2000-ben 23%-át) fordították egészségügyi ellátásra, és 2023-ig a részesedése 38%-ra nőhet. A kormányzat költségvetési támogatásai a brit egészségügyi ellátás éves kiadásainak csaknem négyötödét fedezik.

A várható élettartam mintegy hét évvel nőtt az előző öt évtizedben, és ebből becslések szerint legalább három évnyi javulás a jobb brit egészségügyi ellátással függ össze. A 35 ország demográfiai és egészségügyi ellátási mutatóit összehasonlító elemzés¹ következtetése, hogy az egészségügy kiadásainak 10%-os növelése átlagosan 3,5 hónappal hosszabb egészségben eltöltött életévet (quality adjusted life – QALY) eredményezett 1995 és 2005 között. Azt is megállapították, hogy az oktatás 10%-kal nagyobb kiadása a várható élettartamot átlagosan 3,2 hónappal, a jövedelmek 10%-os növekedése mintegy 2,2 hónappal növelte a vizsgált mintán.

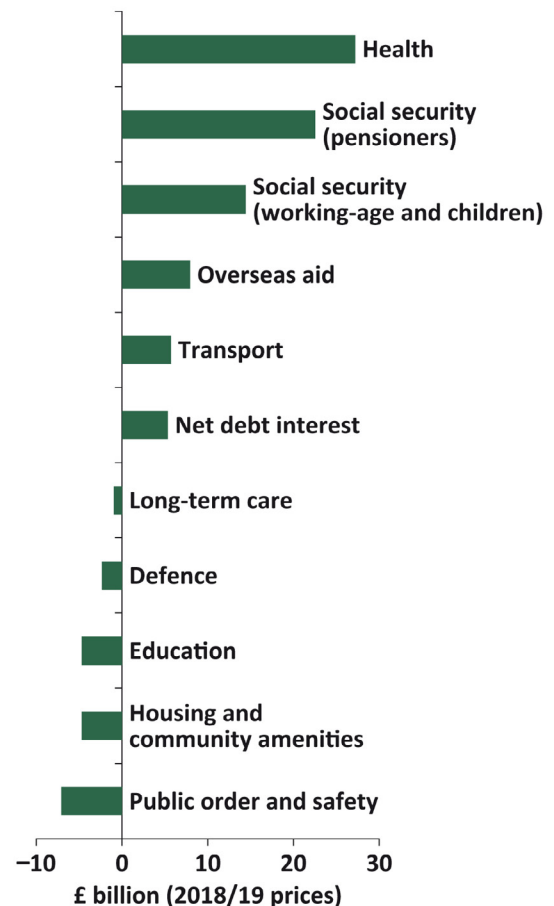
A szerzők kifejtik az egészségügyi ellátás több-letráfordításával elérhető fontosabb nemzetgazdasági hatásokat,² ilyen például a későbbi nyugdíjba vonulás, a nagyobb munkavégzési képesség, a növekvő munkajövedelmekkel járó nagyobb költségvetési bevétel, az egészségkárosodással összefüggő társa-

¹ Forrás: Chris James – Marion Devaux – Franco Sassi: Inclusive growth and health. *OECD Health Working Papers, No. 103*. Paris, OECD Publishing, 2017. Elérhető: <https://doi.org/10.1787/93d52bcd-en>.

² Forrás: Jonathan Cylus – Govin Permanand – Peter C Smith: *Making the economic case for investing in health systems. What is the evidence that health systems advance economic and fiscal objectives?* Copenhagen, 2018, WHO Regional Office for Europe. 1–32. p. Elérhető: <http://www.euro.who.int/en/about-us/partners/observatory/publications/policy-briefs-and-summaries/making-the-economic-case-for-investing-in-health-systems--what-is-the-evidence-that-health-systems-advance-economic-and-fiscal-objectives>.

2. ábra: A költségvetés egészségügyi kiadásainak összefüggése* a lakosság korcsoportjaival az Egyesült Királyságban, 2017, index (a 30 évesek egészségügyi kiadása = 1,0)

*A gyerekek és a nyugdíjasok egészségügyi költségvetési előirányzatai többszöröse a 30 évesek (= 1,0) támogatásainak.



3. ábra: A költségvetés előirányzatai reálértékének változása kormányzati funkciók³ szerint az Egyesült Királyságban, 2007–2017, milliárd GBP* (2018. évi árakon)

*A növekvő előirányzatok rangsora: egészségügy, nyugdíjellátás, szociális védelem (gyerekek és aktív korúak), külföldi segélyezés, szállítás, adósságszolgálatok (nettó érték). A csökkenők: kórházi ápolás, védelem, oktatás, lakhatás és infrastruktúra, közrend, közbiztonság.

³ A kormányzat kiadásainak osztályozása (Classification of expenditures by government function – COFOG) szerinti megoszlási adatok. Tartalmi meghatározás. Elérhető [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Classification_of_the_functions_of_government_\(COFOG\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Classification_of_the_functions_of_government_(COFOG)).

dalombiztosítási kifizetések csökkenése, az inaktív népesség (gyerekek, idősek) betegségeinek kisebb társadalmi költsége stb.

TÁRGYSZAVAK: egészségügy, költségvetési kiadás, nemzetközi összehasonlítás, Egyesült Királyság, 2000–2017, 2030

NÁDUDVARI ZOLTÁN

34/2020

A bérek alakulásának fontosabb irányzatai és összefüggései

Patrick Belser – Rosalia Vazquez-Alvarez – Ding Xu: Major trends in wages
Global Wage Report 2018/19. What lies behind gender pay gaps. I. rész.
Geneve, 2019, International Labour Organization. 1–17. p.

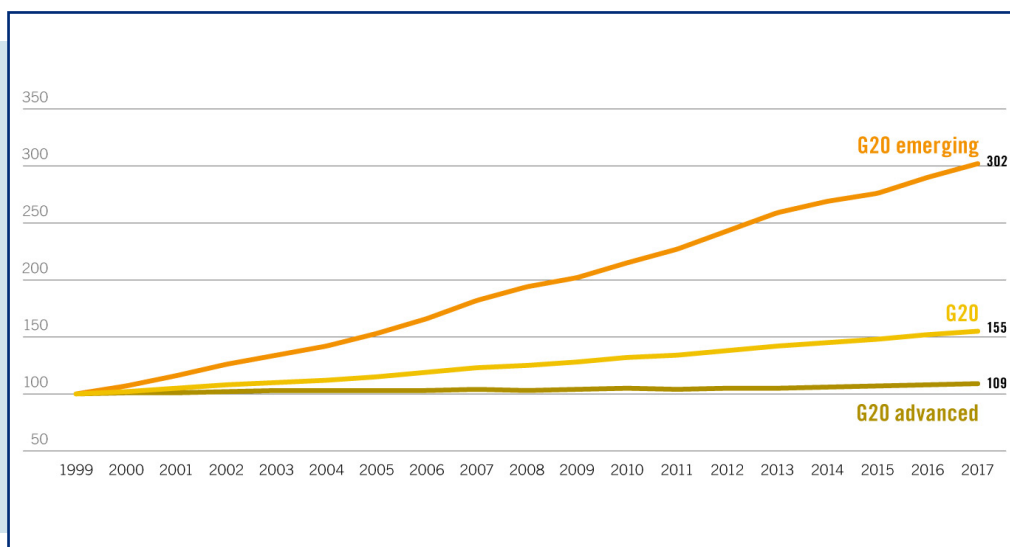
URL: https://labordoc.ilo.org/discovery/delivery/41ILO_INST:41ILO_V2/1255998880002676

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization – ILO) tanulmányának első része összehasonlítja a bérek alakulását és a változások fontosabb tényezőit a megfigyelt, gazdasági fejlettség szerint elhatárolt térségekben. (1. ábra)

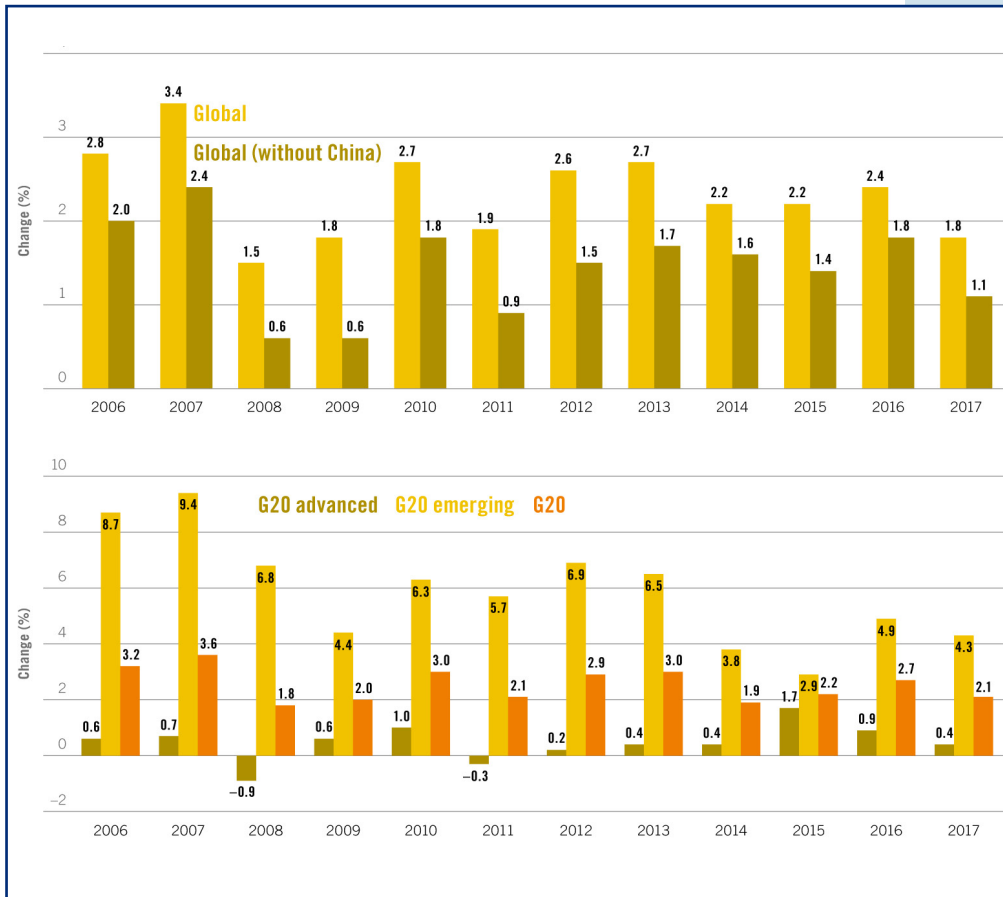
A G20-országok átlagos éves reálbér-növekedési üteme a 2015. évi 1,7%-ról 2016-ban 0,9%-ra, majd 2017-ben 0,4%-ra lassult, a havi bruttó bérekkel (és nem az óránkénti bérrrel) számolva. A kelet-európai országok reálbér-növekedése gyorsabb (2015: 4,9%,

2016: 2,8%, 2017: 5,0%), mint a fejlett európai gazdaságokban, ez utóbbiak gazdasági növekedésében erősebb hatású az eszközfelhalmozás, mint a háztartások növekvő fogyasztása.

A G20 fejlett országainak (vásárlóerő-paritások USD-értékre átszámított) havi átlagbére 2017-ben elérte a 3250 USD-t, a feltörekvő országok csoportjában csak havi 1550 USD (purchasing power parity – PPP). A reálbér éves növekedése összefügg a megfigyelt térségek fejlettségével, valamint a gazdasági



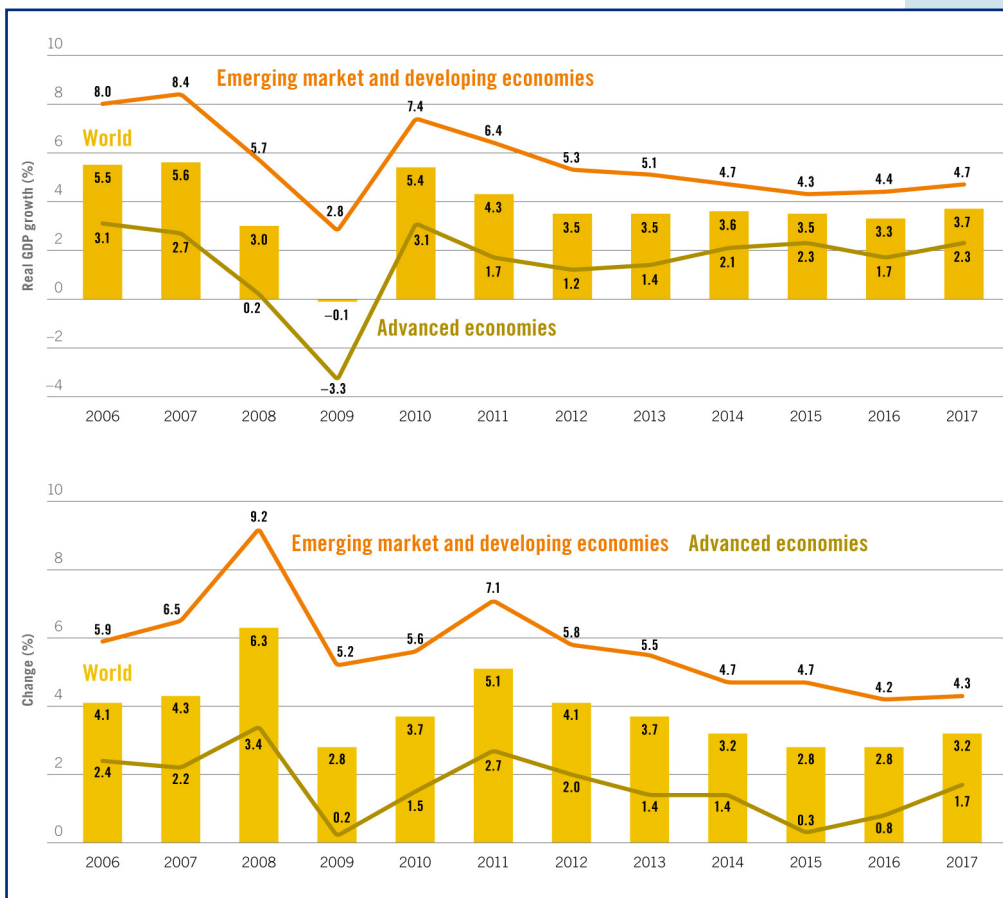
1. ábra: A reálbér alakulása a fejlett és a feltörekvő G20-országokban, 1999–2017, százalék (1999 = 100)



2. ábra: A reálbér globális éves változása (felső ábra)* és alakulása a fejlett és a feltörekvő G20-országokban (alsó ábra)**; 2006–2017, százalék (előző év = 100)

*A reálbér globális átlagos éves százalékos változása (bal oldali diagramok) és a globális index Kína nélkül (jobb oldali diagramok) a felső ábrán.

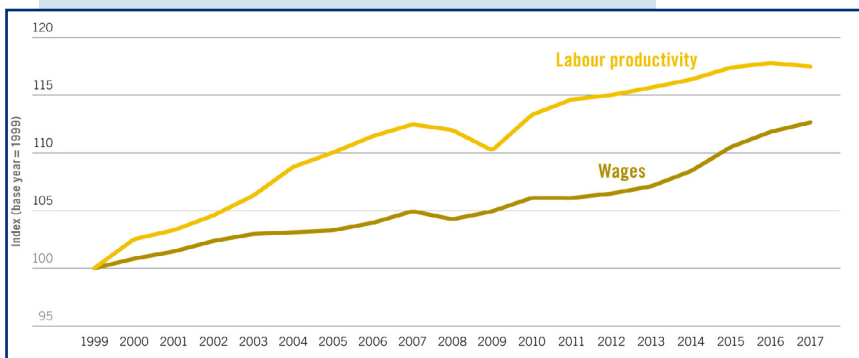
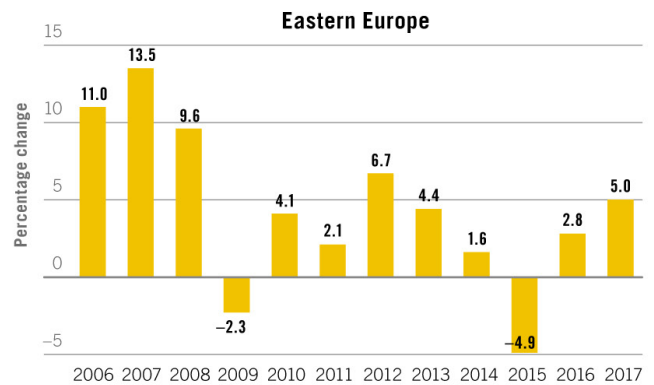
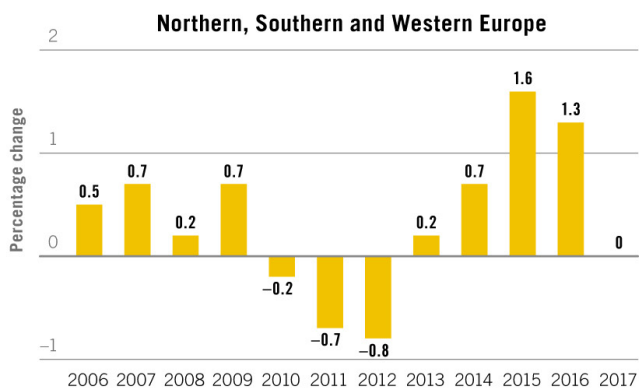
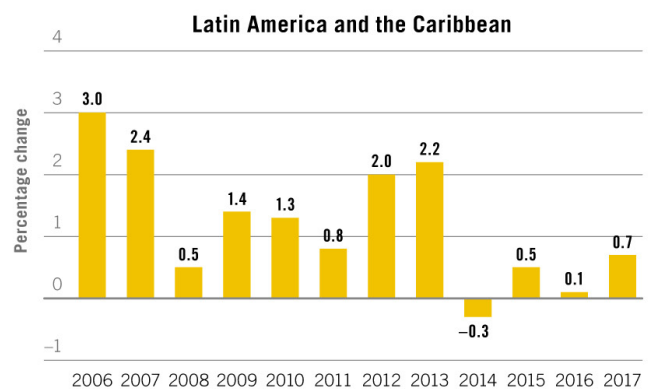
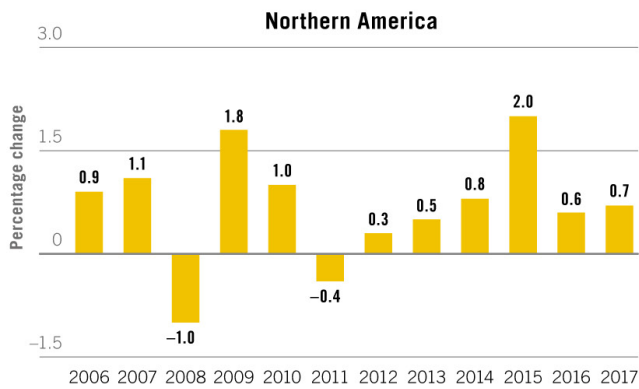
** A reálbér átlagos éves százalékos változása a G20 fejlett (bal oldali diagramok) és feltörekvő (középső diagramok) országaiban, valamint a G20 összes országában (jobb oldali diagramok) az alsó ábrán; a térségek fejlettség szintje az IMF módszertana szerint.



3. ábra: A gazdasági növekedés (felső ábra)* és az infláció (alsó ábra)** átlagos éves indexe a fejlett, valamint a feltörekvő és fejlődő országokban, 2006–2017, százalék (előző év = 100)

*A gazdasági növekedés átlagos éves globális indexe (diagramok), ebből a feltörekvő piacgazdaságokban (felső grafikon) és a fejlett gazdaságokban (alsó grafikon) a felső ábrán.

**A fogyasztói árak átlagos éves százalékos globális változása (diagramok), ebből a feltörekvő piacgazdaságokban (felső grafikon) és a fejlett gazdaságokban (alsó grafikon) az alsó ábrán.



4. ábra: A reálbér átlagos éves indexe térségek* szerint, 2006–2017, százalék (előző év = 100)

*A reálbér átlagos éves százalékos változása Észak-Amerika (bal felső ábra), Latin-Amerika és a Karibi-térség (jobb felső ábra), Észak-, Dél- és Nyugat-Európa (bal alsó ábra) és Kelet-Európa (jobb alsó ábra) országaiban.

5. ábra: A reálbér és a munkatermelékenység alakulása a magas jövedelmű országokban,* 1999–2017, százalék (1999 = 100)

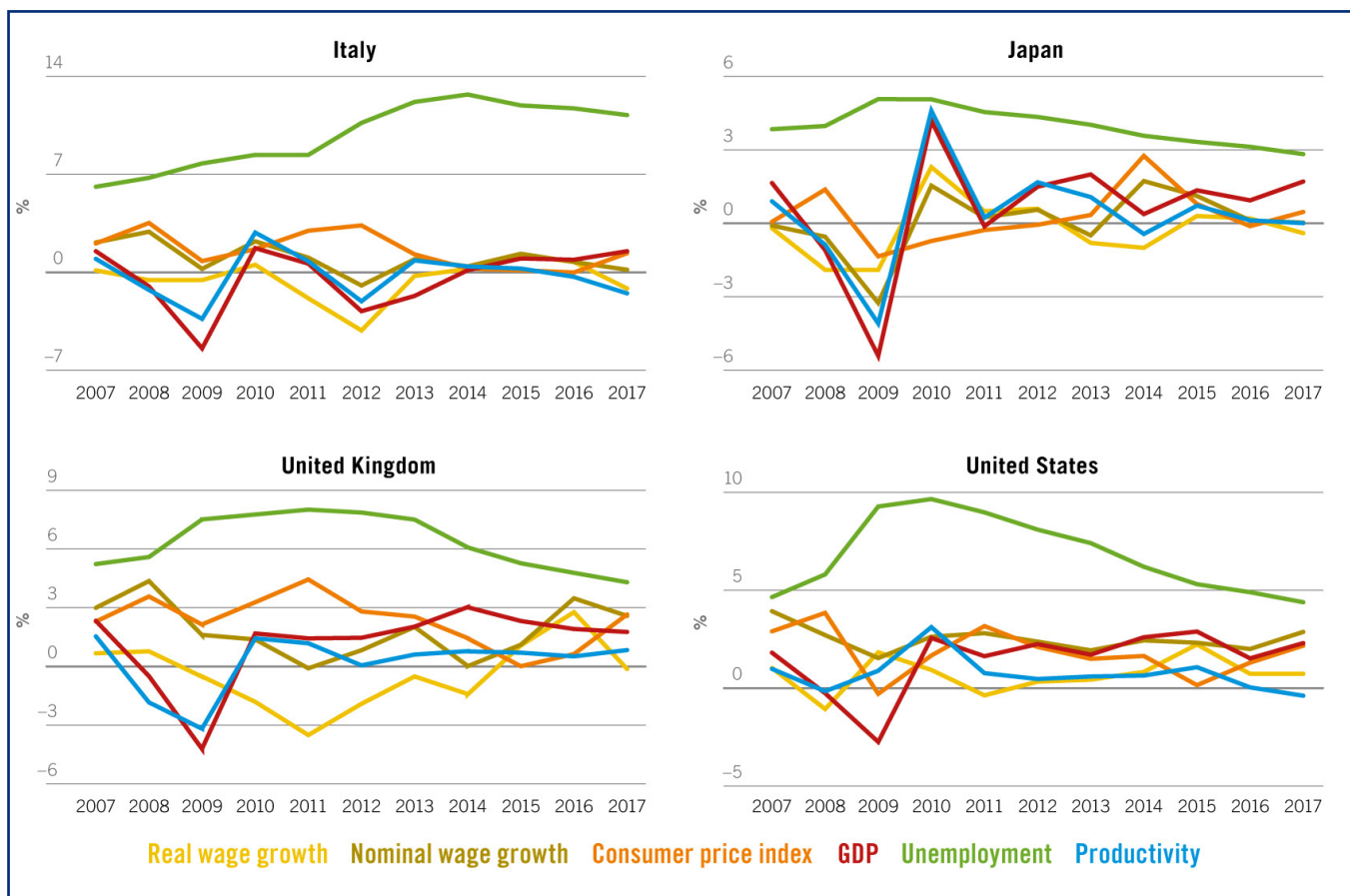
*A magas jövedelmű térség országai a Világbank módszertana szerint, a felső grafikon a munkatermelékenység, az alsó a reálbér százalékos indexe (1999 = 100). A munkatermelékenység az egy munkásra jutó GDP, a változások súlyozott átlagaival.

növekedés és a termelékenység ciklusok szerinti alakulásával. (2. ábra)

A foglalkoztatottak részvételi aránya a világ aktív korú népességében mintegy 62%, a számuk közel 3300 millió fő a világ összes országában. A bejelentett bérrel, keresettel foglalkoztatott munkavállalók globális létszáma 2017-ben 1800 millió fő (1992-ben csak 760 millió fő).

A reálbérek alakulása összefügg a gazdasági növekedés ütemével és az infláció mértékével. Ezek éves indexe a fejlett gazdaságokban rendre kisebb, mint a feltörekvő és fejlődő országok együttes átlagában. (3. ábra)

A gazdasági ciklusok, a recesszió és az élénkülés időszakai is magyarázzák a reálbér változásait. A reál-



6. ábra: Az éves indexek* összefüggései országok szerint, 2006–2017, százalék (előző év = 100)

*A mutatósorozatok: a reálbér és a nominálbér, a fogyasztói ár, a GDP a munkatermelékenység évi százalékos változása, valamint (felső grafikon) a munkanélküliségi ráta (unemployment).

bér elért relatív szintje összefügg a gazdasági térségek nemzetközi versenyképességével, mivel tartósan eltérnek egymástól a termelés egységköltégei. (4. ábra)

A munkatermelékenység halmozott változása rendre nagyobb, mint a reálbéreké a megfigyelt 52 magas jövedelmű piacgazdaság (high-income countries) általában, különösen a technológiai korszerűsítés hatására. (5. ábra)

A magas jövedelmű országok reálbéreinek átlagos növekedése (1999 és 2017 között 13%) lassúbb, mint a munkatermelékenység (halmozva mintegy 17%-nyi) átlagos növekedése az időszak egészében.

A reálbér éves változása a megfigyelt országokban olyan tényezőkkel függ össze, mint a GDP, az infláció,

a munkatermelékenység, a nominálbér éves indexe. Kapcsolat van továbbá a reálbér változásai és a munkanélküliségi ráta alakulása között, főként a nemzeti, illetve ágazati béralku eredményeit illetően.

A munkaadók csak kisebb bérnövelést vállalnak, ha romlik a gazdasági növekedés esélye a következő években. Befolyásolja a bérnövekedést a munkahelyek technológiai színvonala és a heti munkaórák száma (a rugalmas foglalkoztatás súlya). A megfigyelt magas jövedelmű országok eltérő ütemben helyettesítik automatizálással az élőmunkát, ami hatással van a reálbérek alakulására, valamint az ipari termékek nemzetközi versenyképességére is. (6. ábra)

TÁEGYSZAVAK: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), reálbér, gazdasági növekedés, infláció, munkatermelékenység, fejlett gazdaság, feltörekvő piacgazdaság, fejlődő ország, 1999–2017, 2006–2017

NÁDUDVARI ZOLTÁN

A digitális gazdaság újabb trendjei

Recent trends in the digital economy (Chapter 1.). Szerk.: Praveen Bhalla et al.

Digital Economy Report 2019. Value Creation and Capture: Implications for Developing Countries. New York, 2019, United Nations Publications. 1–23. p.

URL: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2466>

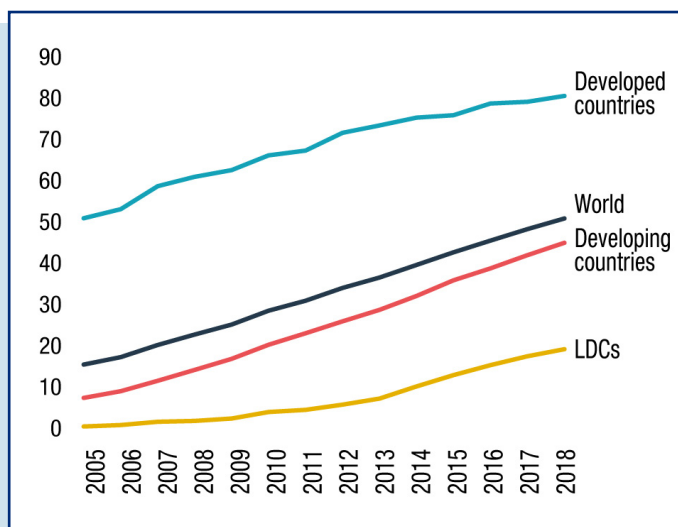
Az elemzés meghatározást tartalmaz a digitális gazdaság (digital economy) tartalmára, fontosabb technológiák szerint. A közölt adatsorok bemutatják például a 100 lakosra jutó internethasználat rátáit térségek szerint. Ez az indikátor a fejlett országok átlagában 2018-ban 80 (2005-ben 50). (1. ábra)

Világszerte csökkenő tendenciájú a vonalas telefon előfizetések számaránya, a mobiltelefo-

noké a fejlett országokban közel a telítettséghez 2015-től. (2. ábra)

A szélessávú hálózatok 100 lakosra jutó előfizetései rátájának töretlen növekedése lehetővé teszi a kommunikációs szolgáltatások mind nagyobb teljesítményét. (3. ábra)

A technológiák gyors fejlődését jelzi, hogy 2018-ban a 3G technológia felhasználása a világ országaiban

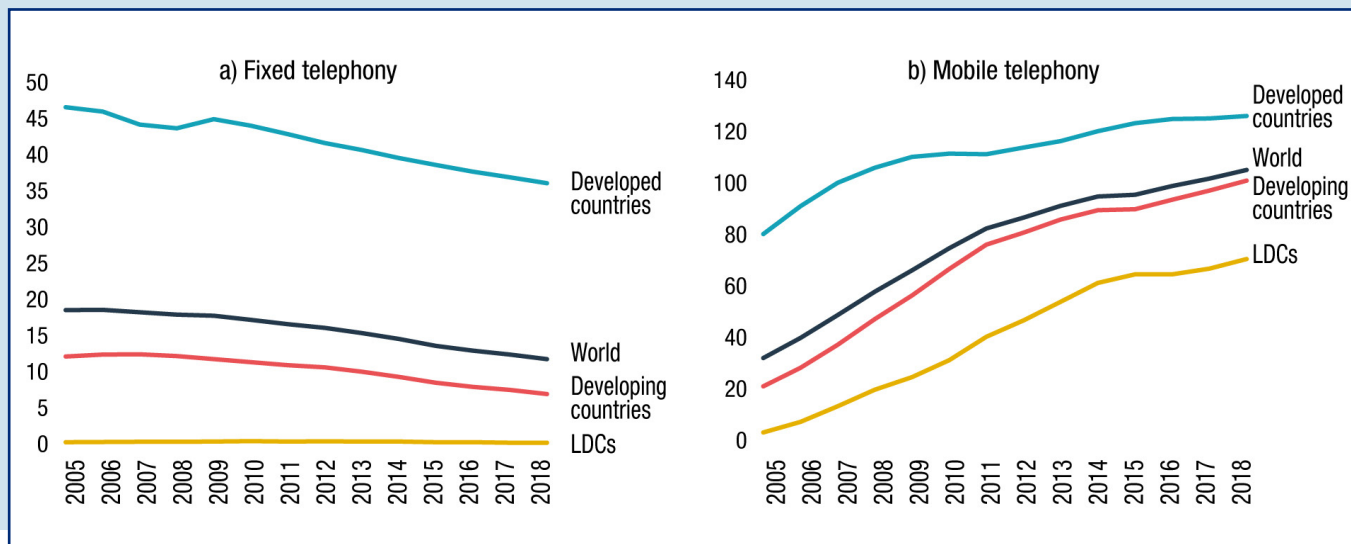


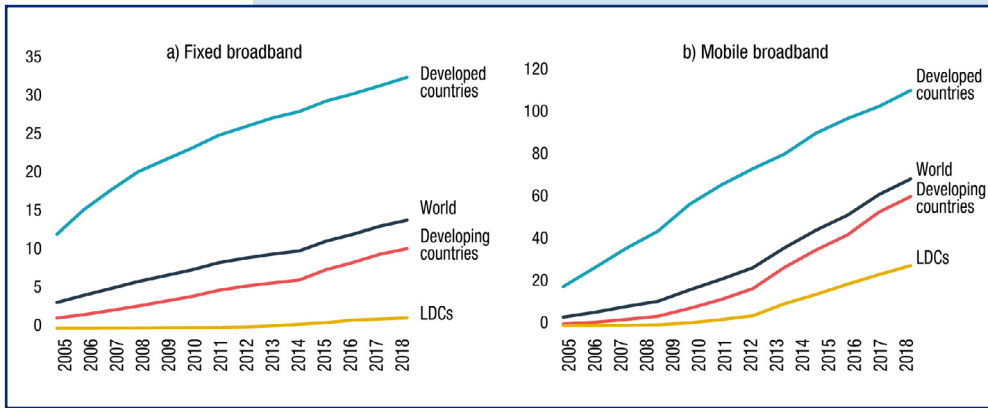
1. ábra: Az internethasználat 100 lakosra jutó rátája térségek* szerint, 2005–2018

*A térségek felülről lefelé: fejlett országok, a világ országai, fejlődő országok, legkevésbé fejlett országok.

2. ábra: A vonalas – (a) ábra – és a mobiltelefonok – (b) ábra – 100 lakosra jutó előfizetésének rátája térségek* szerint, 2005–2018

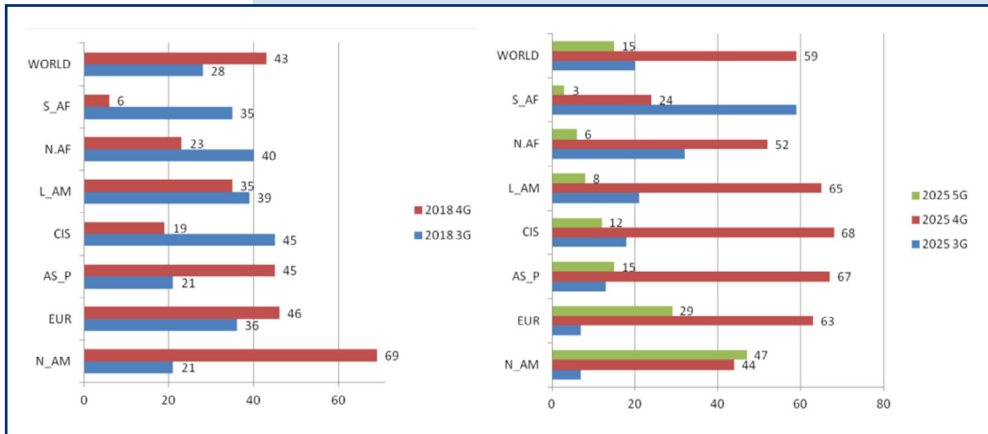
*A térségek felülről lefelé: fejlett országok, a világ országai, fejlődő országok, legkevésbé fejlett országok.





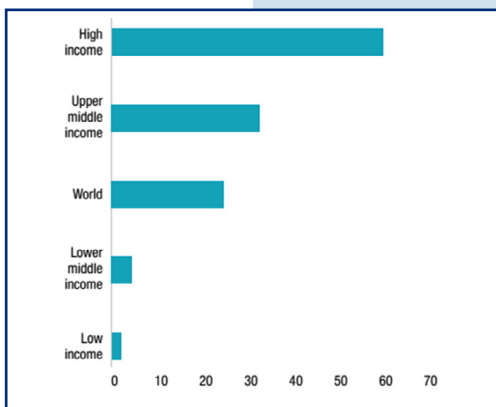
3. ábra: A vonalas – (a) ábra – és a mobil – (b) ábra – szélessávú hálózatok előfizetéseknek 100 lakosra jutó rátája térségek* szerint, 2005–2018

*A térségek felülről lefelé: fejlett országok, a világ országai, fejlődő országok, legkevésbé fejlett országok.



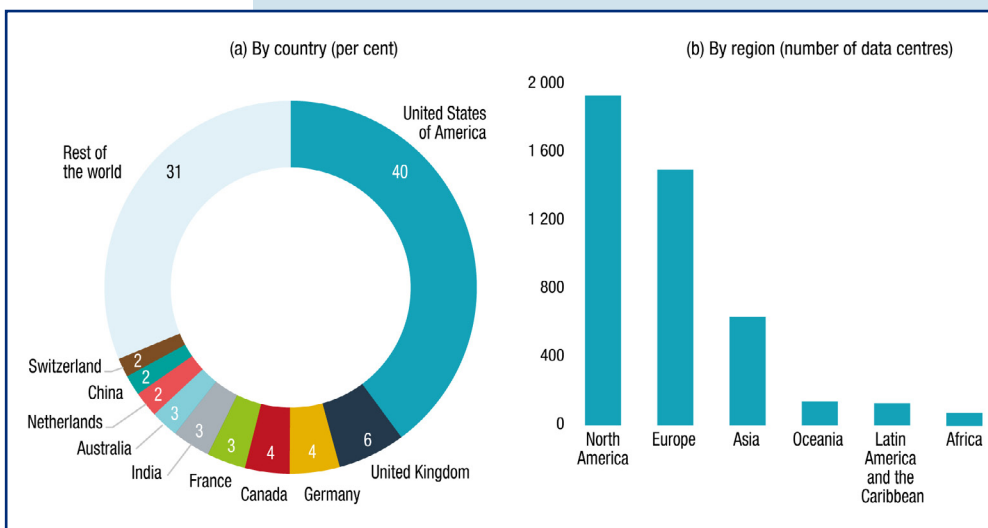
4. ábra: A digitális technológia 3G, 4G és 5G generációjának felhasználási aránya térségek* szerint, 2018, 2025, százalék (minta összesen = 100)

*Az ábrát az ismétető készítette a cikk adataiból. A térségek felülről lefelé: globális átlag, Afrika Szaharán túli országai, Észak-Afrika és Közép-Kelet, Latin-Amerika, Független Államok Közössége (FÁK), Ázsia csendes-óceáni része, Európa, Észak-Amerika.



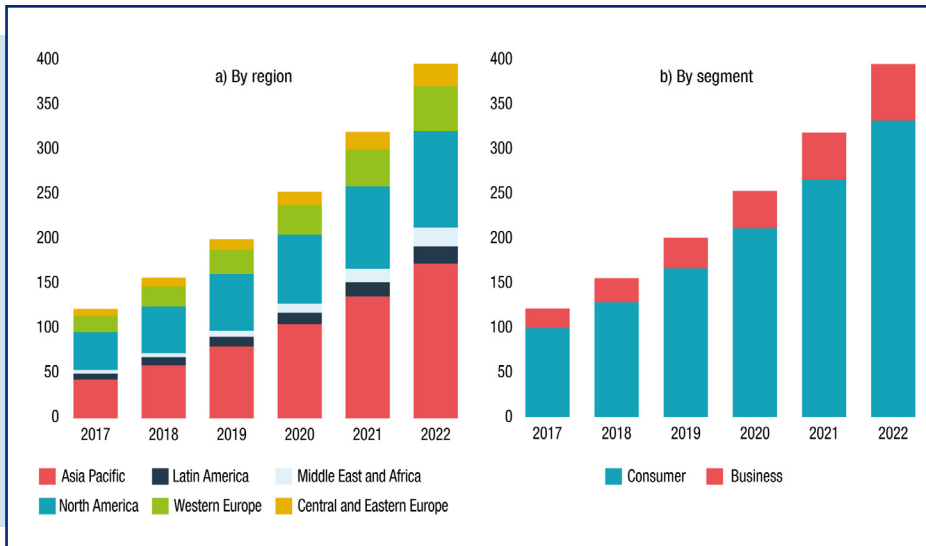
5. ábra: Az online vásárlás rátája a térségek jövedelemszintje* szerint, 2017, százalék (a 15 éves és idősebb népesség száma = 100)

*A térségek felülről lefelé jövedelemszint szerint: magas, magas-közepes, a világ országai, alacsony-közepes, alacsony jövedelműek.



6. ábra: Az adatközpontok számának megoszlása (bal oldalon, %) és száma (jobb oldalon) térségek* szerint, 2019

*Az országok jele: US, UK, DE, CA, FR, IN, AU, NL, CN, CH és a világ többi országa százalékos részességgel. A térségek (balról jobbra) Észak-Amerika, Európa, Óceánia, Latin-Amerika és a Karibi-térség, Afrika.



7. ábra: Az internetforgalom mennyisége térségek* (bal oldalon) és a felhasználók csoportjai (jobb oldalon) térségek* szerint, 2017–2022, EByte

*A térségek (bal oldalon): Ázsia csendes-óceáni országai, Latin-Amerika, Afrika és Közép-Kelet, Észak-Amerika, Nyugat-Európa, Közép- és Kelet-Európa; a jobb oldalon alsó oszlop: magánszemélyek, felső oszlop: vállalatok.

átlagosan 28%-kal, a 4G pedig 43%-kal részesedett. A 2025-re készített előrejelzésekben a 4G hálózatok átlagos aránya 59%-ig nőhet, az új 5G technológia részesedése mintegy 15%. (4. ábra)

Az internetes vásárlások elterjedésének mértéke a legalább 15 éves népesség számához mért százalékos gyakoriság, amely összefügg a földrajzi térség jövedelemszintjével is. (5. ábra)

A világ digitális adatközpontjai hálózatot alkotnak. A legtöbb együttműködő adatközpont (coalition data centres) az Amerikai Egyesült Államokban működik 2019-ben. (6. ábra)

A világ országainak internetforgalma közel kétszeresére nőtt 2017 és 2019 között, ezen belül a

lakossági adatforgalom aránya a meghatározó az átlagos havi adatok alapján.¹ (7. ábra)

A kezdeti években, 1992-ben, a napi internetforgalom mintegy 100 gigabyte (GB) volt, 2002-ben már másodpercenként is elérte 100 GB-ot. A 2017. évi internetforgalom másodpercenként 46 600 GB-ra nőtt, és a 2022-ig ez elérheti a 150 700 GB/s mennyiséget.

TÁRGYSZAVAK: digitális gazdaság, nemzetközi összehasonlítás, indikátorok, földrajzi térségek

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ A mértékegység az Exabyte/hónap (EByte/hó) átlagos havi adatmennyiség, itt a szorzó 10¹⁸.

A menekültek integrálása a munkaerőpiacon, a magas jövedelmű országokba bevándorlók esetei

Courtney Brell – Christian Dustmann – Ian Preston: The Labor Market Integration of Refugee Migrants in High-Income Countries

Journal of Economic Perspectives, 2020. 1. sz. 94–121. p.

DOI: [10.1257/jep.34.1.94](https://doi.org/10.1257/jep.34.1.94)

A menekült és egyéb (gazdasági) bevándorló dolgozhat a célországban. A munkavállalás és a bevándorlás éve közötti időtáv több tényezőtől függ, és eltérő a célországok szerint is. (1. ábra)

Az elemzés panelje az életkoruk, nemük, képzettségi szintjük szerint kialakított rétegekkel tartalmazza a célországba bevándorlók csoportjait. A cikk táblázatai országok szerint hasonlítják össze a menekültek és az egyéb (gazdasági) bevándorlók foglalkoztatási rátáit az érkezésétől számított 2., majd 10. évben, valamint azok eltéréseit a célországban születettek – szignifikánsan nagyobb – rátáitól.

A menekültek (refugees) foglalkoztatási rátájának növekedése viszonylag gyors az érkezéstől számított első két-három évben. A tízéves időszak második felében mindinkább megfelelnek a munkaerőpiac helyi követelményeinek, lassul a foglalkoztatási ráta növekedése.

A nemzeti mintába választott bevándorlók átlagos bérszintje több év alatt közelít a fejlett országban születettekéhez. Az eltérés úgy csökken, ahogy növekszik az integráltságuk a munkaerőpiacba. E beilleszkedési folyamat értékmutatója a bérarány változása a menekültek, illetve az egyéb (gazdasági) bevándorlók csoportjaiban. (2. ábra)

A bevándorlók mintájának foglalkoztatási rátája és bérszintjük kezdeti eltérése különböző ütemben változik a célországokban. A kényszer hatására menekült (refugees) képzettségi szintje érkezéskor alacsonyabb, mint az egyéb (gazdasági) bevándorlóké és több év alatt közelít a célország magasabb követelményeihez. A menekültek és az egyéb (gazdasági) bevándorlók

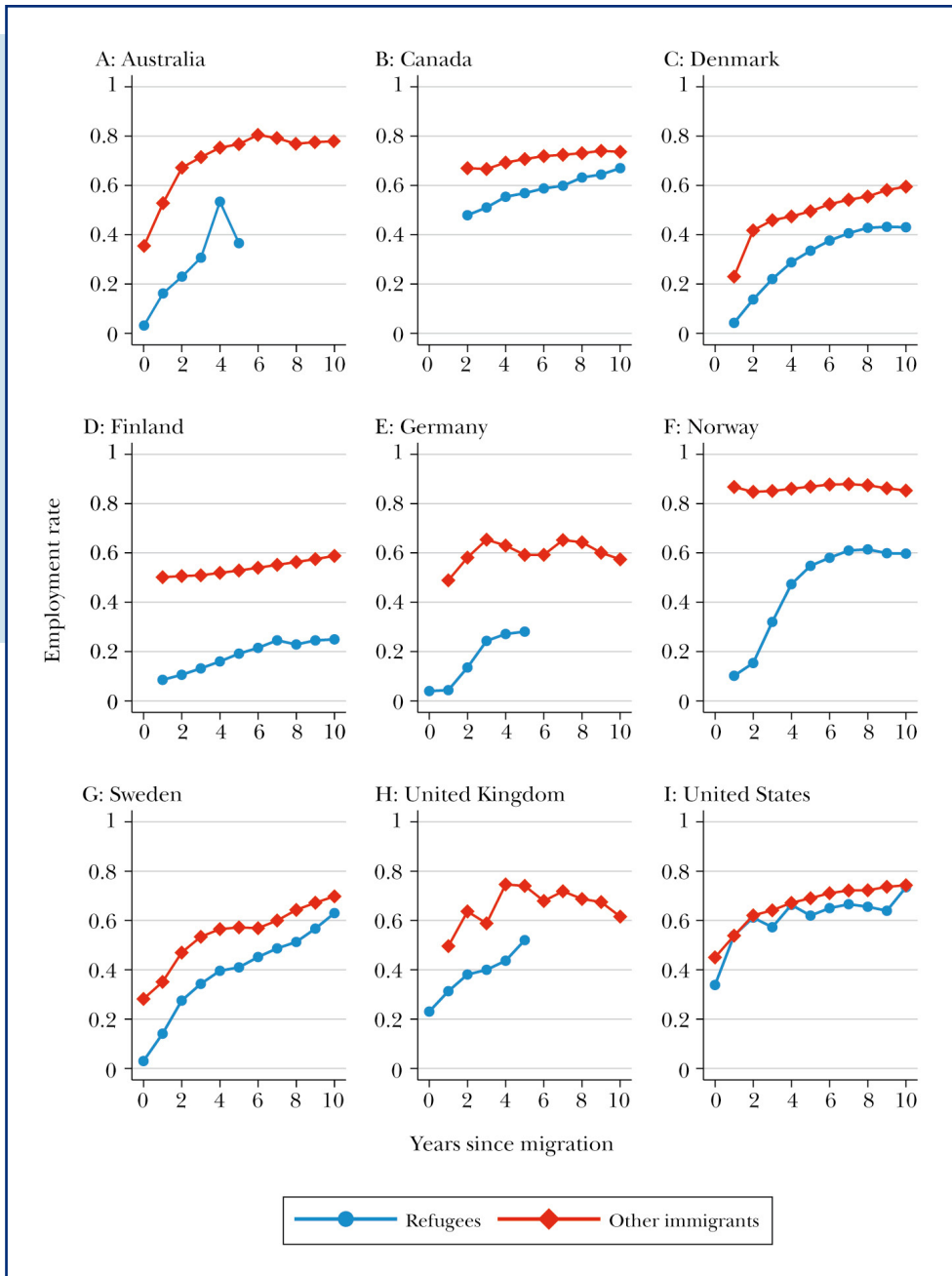
mintáinak megfigyelt mutatói közötti különbség csökkenő tendenciájú a tízéves időszak közepétől.

A célországban született foglalkoztatottak bérszintje megközelítésének üteme olyan tényezőkkel függ össze, mint a bevándorló szakmai képzettsége az érkezés idején, a munkaerőpiac kereslete és a felvétel követelménye. A bevándorló nők foglalkoztatási rátája és átlagos bérszintje a minta csoportjaiban tartósan alacsonyabb, mint a férfiaké, és a felzárkózás is lassúbb, mint a férfi bevándorlóké.

A célország munkaerőpiacába illeszkedés további tényezőktől is függ, mint például a bevándorló fizikai és mentális egészségi helyzete, a célország nyelvének ismerete, valamint a szociális ellátás és a képzési háttér a fogadó országban.

A nem európai származási országokból menekültek munkaerőpiaci integrálása lassúbb az Európai Unió itt vizsgált (DE, DK, FI, NO, SE, UK) tagállamaiban, mint az Európai Unió más tagállamából származó bevándorlóké, ennek magyarázata elsősorban a nyelvismeret és a képzettség alacsonyabb szintje. Az ENSZ menekültügyi biztosának (UN High Commissioner for Refugees) helyzetfelmérése szerint a származási országukat kényszer hatására elhagyók (forcibly displaced) 2018. évi száma összesen közel 71 millió fő. Ebből a nemzetközi vándorlás regisztrált menekültjeinek (refugees) száma 2018-ban mintegy 26 millió fő. Ebben az évben a fogadó államban egyéni menedékkjogra (asylum decisions) 3,8 millió menekült várt.

A cikk megnevezi a munkaerőpiac panelvizsgálatainak fontosabb hivatalos adatforrásait. A nemzetközi statisztikai módszertan szerint különböztetik meg



1. ábra: A panelbe választott menekültek, egyéb (gazdasági) bevándorlók foglalkoztatási rátájának alakulása* a célországba érkezés időtávja szerint, számarány (a nemzeti minta létszáma = 1,00)

*Az x-tengelyen a célországba (AU, CA, DK, FI, DE, NO, SE, UK, US) érkezett, megfigyelt menekültek és egyéb (gazdasági) bevándorlók munkába állásának átlagos időtávja évben.

a menekülteket és az egyéb (gazdasági) bevándorlókat. Több esettanulmány is szemlélteti a jellemző vándorlási folyamatot a származási ország elhagyása, valamint a fogadó célországba érkezés közötti közbelső szakaszokkal. (3. ábra)

Az összes vándorló 2018. évi számának csak 42%-a kért a célországban menedéjogot, a többi nemzetközi vándorló még nem jutott el a befogadó célországba. A vándorló személyek 2018. évi állományának közel négyötöde a származási országgal szomszédos országokba érkezett, a fejlett célországok számaránya csak 16%.

A nemzetközi vándorlás területi megoszlási adatai szerint mintegy 141 ezer fő a származási országokból a Földközi-tenger térségébe érkezett 2018-ban,

ebből a meghalt, eltűnt emberek becsült száma legalább 2300 fő. A menekülteket fogadó táborok lakóinak 2018. évi száma a világ 25 országában mintegy 92 400 fő. Vannak tartósan, akár évtizedekig fenntartott menekülttáborok is.

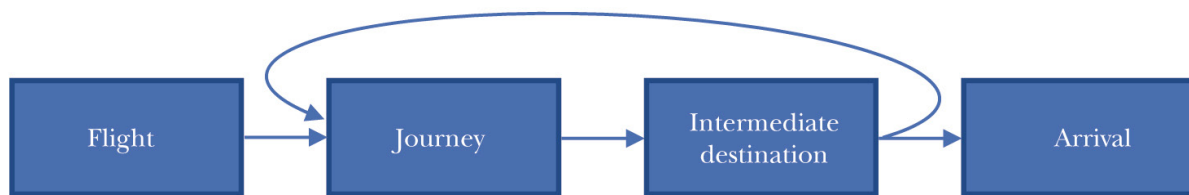
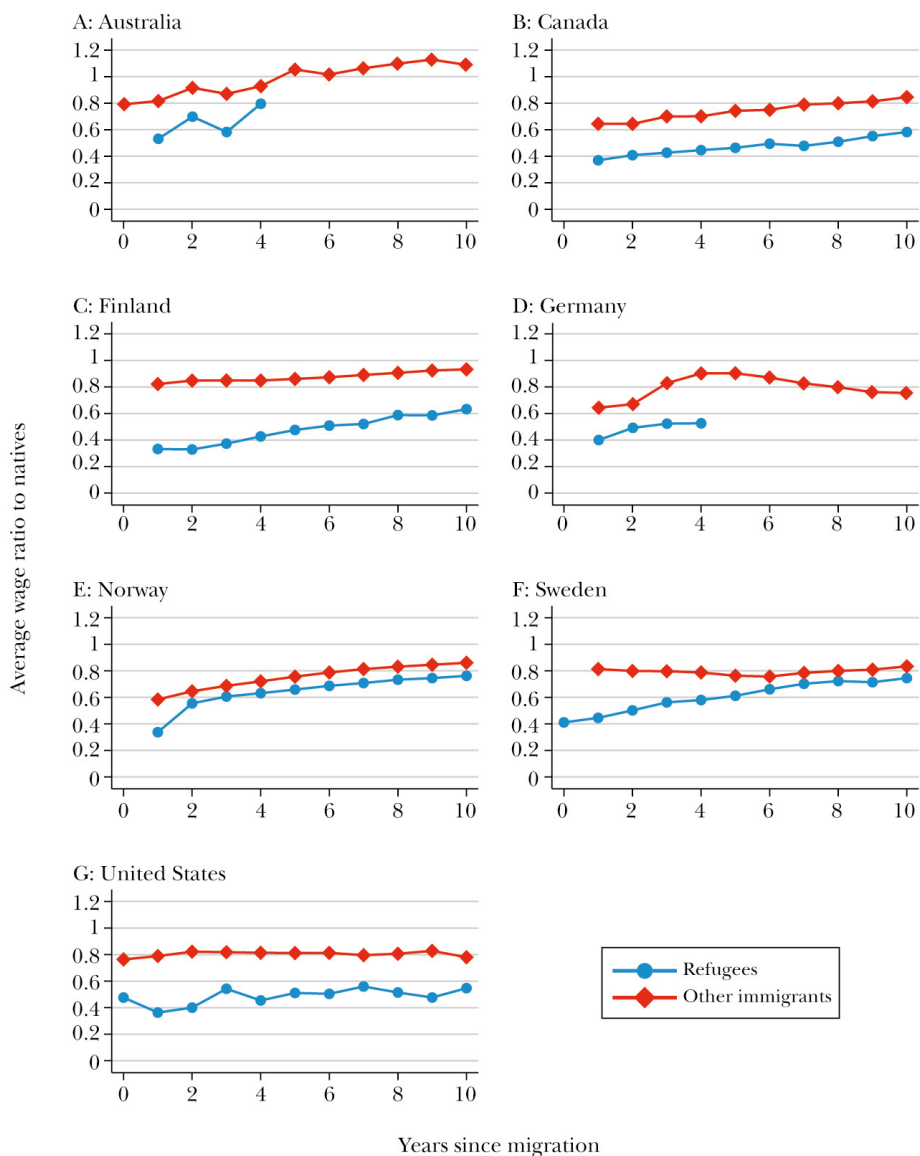
Egymástól eltérő a megadott letelepedési engedélyek térbeli megoszlása a vizsgált célországokban. Előfordul, hogy az azonos kulturális gyökerű bevándorlók zártabb lakókörzetben élnek, dolgoznak. Ahol erősebb a térbeli és életmódban megnyilvánuló elkülönülésük, ott viszonylag lassúbb a munkába lépéshez szükséges nyelvi és más ismeretek megszerzése, mint ahol a bevándorló, letelepedett személyt a fogadó ország bármely települése „szétszórtan” – munkavállalóként is – befogadja.

2. ábra: A panelbe választott menekültek, egyéb (gazdasági) bevándorlók bérszintjének értékaránya* országok és a célországba érkezés időtávja szerint, index (a célországban születettek bérszintje = 1,00)

*A célországba (AU, CA, DK, FI, DE, NO, SE, US) érkezett, a panelbe választott menekültek és egyéb (gazdasági) bevándorlók átlagos bérszintjének értékaránya, az x-tengely az évek száma.

3. ábra: A kényszer hatására történő kivándorlás szakaszai*

*A lakóhely kényszerített elhagyását az országok közötti vándorlás követi, esetleg több közbenső rendeltetési hellyel; időt vesz igénybe a (végső) célországba érkezés.



TÁRGYSZAVAK: bevándorlók, menekültek, foglalkoztatás, bérszínvonal, Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Kanada, Németország, Norvégia, Svédország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

A háztartások pénzügyei és fogyasztása (HFCS) felvétel pénzügyi eszköz és adósság adatsora- inak heterogén alakulása az euróövezetben, Magyarországon és Lengyelországban

Anna Magdalena Korzeniowska: Heterogeneity of Households in the Euro Area, Hungary, and Poland in Terms of the Usage of Financial Assets and Debt on the Basis of the Household Finance and Consumption Survey

Argumenta Oeconomica Cracoviensia, 2019. 1. sz. 57–70. p.

DOI: [10.15678/AOC.2019.2004](https://doi.org/10.15678/AOC.2019.2004)

Az Európai Központi Bank a 2000-es évek második felében kezdeményezte háztartási vagyonszámítás elindítását, amelynek első hulláma 2010–2011-ben zajlott le a tagországokban. A felmérés második hullámában húsz ország – köztük Magyarország – vett részt, a háztartások megkérdezése a legtöbb országban 2014-ben történt.¹

Az euróövezet egészére kiterjedő 2014-es, egy-
séges, átfogó vagyonszámítás (Household Finance
and Consumption Survey – HFCS) ausztriai (AT), len-
gyelországi (PL) és magyarországi (HU) közötti ered-
ményei eltérnek egymástól, valamint az euróövezet
átlagos mutatóitól. (1. ábra)

A pénzügyi eszközzel is rendelkező háztartások
számaránya az euróövezet tagállamaiban legalább
82%, a 2013. és 2014. évi felmérés mutatósorozatai
szerint. A pénzügyi eszköz az összes háztartási vagyon
átlagosan mintegy 17,8%-a az euróövezetben, ezen
belül Hollandiában a ráta közel 25%. A pénzügyi eszkö-
zök a háztartás összes vagyonában 20%-nál nagyobb
arányúak Németországban, Belgiumban és Hollandi-
ában, nem érik el a 10%-ot Lengyelországban (csak
4,6%), Szlovákiában, Szlovéniában és Lettországonban.

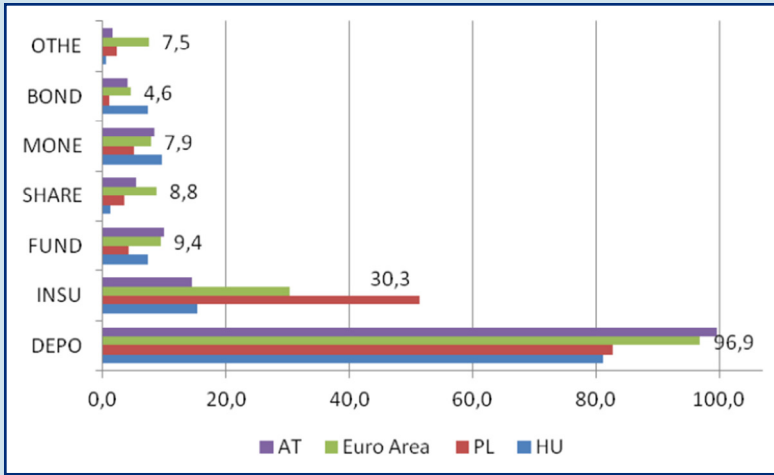
Az életbiztosítással, önkéntes nyugdíjbiztosítással
is rendelkező háztartások részesedése a panel átla-
gában közel 24% (az euróövezetben több mint 30%).
E kétféle pénzügyi eszköz feltételrendszere egymástól
eltérő, ez indokolja az elkülönített vizsgálatukat.

A megfigyelt húsz országból tizenkettőben a biz-
tonságos pénzügyi eszközök részesedése 70%-nál
magasabb. A háztartás pénzügyi eszközeinek mint-
egy 69%-a biztonságos, közel 21%-a kockázatos az
euróövezet átlagában. A panelben az olasz (IT), a lett
(LV) és a finn (FI) háztartások esetén a legalacsonyabb
(55-56%) a biztonságos befektetések aránya. A nagyobb
kockázatú befektetés, értékpapír esetenként nagyobb
hozamú. (2. ábra)

A jelzálogkölcsönök részesedése a háztartások
időponti nettó adósságállományában több mint
négyötöd, az euróövezetben átlagosan 85,8%. Az észt
(EE) az ír (IE) és a portugál (PT) ingatlanok nettó
jelzálogadóssága a legnagyobb arányú. Az adósságok
összetétele a bérelt lakások arányától is függ a meg-
figyelt országokban. (3. ábra)

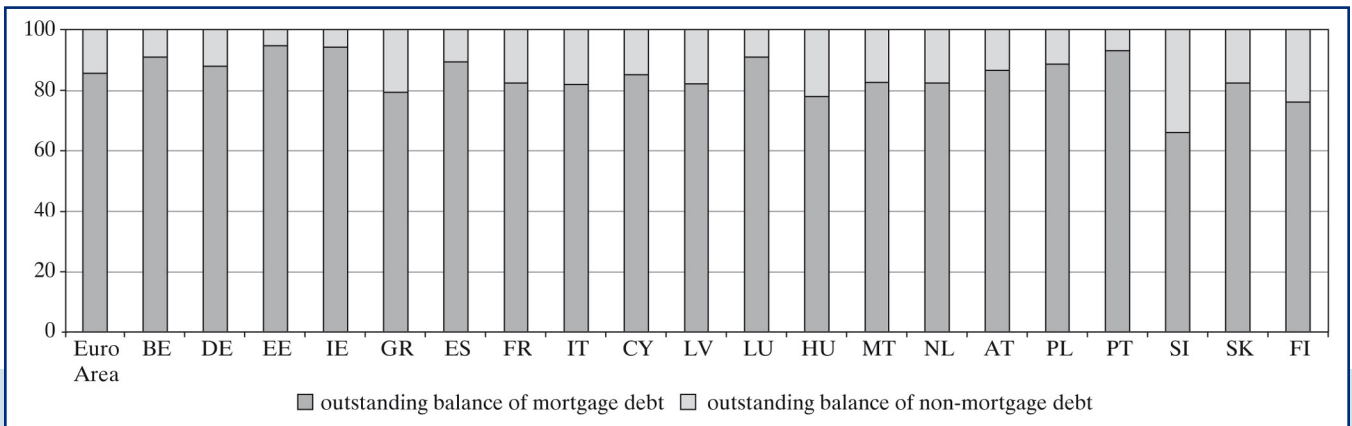
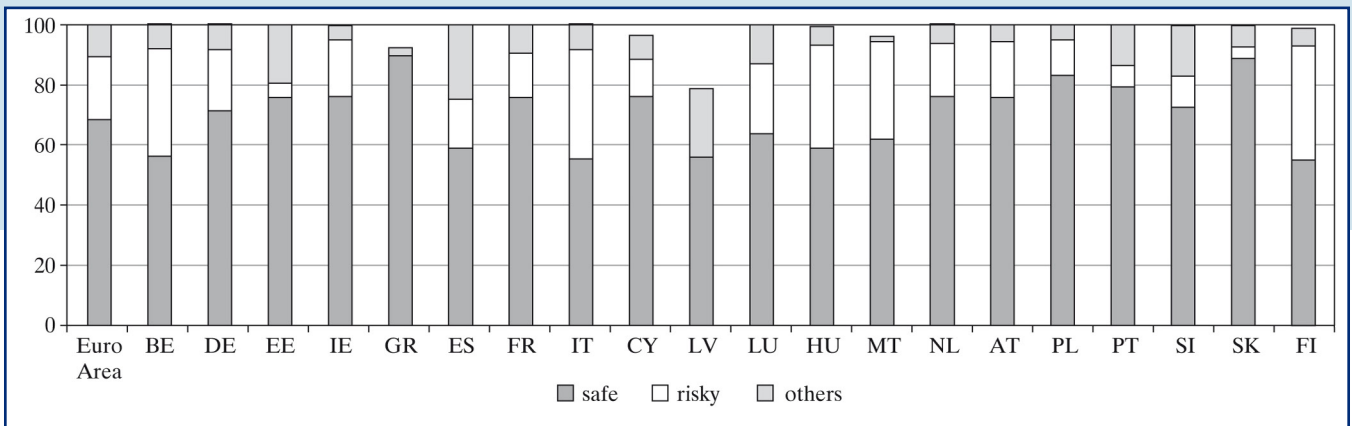
A pénzügyi eszköz, illetve adósság nemzeti muta-
tói összefüggnek a háztartások, valamint a ház-
tartás tagjai jövedelmi helyzetével. Néhány ország
esetén mélyebb elemzés is készült a jövedelmek
percentilise és a pénzügyi eszközök, illetve az adós-
ság megoszlása közötti összefüggésekre. A belga és
a luxemburgi háztartások legfelső jövedelmi rétegei-
ben a felmért 2014. évi vagyon, ezen belül a pénzügyi

¹ Forrás: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/hfcs/html/index.en.html és Simon Béla – Valentiny Ádám: Miből élünk? Az első átfogó hazai háztartási vagyonszámítás bemutatása. *Statisztikai Szemle*, 2016. 7. sz. 717–735. p. Elérhető: <http://search.ksh.hu/#/year/2016?c=s#07>.



1. ábra: A háztartási vagyonefelvétel fontosabb mutatóinak* gyakorisága térségek szerint, 2014, százalék (nemzeti válszok összesen = 100)

*A diagramot az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az ábra százalékos értékei az euróövezet említési gyakoriságai. A vagyonefelvétel fontosabb kategóriái (alulról kezdve). bankbetét (Deposits), életbiztosítás, önkéntes nyugdíjalap (Voluntary pensions/whole life insurance), befektetési alap (Mutual funds), részvény, nyilvános jegyzéssel (Shares – publicly traded), a háztartás pénzkészlete (Money owed to household), kötvény (Bonds), egyéb pénzügyi eszköz (Others).

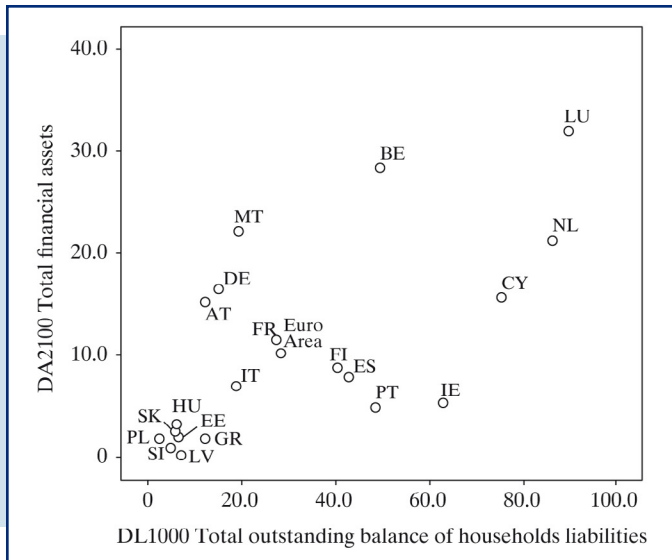


2. ábra: A háztartások pénzügyi eszközei kockázatainak* megoszlása térségek szerint, 2014, százalék (összes pénzügyi eszköz = 100)

*A panel országai kétbetűs azonosítással. A diagram alsó részében a biztonságos, a középsőben a kockázatos pénzügyi eszköz, a felsőben az egyéb minősítésű csoportok állománya.

3. ábra: A háztartások nettó adósságállományának* megoszlása térségek szerint, 2014, százalék (összes nettó adósság = 100)

*A panel országai kétbetűs azonosítással. A diagram alsó részében a jelzálogkölcsön (nettó) százalékos részesedése, a felsőben az egyéb rendeltetésű adósság állományának egyenlege. A lakás célú jelzálog (mortgage on household main residence – HMR) mellett egyéb ingatlanokra is vonatkozhat kölcsöntartozás. Az egyéb adósság például a hitelkártyalimitet túllépett tartozás és az áruhitel.



4. ábra: A háztartások nettó adósságának rátája (x-tengely, pénzügyi eszköz = 100) és a pénzügyi eszköz részesedése (y tengely, összes vagyon = 100) térségek* szerint, 2014, százalék

*A panel országai kétbetűs azonosítással. A luxemburgi (LU) és a hollandiai (NL) háztartások nettó adósságállománya a pénzügyi eszközeik mintegy 90%-a, a lengyelországi (PL) és a szlovéniai (SI) ráta a legkisebb a húsz tagállam közül.

eszköz sokszorosa az alsóbb rétegekének, lényegesen kiegyenlítettebb ez a megoszlás a lengyel, a szlovák, valamint a görög mintában.

A felmért háztartásokban élők életkora szerint is elemezték a pénzügyi eszközök és más vagyontárgyak megoszlását. A 65–74 éves korcsoport pénzügyi eszközeinek részesedése a legnagyobb a belga, a spanyol és a ciprusi háztartások összes vagyonában. A megfigyelt húsz országból nyolcban a pénzügyi eszközök részesedése a 75 éves és idősebb korcsoport esetén a legnagyobb a háztartás összes vagyonában.

Az adósságok esetén is eltérő a jövedelem nemzeti percentilisei szerinti megoszlás. Az euróövezet megfigyelt országai közül tizenháromban a 35–44 éves aktívkorúak adósságainak a részesedése a legnagyobb, viszont a holland, a német és a görög adósság megoszlásában a 45–54 éves korcsoport aránya a legnagyobb.

A pénzügyi eszközök részesedése a háztartás 2014. évi összes vagyonában viszonylag alacsony az Európai Unió kelet-európai új tagállamai háztartásainak átlagában, kisebb az euróövezet értékarányánál. A nettó adósságállomány értékaránya is viszonylag alacsony az új tagállamok összes pénzügyi eszközeinek százalékában. (4. ábra)

A húsz felmért ország háztartásai vagyonának mutatósorozatai klaszterelemzésekkel csoportosíthatók: a háztartás pénzeszközei, továbbá a nettó adósságai a 2014. évi adatokkal.

TÁRGYSZAVAK: háztartások pénzügyei, vagyoneeloszlás, nemzetközi összehasonlítás, klaszterelemzés, 2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

A tőkésített megtakarítások a társadalombiztosítás egyik tényezőjeként az európai országok nyugdíjrendszereiben

Branko Matic – Maja Vretenar Cobovic – Mirko Cobovic: Capitalized savings as a factor of social security insurance in pension systems of European countries

Ekonomski Vjesnik/Econviews, 2019. 2. sz. 347–358. p.

URL: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ekonomski-vjesnik/article/view/9086/5423>

Az időskori és rokkantsági nyugdíjbiztosítás már 1889-től kialakult Németországban, és közel száz éve működik több nyugat-európai országban. (1. táblázat)

Az időskori függőségi index (Age dependency index) 2030-ig kitekintő mutatósorozatának trendje is indokolja, hogy a nyugdíjrendszerek biztonságos, fenntartható pénzügyi alapokat képezzenek a jövőben esedékes járadékok növekvő kötelezettségeihez. (1. ábra)

A nyugdíjrendszerek üzleti modellje a következő ismérvpárok szerint csoportosítható:

	Nyugdíjak alaprendszere	A működő rendszer
DE	1889	1889
SE	1913	1913
DK	1891	1922
BE	1924	1924
GB	1908	1925
AT	1906	1927
NL	1936	1936
NO	1936	1936
IT	1919	1945
FR	1910	1946
CH	1946	1946

1. táblázat: A társadalombiztosítás nyugdíjrendszereinek kezdete országok szerint (kétbetűs jellel)

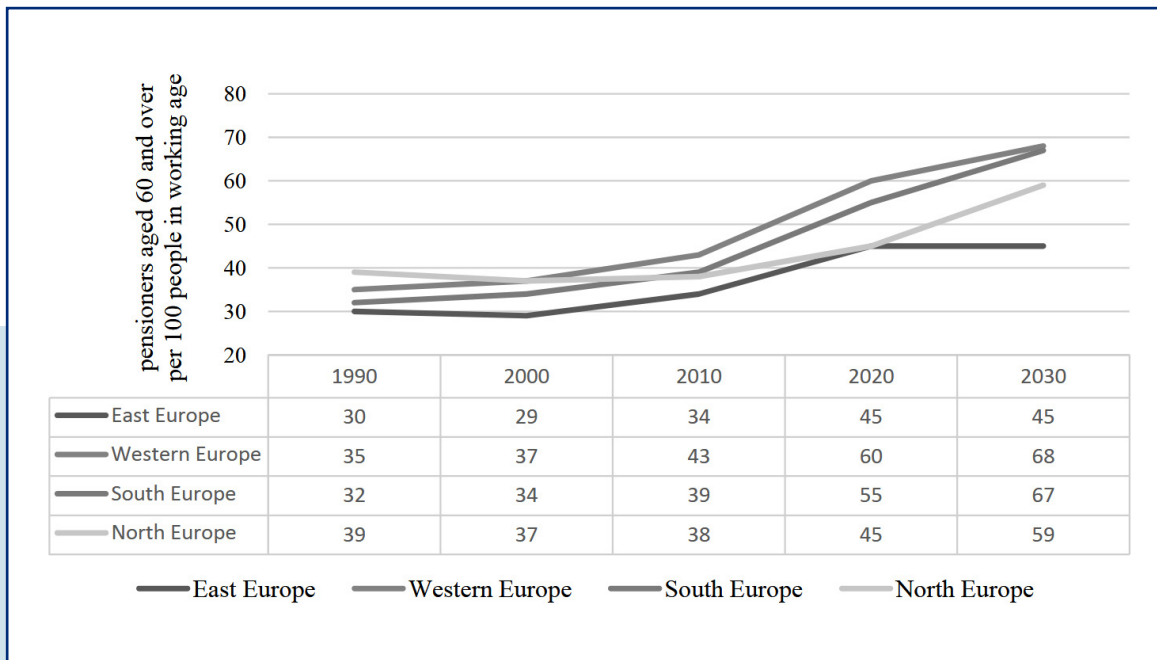
- a) az általános társadalombiztosítás, illetve az alkalmazásban állók nyugdíjalapja;
- b) kormányzati, illetve magánnyugdíjalap a pénztár intézménye;
- c) kötelező, illetve önkéntes a részvétel a biztosításban;
- d) a biztosításban a nyugdíjjáradék (defined benefits), illetve a fizetendő járulék (defined contributions) rögzített;

- e) a nyugdíjalapot a tárgyidőszak járulékfizetései, illetve a felhalmozott eszköz hozamai képezik.

A szerzők áttekintik a nyugdíjalap eszközbefektetéseivel összefüggő sajátosságokat:

- I) a biztosított járulékot fizet a jövőben esedékes nyugdíjának alapjaként;
- II) az alapkezelő befekteti az összegyűjtött nyugdíjjárulékot;
- III) a járadék fizetése a biztosított nyugdíjba vonulásától esedékes;
- IV) az alapkezelő, amely a járadékot fizeti, lehet kormányzati, illetve magánintézmény;
- V) a biztosított személyek viselik a nyugdíjára befektetéseinek kockázatait;
- VI) az alapkezelő, amely a járadékot fizeti, lehet kormányzati, illetve magánintézmény;
- VII) a nyugdíj járadékai egyaránt függnak a befizetett járulék felhalmozott összegétől, a befektetések profitjától, a nyugdíjba vonulástól számított várható élettartamtól.

A cikk nemzetközi összehasonlításai a nyugdíj átlagos értékére (2. ábra), a nyugdíjalapok nemzeti eszközértékére (3. ábra), valamint a magánnyugdíj-pénztári pillér befektetési portfóliójának összetételére (4. ábra) vonatkoznak.

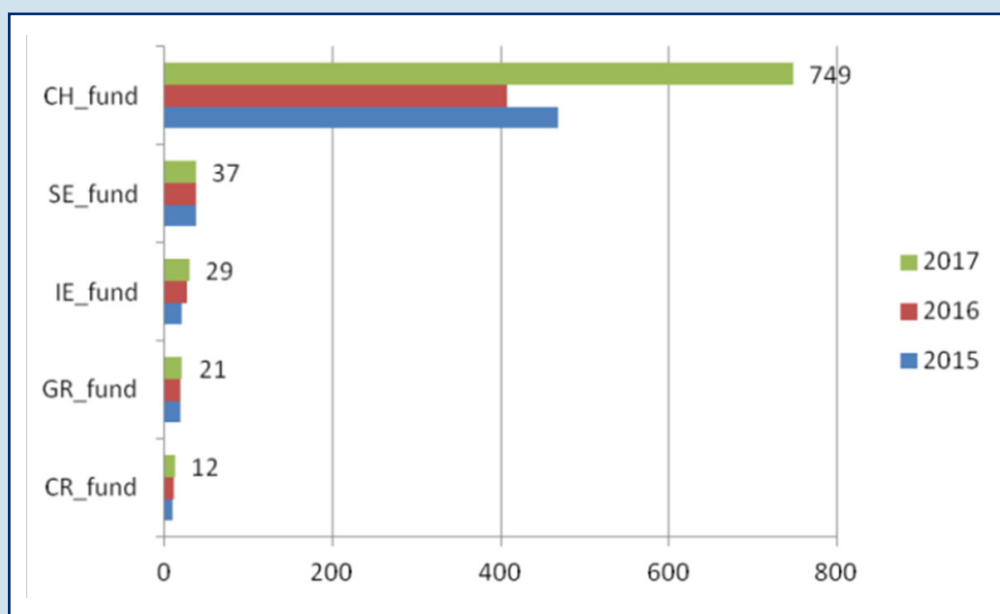
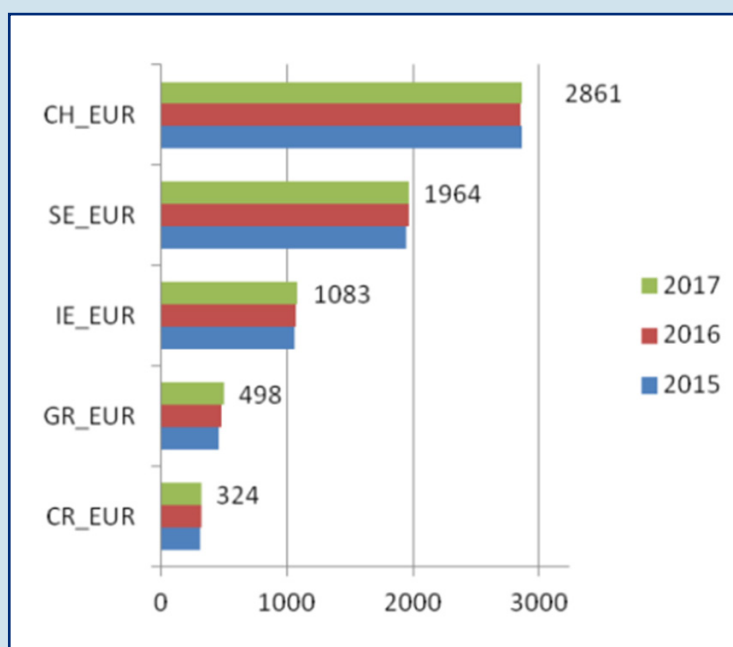


1. ábra: A 60 éves és idősebb nyugdíjas népesség indexe térségek* szerint, 1990–2030 (a 20–59 éves aktívkorúak száma = 100)

*Az Európai Gazdasági Térség (EGT) keleti, nyugati, déli és északi tagállamainak időskori függőségi indexe.

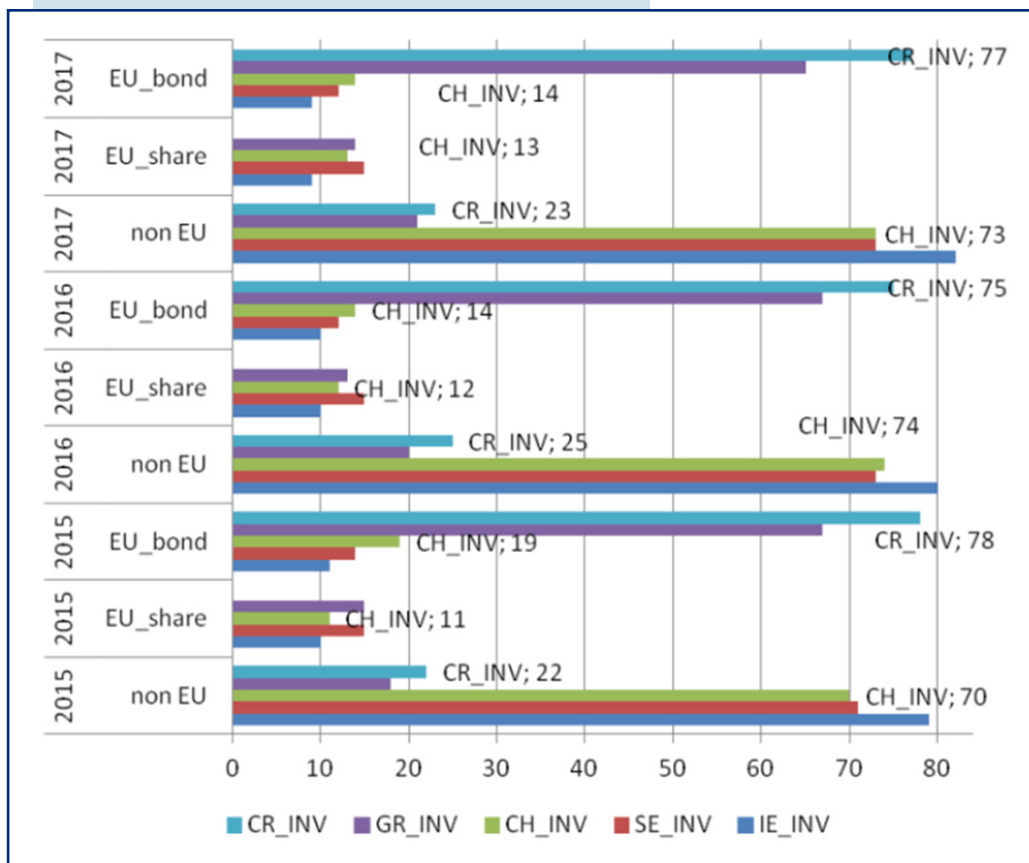
2. ábra: A nyugdíjak átlagos havi értéke országok* szerint, 2015–2017, EUR/fő

*Az ábrát az ismertető készítette a táblázatos adatokból. Országok kétbetűs jelöléssel, mint a 4. ábrán.



3. ábra: A nyugdíjalapok eszközértéke országok* szerint, 2015–2017, milliárd EUR

*Az ábrát az ismertető készítette a táblázatos adatokból. Országok kétbetűs jelöléssel, mint a 4. ábrán.



4. ábra: A nyugdíjrendszer második pillérének¹ befektetési portfóliója* országok szerint, 2015–2017, százalék (befektetések összesen = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a táblázatos adatokból. Az öt ország kétbetűs jelöléssel. A nyugdíjalap befektetése lehet értékpapír nem az Európai Unió országaiban, részvény („share”) és államkötvény („bond”) az Európai Unió országaiban. A feliratok a svájci (CH) és a horvát (CR) befektetési portfólióra vonatkozó megoszlások. További országok: Görögország (GR), Svédország (SE) és Írország (IE).

A járadék átlagos havi értéke a görög (GR) és a horvát (CR) nyugdíjrendszerben lényegesen kisebb, mint a másik három ország második pillére esetén. A nagyságrendi különbség egyik magyarázata, hogy a svájci és az írországi magánnyugdíj-pénztárak befektetési portfóliójában nagyobb arányúak a magasabb hozamú befektetések, többségében nem az Európai Unió tőzsdéi vállalatának részvénycsomagjaival.

A nyugdíjas korú népesség számarányának növekvő, valamint az aktívkorú járulékfizetők rátájának csökkenő tendenciája egyaránt indokolja, hogy növeljék a magánnyugdíj-pénztárak tőkebefektetéseit. Ennek eredményeként a fenntartható nyugdíjrendszer egyik biztosítéka lehet, hogy a nyugdíjalap befektetett eszközein képzett profit kiegészíti az első (állami) társadalombiztosítási pillér járadékfizetéseit.

TÁRGYSZAVAK: nyugdíjrendszer, társadalombiztosítás befektetése, demográfiai helyzet, Horvátország, nyugat-európai országok, nemzetközi összehasonlítás 2015–2017, 1990–2030

¹ Az időskori nyugdíj első pillére az állami társadalombiztosítás (felosztó-kirovó) alapja, a második pillére a jogszabály szerinti (kötelező vagy önkéntes) járulékfizetés magánnyugdíjalap személyi számlájára, a harmadik pillére az önkéntes egyéni biztosítás mint öngondoskodás